

ABSTRACT

The Norwegian Parliament made in June 2012, a resolution on moving the national main air base from Bodø in the county of Nordland to Ørland in the county of Sør-Trøndelag. Bodø is an urban city with all its facilities and Ørland is a rural environment with about 10 % of Bodøs population, and then off course less offers when it comes to culture, sparetime activities and work for spouses.

How do the Airforces` employees located in Bodø, look at this new situation? Will they move with their workplace or will they leave the Airforce? And in which way do the places themselves make an impact on the decision on moving or staying? With these questions I entered a field in which I supposed had some wounds after the battle on localization of the airbase. I suspected even that there might be some restraining attitudes towards the question on moving. My main focus was still on how the informants relation with the places, might have had an impact on the decision.

Theory of place has been the underlying theory in this report. I started out, getting into the identity of the places, then the identity with the places was an item. Sence of place, globalization, belonging, home as a concept and general push and pull factors, have all been issues in the interviews and the following discussion.

I have taken qualitative interviews in use as methods, and added secondary sources as reports from the Government, from the Norwegian Armed Forces and from Norwegian Institute for Urban and Regional Research. In a qualitative scientific report, there should not be made any clear conclusions in such. There are still some, in my point of wiew, very clear answers from the informants participating in this study. I mainly found that the informants are not very willing to move, despite the fact that the workplace are to be moved. It is also safe to say that most of the informants are concerned about what Ørland has to offer beside a job in the Airforce.

FORORD

For de av oss som startet i den andre enden, arbeid først, så er det å få ta del i det rommet der de store tanker tenkes, et privilegium. Jeg hadde sett for meg at den akademiske verden skulle gi meg innsikt om hvordan verden henger sammen. Denne verdenen er for alltid åpen og kan ikke lukkes igjen. Det jeg ikke forutså, var hvor mye jeg skulle lære om meg selv.

Geografisk institutt, takk!!

Takk for støtte og fleksibilitet da bakken var på det bratteste. En særlig takk til Per Ivar Chutko for ro og mulighetsfokus og til veileder Britt Dale for trygg losing gjennom de tusen tanker, retningsgivende anbefalinger og raus deling av eget materiale. Takk til Heidi Fosslund i Ørland som kom med viktige innspill i innledningsfasen og til alle dere andre som har stilt avklarende spørsmål underveis.

Takk til kjæresten for at du også prioriterte at jeg skulle dette. Takk til St. Olavs avdeling på Lian som forsto hvor viktig dette var for meg og lot mine ønsker komme foran vanlige prosedyrer.

En slik undersøkelse som dette, tar for seg en liten del av verden og hvordan den henger sammen. Liten, men for de menneskene jeg har møtt, er det den delen som er viktigst her og nå. Det er de valgene de står overfor, som livene deres i all hovedsak handler om. Noen av de berørte valgte å bruke av sin tid til å svare på mine spørsmål omkring disse valgene. Det setter jeg stor pris på.

Der man i prosjektets tyngste faser kunne tenke at dette er da ganske smått i den store sammenhengen, da hvilte jeg meg tilbake på ordene som falt på en av de første forelesningene i masterløpet: Gunhild Setten påpekte litt humoristisk at; *«husk, dere skal skrive en masteroppgave, ikke redde verden»* (Setten høst 2013). Om jeg ikke redder verden sånn umiddelbart, føler jeg meg sikker på at jo mer vi forstår av menneskets valghorisont, desto mer kan vi anerkjenne den. Det i seg selv er ikke så lite.

INNHOOLD

1	INNLEDNING.....	- 1 -
1.1	Bakgrunn	- 1 -
1.2	Problemstillingen.....	- 3 -
1.3	Geografisk bakteppe	- 4 -
1.3.1	Flybyen Bodø	- 4 -
1.3.2	Kystbyen Brekstad	- 6 -
1.3.3	Bodø - Ørland 736 km	- 8 -
1.4	Forsvaret i omstilling som grunnlag for flytting	- 9 -
1.5	Motivasjon for valgt problemstilling	- 10 -
1.6	Problemstillingens aktualitet.....	- 12 -
1.7	Oppgavens struktur.....	- 13 -
2	TEORETISK RAMMEVERK.....	- 15 -
2.1	Humanistisk geografi	- 15 -
2.2	Teori og litteratur til denne studien	- 15 -
2.2.1	Stedsteori.....	- 17 -
2.2.2	Stedsidentitet	- 17 -
2.2.3	Sence of place	- 18 -
2.2.4	Arven etter Massey.....	- 19 -
2.2.5	Globalisering og betydning av (hjem)sted	- 21 -
2.2.6	A womans place.....	- 23 -
2.2.7	Landskapsbegrepet.....	- 23 -
2.2.8	Hvorfor flytte, hvorfor bli boende.....	- 24 -
2.2.9	Dikotomier i geografien.....	- 26 -
2.2.10	Giddens, menneskene og stedene.....	- 27 -
2.2.11	Arbeiderkollektivet som ramme for individuelle beslutninger	- 28 -

2.2.12 Nye tanker om stedsteori.....	- 28 -
2.3 Vet vi steders betydning for bo og flyttemotiv?.....	- 30 -
2.4 Teoriens relevans til problemstillingen	- 30 -
3 METODE FOR Å STUDERE MØTET MELLOM MENNESKE OG STEDER	- 33 -
3.1 Kvalitativ metode i samfunnsgeografien.....	- 34 -
3.1.1 Tilnærming	- 35 -
3.1.2 Hermeneutikk	- 35 -
3.1.3 Er objektivitet mulig?	- 37 -
3.2 Feltarbeid.....	- 38 -
3.2.1 Forskerens rolle i felt.....	- 39 -
3.3 Hva består datamaterialet av?	- 40 -
3.3.1 Intervjuene og informantene.....	- 40 -
3.3.2 Presentasjon av sekundære kilder	- 46 -
3.3.3 Rapporter og faglitteratur	- 47 -
3.4 Overførbarhet.....	- 48 -
3.5 Hvordan kom datamaterialet til anvendelse i analyseprosessen?.....	- 48 -
3.6 Evaluering av anvendt metode	- 49 -
3.6.1 Valg av problemstilling	- 50 -
3.6.2 Valg av teoretisk rammeverk.....	- 50 -
3.6.3 Fremgangsmåte i felt	- 50 -
3.6.4 Gjennomføringen av intervjuene	- 52 -
3.7 Informert samtykke, anonymitet og etikk.....	- 53 -
3.8 Oppsummering metode	- 53 -
4 EMPIRISKE FUNN I FELT	- 55 -
4.1 Bodø og Ørland på kartet	- 55 -
4.2 Intervjuene	- 56 -
4.2.1 Generelt om steder og Bodø som sted	- 56 -

4.2.2	Ørland som sted	57 -
4.2.3	Push og pull-faktorer generelt begge steder	58 -
4.2.4	Familietilknytning til sted og tanker om framtida.....	60 -
4.2.5	Flytte eller skifte jobb?	60 -
4.3	Sekundære kilder	62 -
4.3.1	<i>Vil ikke flytte til Ørland</i> (NRK Nordland 25.11.2011)	62 -
4.3.2	Forsvaret vil lokke Alexander med penger (NRK Nordland 03.10.2012)	62 -
4.3.3	<i>Alle sa nei til Ørland</i> (Avisa Nordland 20.03.13).....	62 -
4.3.4	Her har det første pendlerflyet landet (Fosna-Folket 04.08.2014).....	63 -
4.3.5	Rystet over elendig standard på forsvarsboliger (Fosna-Folket 22.08.2014).....	63 -
4.3.6	Take Off.....	63 -
4.3.7	Forsvarets kompetansemelding.....	65 -
4.3.8	Hvorfor flytte? Hvorfor bli boende?.....	66 -
4.4	Oppsummering av empiriske funn	66 -
5	ANALYSE	67 -
5.1	Tilnærming til analysen.....	68 -
5.2	Tolkekunst	69 -
5.3	Diskusjon: Empiri i lys av teoriene	69 -
5.3.1	Generelt om steder	69 -
5.3.2	Bodø som sted.....	71 -
5.3.3	Ørland som sted	73 -
5.3.4	Spesifikt om tilhørighet og hjemsted i lys av familietilknytning.....	75 -
5.3.5	Kvinnerens sted	78 -
5.3.6	Sence of place	79 -
5.3.7	Relasjon til steder i lys av globaliseringsteori	80 -
5.3.8	Dikotomier	81 -
5.4	Sårbart felt, non-representational theory	83 -

5.6 Arbeiderkollektivet	- 84 -
5.7 Oppsummering av diskusjonen	- 85 -
6 KONKLUSJON	- 87 -
7 KILDER	- 91 -
8 APPENDIX	- 97 -

FIGURER

1.1 Kart over Norge som viser avstand mellom Bodø og Ørland.....	4
1.2 Kart over Fosenhalvøya.....	7
1.3 Kommunevåpen Ørland Kommune.....	8
1.4 Kommunevåpen Bodø Kommune.....	8
2.1 Illustrasjonsbilde: Hva og hvor er hjem?.....	22
3.1 Oppstilling fremgangsmåte i analysen.....	49

1 INNLEDNING

Geografisk plassering av strategiske offentlige institusjoner, baser og stasjoner kan ofte være betente tema i den offentlige debatt. Strukturell, overnasjonal og nasjonal storpolitikk som realiseres i både distriktspolitiske tiltak og forsvarspolitik, får direkte innflytelse på enkeltmennesker liv. Dette kan føre til at enkeltmennesker kan bli stående igjen med en følelse av å ikke kunne øve innflytelse på eget liv, men at hvor man kan leve og bo bestemmes av andre. Det er naturlig å tenke at en del av menneskers motiv for å flytte fra et sted til et annet, ligger i muligheten til å leve et godt liv. For veldig mange av oss impliserer det at vi har et arbeide å gå til og et sted å bo, men er det alt som får oss til å velge et sted foran et annet? Urban vs. rural er en kjent dualitet innenfor mange lokalsamfunns arbeid med å øke tilflytningen, men det er vel mer enn valget mellom svart kaffe og en cafe-latte som motiverer folk til å pakke til den store reisen. I byen er det stress og på landet er det ro, er en annen oppfattelse av en påstått dualitet som dukker opp, kanskje særlig for småbarnsfamilier som syns hverdagen er travelt. Uberørt natur vs. myldrende folkeliv er en tredje. Vi finner mange slike motsetninger som hver for seg kan sette enkeltmenneskers valg innenfor de gitte rammene, opp mot hverandre. Det at alle har sitt eget, individuelle forhold til et sted, blir spennende å se i forhold til hvordan de betrakter de to omtalte stedene her. Og så igjen se på hva den enkeltes forhold til stedene gjør med mobilitetslysten

1.1 Bakgrunn

Gjennom mange år har lokalsamfunnet i Ørland, de omkringliggende kommunene, Sør-Trøndelag Fylkeskommune, «trønderbenken» på Stortinget og det regionale organisasjons- og næringsliv i Midt-Norge, kjempet en politisk kamp for å få lagt en framtidig nasjonal kampflybase til Ørland Hovedflystasjon. Grunnlaget har vært at Luftforsvaret har vedtatt å anskaffe nye kampfly med levering i 2018. Kampen for valget av Ørland hovedflystasjon som den fremtidige kampflybasen ble fra midt-norske aktører ført med argumentasjonen om at en slik lokalisering var *Best for Forsvaret, Norge og NATO* (youtube.com 2012). Som i de fleste lokaliseringssaker var motstanden fra andre deler av landet stor, særlig i fra Bodø og miljøet rundt Bodø Hovedflystasjon. Kampen om arbeidsplasser, infrastruktur og viktige forsvarspolitiske knutepunkter ble avsluttet i juni 2012. Da fattet Stortinget vedtak om at det skal være en hovedflystasjon i Norge og at den skal lokaliseres til Ørland. (St.prp.nr.

73:2012), og slik de politiske vedtak ligger nå, skal alt militært personell og materiell være flyttet fra Bodø til Ørland innen år 2022.

Debatten omkring plassering av en framtidig nasjonal hovedflystasjon foregikk i mange år. Jeg bivånet den dels fra sidelinjen, dels som aktiv medvirker i ønsket om at Ørland skulle komme seirende ut. De siste årene før vedtak var debatten i all hovedsak konsentrert rundt to mulige baser, nemlig Bodø og Ørland. Evenes og Andøy var med i diskusjonen som mulige to-baseløsninger sammen med Ørland.

Parallelt med lokaliseringsdebatten meldte det seg et spørsmål hos meg: Hvordan har de tenkt å lokke, det jeg antar er relativt avventende, om ikke bent frem negative, Bodøværinger til Ørland? Man kan kanskje fristes til å tenke at forsvarspersonell tradisjonelt vil være lettere å flytte på enn andre arbeidstakergrupper. Forsvarets beordringssystem ser ut til å ha hatt et system for tilrettelegging for familiene og partnere. Slik jeg ser forsvaret, så kan det være at det finnes et tradisjonelt bilde av flyttevillige partnere og mer eller mindre friksjonsfri mobilitet i forsvaret. Dette kan ha skiftet parallelt med endringer ellers i samfunnet. Spørsmål jeg dvelte ved var:

- ✓ Vil informantene flytte fordi vedtaket om flytting av arbeidsplassen er fattet?
- ✓ Vil de slutte i Forsvaret og finne seg annet arbeide, og hva slags betydning har bosted og tilflytningssted å si for bo- og flyttemotivasjonen?
- ✓ Og hva har de stedene det er snakk om, å si for valgene de tar?

Det at Forsvaret selv bruker tid og ressurser på se på interne rekrutteringsstrategier, noe Forsvarets kompetansemelding presentert i kapittel 3 viser, gir meg et signal om at interne rekrutteringsstrategier som involverer geografisk forflytning, ikke er særlig mye enklere for Forsvaret enn for andre samfunnsaktører av en viss størrelse. Spørsmålene ovenfor har jeg formulert inn i en «to-trinns rakett» av en problemstilling presentert under.

1.2 Problemstillingen

Jeg skal i all hovedsak kaste et geografisk lys over de spørsmål nevnt overfor. Første del av problemstillingen blir derfor stående slik:

Hvordan vurderer forsvarsansatte i Bodø det å eventuelt måtte flytte til Ørland?

For en som reflekterer over mekanismer som styrer menneskelig atferd, vil kanskje tanker omkring økonomiske intensiver, familiær tilknytning eller jobb til begge i familien, gjøre seg gjeldende? Spørsmålet blir i dette tilfellet heller hvordan man som samfunnsgeograf da kan bidra til å svare på et tilsynelatende enkelt spørsmål? Der jeg startet ut med et generelt spørsmål om steder, vred jeg fokus mer konkret over i følgende formulering:

Hva er det ved Bodø og Ørland som skaper bo og flyttemotivasjon?

En slik problemstilling favner etter mitt syn, fortsatt mye av geografifagets kunnskap om forhold til sted. Og så tenker jeg at svaret på dette spørsmålet mest sannsynlig finnes i mye av den eksisterende litteraturen. Det ble derfor viktig for meg å formulere ut noen underproblemstillinger som skulle kunne fungere som «bøyer» for min egen ruteplan for studien. Helt konkret ønsker jeg å se på bo- og flyttemotiver i lys av individers forhold til sted. Derfor ble det også naturlig å implementere underproblemstillingene i intervjuguiden som ble anvendt under intervjuene (appendix). Spørsmålene har til hensikt å hente inn informasjon om hva er det ved steder, utover det at det tilbyr en relativ sikker arbeidsplass, som gjør at mennesker vurderer å flytte dit? Jeg formulerte ut følgende to underproblemstillinger som jeg bruker som rettesnorer i arbeidet:

- ✓ Hva finner informantene tiltrekkende ved steder på generelt grunnlag?
- ✓ Hva syns informantene er best med å bo akkurat der du bor i dag?

Underveis i feltarbeidet, i intervjuene og i samtaler med folk i og rundt Bodø-miljøet har jeg fått ulike innspill på valg av problemstilling. Blant annet at jeg heller burde ha spurt om: *hvorfor flytter ikke folk til Ørland?* (5) Denne type innspill valgte jeg å ta med i den lange tankerekken der det ene ikke skulle kunne utelukke det andre. Det vil si at jeg åpner for at jeg i de spørsmålene jeg stiller, kan finne svar på også den type spørsmål. Det som vil være viktig for meg, er uansett ikke å utelukke at det innsamlede materialet gir svar som både er

noenlunde forventede og også helt uventede. I metodedelen vil jeg gjøre rede for at jeg er opptatt av åpenhet omkring mine egne forventninger og antagelser, nettopp fordi jeg ikke vil at disse skal få lov til å virke som hindre i analysen av materialet. Jeg tenker at åpenhet gir rom for en erkjennelse om at en antagelse ikke er noe mer enn akkurat det. Den kan man finne både bekreftelse og avkreftelse på.

1.3 Geografisk bakteppe

Det er naturlig å bruke litt tid på å peke på kartet for å finne ut hvor vi er i geografien. Selv om debatten har vært synlig i media og slik sett kan antas kjent, er det ikke gitt at alle kjenner til grunnlaget for at det eksisterer et spørsmål om flytting fra Bodø til Ørland. Jeg vil her ta en rask titt på terrenget vi beveger oss i.

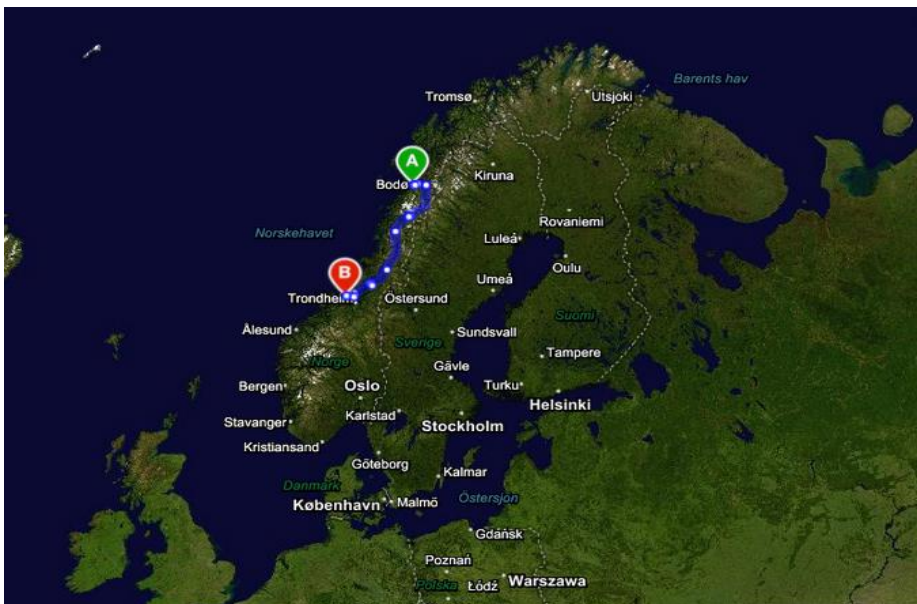

Fig. 1.1: Kart som viser avstand mellom Bodø og Ørland (rett nord for Trondheim) sett i forhold til Nord-Europa (Avstand 05.10 2015)

1.3.1 Flybyen Bodø

Bodø er fylkeshovedstad i Nordland Fylkeskommune og er nest største by i Nord-Norge. Byen ble bombet under innledningen til 2. verdenskrig (NRK Nordland Fylkesleksikon 2014) og store deler av etterkrigshistorien har mer eller mindre dreid seg om gjenoppbygging og

hvordan byen skal utvikle seg. Byen hadde ved okkupasjonens slutt 6000 innbyggere (Nordlandsmuseet 2014). Sommeren 2014 ble innbygger nummer 50.000 født, og byen gikk i *fra å være en stor småby til en liten storby* (NRK Nordland 2014) ifølge daværende ordfører Ole Henrik Hjartøy. Bodø ligger som en port til Lofoten og resten av Nord Norge, med flyruter direkte til store mål for reiselivet, fiskeri, olje- og gassindustri. Mye taler for at byen har stort utviklingspotensial også om man ser bort fra Forsvarets tilstedeværelse. Likevel, legger man inn et tilfeldig Google-søk med ordene «Omstilling + Bodø» så omhandler nesten samtlige lenker noe om Forsvaret (Google 06.11.2015). En slik metode kan jo fort falle inn under den populære betegnelsen «superenkel forskning», men gir, etter min mening, likevel en pekepinn på Forsvarets betydning for Bodøs utvikling og identitet. Begrepet «flybyen» var et kommunikasjonsfaglig grep, tatt i fellesskap av særlig reiselivet tidlig på nittitallet. Formålet var å skape en identitet rundt byen som var lett å huske for turister. I omtrent samme tidsrom fikk man også Stortingets vedtak om å legge det nasjonale flymuseet til Bodø, noe som lokalt ble tolket som et bekræftelse på at dette bildet av byen ble delt også på nasjonalt plan. Flybyen som identitet og begrep er fortsatt en del av hvordan byen definerer seg selv. Ole Henrik Hjartøy sin uttalelse til Dagbladet etter at det fagmilitære rådet pekte mot Ørland høsten 2011 viser noe av de tankene som jeg kjenner godt igjen fra tiden i Bodø: *Bodø har vært vertskap for Forsvaret i 60 år. Vi har bygd opp byen rundt Forsvaret, med et miljø med kompetanse* (Dagbladet 24.11.2011).

1.3.1.1 Bodø Hovedflystasjon

Ved Bodø hovedflystasjon var det (i 2013) 800 ansatte, og 350 soldater gjennomfører førstegangstjenesten her hvert år (forsvaret.no 10.04.2014). Bodø hovedflystasjon er hovedbase for Luftforsvaret i Nord-Norge; den største flystasjonen i Norge, to jagerflyskvadroner (331 og 332), redningsskvadron og lett transportskvadron (Store Norske Leksikon 2014). Bodø tapte kampen om hovedflystasjonen og mye av kompetansen som kreves til stillingene som skal besittes på Ørland, befinner seg i Bodø. Både stortingsvedtaket og de tilhørende politiske beslutninger, legger til grunn at kampfly skal flyttes fra Bodø til Ørland innen år 2022. Dette innebærer en fullstendig flytting av alt personell og materiell.

1.3.2 Kystbyen Brekstad

Vi befinner oss i Ørland kommune, på Fosenhalvøya sentralt plassert i Sør-Trøndelag fylkeskommune (fig. 1.2). Kommunen har siden andre verdenskrig vært vertskap for Ørland Flystasjon (SNL.no 05.10.15) og har gjennom Stortingets vedtak altså fått fremtidig vertskap for en ny og nasjonal Hovedflystasjon.

Det bor hhv 5164 innbyggere i Ørland pr. 1.1. 2014 (SSB 10.04.2014). Kommunesenteret Brekstad har bystatus, markerer seg som «Kystbyen» og at man kommer seg raskest fra Trondheim med Kystekspresen, denne turen tar ca. en time. Man kan også kjøre med bil, da tar man som oftest ferge fra Flakk rett utenfor Trondheim og over til Rørvik for deretter kjøre med egen bil over Fosen-halvøya. En slik rute kan ta opptil et par timer, avhengig av fergeruter og vei og føreforhold. Forsvarets informasjon om Ørland hovedflystasjon beskriver stedet som idyllisk og med alle tilgjengelige fasiliteter (forsvaret.no 16.11.2015). Det faller seg naturlig å omtale Ørland og Fosenhalvøya som en del av storbyområdet omkring Trondheim. Ikke alle steder vil dagpendling være naturlig, men for aksen Ørland-Trondheim fremsettes dette som en del av mulighetene for bo-alternativer.

Kommunene Ørland og Bjugn har funnet naturlig felleskap i at de sammen danner et felles bo- og arbeidsområde (Fossland 2014). Disse kommunene har vært gjennom en prosess og foreløpig vedtak omkring sammenslåing. Debatten omkring dette tas ikke med i denne undersøkelsen, ikke fordi debatten ikke har hatt noen innflytelse på informantenes forhold til stedene, men fordi jeg anser temaet kommunesammenslåing som såpass omfattende i seg selv at det ikke gis plass til det her. I forlengelsen av dette er det likevel naturlig å nevne at, slik jeg har oppfattet det, omhandles begrepet «Ørlandet», også hos informantene i denne undersøkelsen, som en fellesbetegnelse for Ørland og omland, der Bjugn kommune er ett av stedene det også faller seg naturlig å nevne når det er snakk om alternative bosteder. Det ville altså vært like naturlig å omtale Bjugn i denne oppgaven, da de som velger å flytte like gjerne kan velge Bjugn som nytt hjemsted. Jeg har for enkelthets skyld forholdt meg til Ørland. På samme måte som forsvarsansatte ved Bodø Hovedflystasjon i dag både kan dag- og ukependle til arbeidsplassen.

Samfunnsutvikler Heidi Fossland har i sitt Signert-innlegg i Adresseavisen følgende refleksjon omkring utviklingen på Brekstad:

I Ørland skal det bygges et samfunn for en befolkningsvekst på 35 prosent. Det vil si 2000 nye innbyggere. Strategier er utformet for å lykkes med befolkningsmålet. Utgangspunktet er at Forsvaret skal utvide sin aktivitet, og flere hundre nye arbeidsplasser vil skapes. De 100 første ansatte kommer allerede til høsten. Unge mennesker som har valgt Forsvaret som arbeidsplass. Ørlendingene håper de vil etablere seg hos dem, og bli en del av lokalsamfunnet. Vertskommunen ønsker dem velkommen (Fosslund 05.06.2014)

Fig.1.2 Kart over Fosenhalvøya (Fosenportalen 07.11.2015)

1.3.2.1 Ørland Hovedflystasjon

Ørland hovedflystasjon ligg utanfor Trondheim, idyllisk til i Trondheimsleia (forsvaret.no 16.11.2015) og er en militær flyplass med tilhørende anlegg i Ørland kommune, ca. 2 kilometer nordvest for kommunesenteret Brekstad. Basen ble bygd av tyskerne under okkupasjonen, men er senere utbygd i flere faser, der det meste er finansiert gjennom fellesfinansiering i NATO. Ut fra Ørland hovedflystasjon opererer F-16 kampfly, Sea King redningshelikopter og NATO sine strategiske overvåkingsfly, E-3A Sentry AWACS. 138 Luftving utgjøres av de operative enhetene 338 skvadron med F-16 kampfly, Luftvernartilleribataljonen med NASAMS II missilsystem og Baseforsvarsskvadron med to baseforsvarsstridsgrupper (forsvaret.no). Ørland hovedflystasjon blir base for Norges nye kampfly F-35 (Forsvaret 27.11.2014). Som nevnt tidligere er det fattet politisk vedtak om at Ørland skal være eneste hovedflystasjon i Norge, og må med det som bakgrunn sees på som en base i utvikling.

1.3.3 Bodø - Ørland 736 km

Det tar nesten 11 timer å kjøre med personbil (NAF.no 05.10.15) mellom Bodø og Ørland. I luftlinje er det 455 kilometer, eller under 50 mil om man vil si det slik (Avstand.org 05.10.15). Flyturen direkte fra Bodø Lufthavn til Ørland sivile lufthavn tar halvannen time (Fosna-Folket 04.08.2014). I global sammenheng kan man kanskje tenke at det er som et steinkast å regne, og trolig er det mange som pendler, reiser og flytter veldig mye lengre, ofte av årsaker knyttet til sysselsetting.

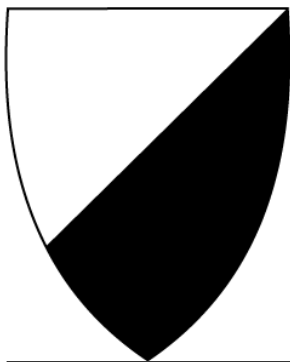

Fig 1.3 Kommunevåpen
Ørland (SNL 08.11.2015)

Fig. 1.4 Kommunevåpen
Bodø (SNL 08.11.2015)

Det er derfor av betydning at den relative avstanden mellom stedene ikke blir et poeng i seg selv. Ved å påstå at avstanden er relativ, legger jeg til grunn at hva som er kort for noen kan være langt for andre. Det sentrale med å løfte avstand frem som et selvstendig poeng, er at flere kan velge å pendle en kortere eller lengre periode, og dermed utsette en beslutning om en eventuell flytting. Det kan være at om man ikke må fatte en beslutning, ikke får kniven på strupen, så vil beslutningen utsettes.

1.4 Forsvaret i omstilling som grunnlag for flytting

Forsvarets ulike grener har vært utsatt for mange ulike omstillingsprosesser gjennom tidene, luftforsvaret intet unntak. Forsvaret har også hatt løsninger knyttet til et beordringssystem jeg antar har skapt bo- og flyttemotiver basert på andre kriterier enn hos befolkningen for øvrig. Jeg er opptatt av hva som tiltrekker folk til et sted. Om undersøkelsen viser at arbeid er eneste faktor, så vil jeg bli forbauset, men jeg utelukker det ikke. Spørsmålet er hva som er suksessfaktoren bak å få (lokke) folk til å ville flytte til et nytt sted. Jeg antar at deler av svaret finner vi hos familien. Vil familien flytte eller bli boende? Jeg tenker at mye står og faller på hvilken bo- og flyttemotivasjon som finnes hos partnere og i familien.

Hvordan kan dette knyttes til sted? Om lokalsamfunnet ikke tilpasses aktive partnere, barn og en moderne familie kan det være større fare for at man lager et samfunn som ingen vil ha. Muligheten for at de enten lar være å komme, eller kommer for så å dra igjen like fort, øker. Slike spørsmål som det siste blir stående åpen i denne oppgaven, men det kan nevnes at jeg har personlige erfaringer fra Hammerfest og byggingen av Statoils anlegg på Melkøya. Selv var jeg der i underkant av et år (under foreldrepermisjon), mens mannen min var der i fem år tilsammen. Etableringen og utbyggingen av Snøhvit anlegget førte til at lokalsamfunnet sammen med en stor arbeidsgiver, entusiastisk inviterte gass-arbeidere med familier til å etablere seg i et samfunn som etter mitt syn manglet fokus på familienes kultur og fritidsbehov eller arbeidsplasser til partnere. Jeg kjenner mange som flyttet dit, men som dro etter noen år, oppgitt årsak det samme. De ansatte ved anlegget har sågar på et tidspunkt gått til det skritt og streike for å bevare rotasjonsordninger og å unngå å måtte ha fast arbeidstid i Hammerfest (Harstad Tidende 20.10.2015). Forsvaret har i en overgangsfase, åpnet for pendling fra Bodø til Ørland. I skrivende stund er det ikke kjent for meg om det er åpnet for diskusjon omkring rotasjonsordninger for de ansatte ved Ørland flystasjon.

Bodøværingene gjorde, frem til vedtaket ble fattet i Stortinget, etter mitt syn et hederlig forsøk på å beholde kampflybasen i Bodø, eller å få til en delt nasjonal løsning. Jeg antar, som nevnt, at det etter den kampen om lokalisering eksisterer en del sår som må heles. Det var sant å si knyttet en del spenning til om jeg ville få noen til å stille opp i min studie og på hva tilbakemeldingene vil være. Vil lett motvillige forsvarsansatte finne det attraktivt å flytte etter arbeidsplassen og dermed stifte nytt bosted? Motvillig fordi noen av dem sannsynligvis har stått i kampen for å hindre politisk flertall for flytting fra Bodø Hovedflystasjon. Motvillig fordi det kanskje ikke er like lett å ville flytte når beslutningen egentlig ikke er ens egen. Hovedspørsmålet handler uansett om hvilken betydning stedene Bodø og Ørland har for motivasjon til å flytte eller å bo.

1.5 Motivasjon for valgt problemstilling

Opprinnelig er jeg nordlending, og i årene fra 1992 bodde og arbeidet jeg i Bodø, frem til år 2000, da jeg påtok meg oppgaver i Oslo med organisasjonsarbeid og senere næringsliv som arbeidsfelt. Et arbeidsliv som startet i reiselivsbransjen utviklet seg etter hvert til å gjennomgående omhandle arbeidstakerinteresser, arbeidsplassutvikling og næringsutvikling. Dette var sentrale arbeidsoppgaver fra 1996 til 2013 da jeg arbeidet ved ulike distriktskontorer og avdelinger i Landsorganisasjonen i Norge. Jeg bare hele tiden med meg en forståelse av at det muligens var noe motstridende med en kampflybase midt i en voksende by med studenter, reiseliv, universitet og fiskeri som hovedpilarer. Jeg valgte stort sett å holde dette for meg selv, da en slik holdning ikke var særlig populær. Fra 2009 til 2013 var arbeidsplassen min knyttet til LOs distriktskontor i Sør-Trøndelag, denne gangen som ansvarlig for distriktskontorets daglige drift, politiske prioriteringer samt å bidra i utviklingen av arbeidsplasser og etableringer i Sør-Trøndelag. Slik sett var det enkelt å etablere en holdning til både forsvarspolitikken og etableringen rundt en kampflybase på Ørland.

Min bakgrunn er altså fundert i en regionalpolitisk interesse i tillegg til den akademiske. Næringsutvikling, entreprenørskap, klyngeteori og menneskets relasjon til steder basert på strukturelle rammer, kan jeg også si på mange måter har vært stikkord for hva som engang satte meg på sporet av å studere geografi. Min øvrige faglige bakgrunn finnes først i et mellomfag i arbeidslivssosiologi fra høgskolen i Bodø før jeg gikk videre til en Bachelor i samfunnsvitenskap med arbeidslivssosiologi og samfunnsgeografi som retning, ved NTNU.

Som jeg kommer inn på i omtalen av litteraturen jeg ønsker å bruke, er grenseoppgangen mellom samfunnsgeografi og sosiologi, særlig anrørende stedsidentitet, noen ganger vanskelig å få øye på. Det burde muligens være lettere for slike som meg som har vandret en del langs denne grensen, men jeg tenker at det kan bli utfordrende også i denne undersøkelsen, å balansere geografi og sosiologi. For å gjøre det lettere vil jeg bevege meg bort fra den sosiologiske sfæren for å kunne rendyrket diskusjonen omkring attraktive steder eller stedsutvikling. Denne vurderingen har vært tatt, og jeg tar sjansen på at jeg kan bidra til at fagene geografi og sosiologi også denne gangen finner en felles symbiose der geografien skal få stå fremst på scenen. Jeg gir likevel plass til et avsnitt i kapittel 2, som tar for seg blant annet Anthony Giddens, en av de sosiologene som kan benyttes der man søker årsaken til menneskelig handling, også i geografifaget. Underveis i behandlingen av empiri, ble jeg også satt på sporet av Lysgaards Arbeiderkollektiv.

I og med at jeg har bodd en del av mitt voksne liv i Bodø, finner jeg det naturlig å bruke litt plass på å snakke om egen tilnærming til felt, forutdannelser, kjennskap og vennskap. Bakgrunnen min er som sagt fra reiselivsnæringen og fagbevegelsen i Nordland. Begge er arenaer som er svært opptatte av å skape godt næringsgrunnlag, og av å fremme/markedsføre stedet som et godt «salgsobjekt» i form av bosted, turiststed og arbeidsplass. I Bodø ønsket man også på den tiden å selge inn begrepet *flybyen* og dette ble også raskt inkorporert i min egen og andres omtale av byen, særlig i reiselivssammenheng. Det lå implisitt i tenkningen at en del av «vår» og underforstått også min identitet var knyttet til hovedflystasjonens virke og eksistens. Som nevnt under presentasjonen av Bodø var det mange signaler nasjonalt som bygget opp omkring denne forståelsen av Bodøs egen identitet. Jeg har altså en nær og langvarig relasjon til Bodø, som jeg må bære med meg gjennom arbeidet med denne undersøkelsen. Det regionale utviklingsarbeidet har gjennomgående vært en del av arbeidsfeltet, noe som har gitt meg bred og god kunnskap om både organisasjons- og næringsliv i Bodø og Nordland. Jeg mener at jeg også har god kjennskap til arbeidsformer og en del av de holdninger som er etablert i Forsvaret, særlig gjennom møtet med ansattes fagforeninger. De fordeler og ulemper som Bodø tilbyr som bo- og arbeidssted for både familier og enslige, vil jeg også kunne ha en oppfatning om, og ikke minst har det vært uunngåelig å ikke treffe på folk jeg kjenner personlig, både perifert og godt.

1.6 Problemstillingens aktualitet

Det er etter mitt syn alltid grunn til å stoppe opp å spørre om det man ønsker å finne ut av, er interessant for flere enn kun en selv eller tilhørende institutt. Har spørsmålet noen aspekter ved seg, ut over de rent akademiske og faglige, som gjør at studien har overføringsverdi til å kunne gi tilsvar til lignede spørsmål stilt av andre samfunnsaktører? Slik jeg ser det er dette temaet svært aktuelt akkurat nå, når man ser helt konkret på det. Mye mulig avgrenser aktualiteten seg til et begrenset utvalg samfunnsaktører, slik som vertskommunen, nabokommunene, fylkeskommunen, Forsvaret samt lokalt næringsliv i form av underleverandører. Alle som direkte og indirekte berøres av utbyggingen av selve stasjonen, men også utbyggingen av et nytt lokalsamfunn som skal huse mange flere innbyggere.

Overføringsverdien er nok likevel av et noe større omfang enn den helt konkrete.

Flyttemotiver er et tema svært mange lokalsamfunn er opptatt av. Mange kommunestyre, næringsråd og bo-lyst-prosjekter spør seg daglig om hva som skal til for at folk skal velge å flytte til nettopp deres lokalsamfunn. Analysen etter møtet med disse menneskene og av det øvrige datamaterialet mener jeg kan benyttes også av andre, noe jeg i så fall vil finne både gledelig og tilfredsstillende. Slik jeg ser det, er mobilitet og årsakene til hvorfor vi velger å bo eller å flytte, ett av de spørsmålene som opptar svært mange lokalsamfunn. En ting er akademias samfunnsvitenskapelige tilnærming, en annen er massemedias og interesseorganisasjoners forhold til flytting. Hvordan en by eller ei bygd lykkes i rekrutteringen av innbyggere og arbeidstakere, kan noen ganger være det som utgjør forskjellen i om stedet oppleves som bra eller dårlig, både av de som bor der og de som ser det utenfra og potensielt kan tenke seg å flytte dit (Sørliie m.fl. 2012).

Jeg har spurt om hva det er ved Ørland og Bodø som skaper bo- og flyttemotivasjon. Kanskje kan jeg også besvare noen spørsmål ingen visste at de hadde, men i beste fall skaper også svarene i denne undersøkelsen enda flere spørsmål. Som nevnt møtte jeg på det som kan oppfattes som motforestillinger til problemstillingen, uttalt i følgende utsagn: *Hvorfor spør du ikke om hvorfor ingen flytter til Ørland? Det ville vært mye mer relevant.* (5). Men selv om det kan se ut til at et slikt spørsmål er en motsetning av mitt, så ser jeg dem ikke som veldig langt unna hverandre. Når man spør om hva som skaper flyttemotivasjon, åpner det for muligheten til også å se på bomotivasjon, altså på hva som eventuelt hindrer dem i å flytte. Dette er en av årsakene til at rapporten bo- og flyttemotiver (Sørliie m.fl. 2012) presenteres som en del av datamaterialet.

1.7 Oppgavens struktur

Det fins visse forventinger til oppbyggingen av denne type rapporter, i form av formelle krav og regler. Disse er det naturlig at jeg holder meg til, både fordi det er gode grunner til at samme krav stilles alle studenter og at oppgavens struktur dermed gjør den mer lesbar. I dette innledende kapittelet har jeg redegjort for min politiske og geografiske bakgrunn for problemstillingen, selve problemstillingen og problemstillingens aktualitet. Det er naturlig at jeg her også gjør rede for hvor jeg står i forhold til innfallsvinkelen. Et geografisk avsnitt er på sin plass, der jeg ser på hvilket rom beveger vi oss i, rent fysisk, samt en beskrivelse av de to aktuelle stedene i fakta og tall.

Kapittel 2 vier jeg i sin helhet til den teoretiske plattformen jeg har valgt. Tilnærmingen begynner med stedsteori i form av stedsidentitet, sence of place, globalisering, hjemsted og bo- og flyttemotiver. Disse begrepene er sentrale og presenteres der hver for seg. Det er naturlig i en oppgave som ser på individuelle valg, å dra en linje mellom geografifaget og sosiologi som fag, dette gjør jeg også i kapittel 2.

I påfølgende kapittel 3, presenteres en metodisk og kronologisk presentasjon av hvordan problemstillingen, tilnærmingen til felt og informanter ble håndtert. Videre gir jeg en presentasjon av datamaterialet, behandlingen av dette samt metode for analyse.

Empiriske funn presenteres selvstendig i et kapittel 4. Min vurdering er at tolking og analyse er veldig tettvevde aksjoner i en kvalitativ undersøkelse. Jeg har hatt en fram- og tilbakevurdering på om empiri og analyse skulle stå sammen eller hver for seg. Til slutt ble det å presentere det jeg ser på som empiriske funn, i et selvstendig kapittel, det som falt seg mest konstruktivt. Alt som blir sagt i et intervju, vil vanskelig kunne gjenfinnes i en teoretisk basert analyse. Det er derfor viktig for meg å presentere «faktisk» empiri i en hovedoppsummering før jeg tar dem med videre i en analyse og tolkning. Bakgrunnen for dette finner jeg forklaring på både gjennom hermeneutikken i kapittel 3 og i oppsummeringen avslutningsvis. I kapittel 5 blir det derfor naturlig for meg å se på de ulike funnene for så å kunne sette dem inn i perspektivet til hver av de teoriene som er presentert i kapittel 2.

2 TEORETISK RAMMEVERK

Spørsmålet om hva som er stedene Bodø og Ørlands betydning for at forsvarsansatte i Bodø enten skal kaste loss og sette kurs mot Trøndelag, Fosen, Brekstad og Ørland Hovedflystasjon, eller bli boende, kan romme mange samfunnsvitenskapelige interessante aspekter. Spørsmålet kan sannsynligvis besvares både innenfor en samfunnsøkonomisk, sosiologisk, sosialantropologisk og i en psykologisk ramme. Her skal jeg svare på problemstillingen med geografiske briller, men jeg vil som sagt også slippe til sentrale teorier fra sosiologien som jeg mener har hatt stor betydning inn i samfunnsgeografien. Jeg ser at de tettvevde relasjonene mellom mange av samfunnsvitenskapene gir rom for å bevege rammene mellom disiplinene og se på overlappene som muligheter til å se menneskelig handling i flere perspektiv.

2.1 Humanistisk geografi

Humanistisk geografi har etter slik jeg forstår det, et bredt menneskefokus. Dette fordi jeg forstår den slik at den i motsetning til strukturalistisk forståelse krever innlevelse i andres liv og ståsteder (Setten 9.1.2014 - forelesning). Humanistisk geografi søker å erstatte det økonomisk rasjonelle mennesket med et helere, tenkende, erfarende, verdifullt, følelsesmessig og kreativt menneske med et formål. Videre hevdes innenfor denne tradisjonen at deler av det som gjør et menneske nettopp menneskelig er en intens og ofte følelsesmessig binding til steder (Clifford m. fl. 2009). Jeg plasserer meg selv slikt sett naturlig innenfor den humanistiske geografien. En av de tingene jeg ønsker å undersøke, er nettopp hva slags tanker deltagerne gjør seg omkring ulike steder, og implisitt da også deres binding til steder. Slik jeg ser det er deltagerens følelser, erfaringer og verdisett i denne sammenhengen, helt sentrale.

2.2 Teori og litteratur til denne studien

Ulike geografiske teorier har vært dominerende gjennom tidene, men sjelden alene. Det finnes et sett med faktorer som kan gjøre at en teori får være dominerende. Blant annet evnen til å komme med noe nytt, brukervennlighet sett i forhold til et samfunnsproblem, evnen til å fange forskernes oppmerksomhet og nøkkelpersoners stilling og rolle i miljøet (Hubbard m.fl., 2005). Phil Hubbard m.fl. (2005) tar for seg geografisk tenking på en slik måte at en føler at

en sitter igjen med flere spørsmål enn svar. De gir uttrykk for at jo mer vi kan om verden og vår plass i den, desto flere spørsmål om vår plattform for forståelse oppstår (Hubbard m. fl. 2005). Det er en opplevelse av den teoretiske litteraturen som jeg fullt ut kjenner meg igjen i. Jo mer jeg leser, desto mer nysgjerrig blir jeg, desto flere forklaringer søker jeg. Man må foreta noen valg og så finne seg i at det finnes argumenter for at andre teorier også vil kunne belyse min problemstilling. Jeg har ikke hatt som mål å skaffe meg en totaloversikt over alt som er sagt og gjort på dette tema. Et sted blir man likevel stående og dvele litt ekstra. For meg ble det tidlig ganske innlysende at geografen Doreen Massey ville ha stor betydning for mitt arbeide. Likens flere av de som i dag er tilknyttet Geografisk institutt ved NTNU, blant annet Gunnhild Setten og Britt Dale. Min forståelsen av hva et sted er, er dannet av å ha sett hvordan disse kvinnene ser med geografiske briller på relasjonen struktur og individ og hvilke rammer vi som mennesker beveger oss innenfor, geografisk og relasjonelt. Begreper som stedsfølelse og hjemsted, vil bli særlig viktige i analysen av datamaterialet. Jeg vil ta for meg hvert av de teoretiske elementene etter hvert som vi kommer dit.

I lys av de ulike teoriene skal jeg altså se på hvordan informantene forholder seg konkret til Ørland som tilflytningssted basert på hva de sier om Bodø og om Ørland, og jeg vil fokusere på hva de tenker at de legger bevisst og ubevisst til grunn for beslutningene de redegjør for. I den sammenhengen er det interessant å se om handlingene er intensjonelle eller ikke. Jeg skal ikke se på om de tar stilling til resultatet av egne handlinger, men i analysen vil jeg syns det er interessant å se på om de reflekterer rundt egne handlinger som et resultat av forholdet de har til stedet. Min inngangsport er altså preget av en teoritilnærming som kan oppsummeres med at jeg finner de sidene ved samfunnet som omhandler menneskers forhold til både sosiale og naturlige omgivelser, særlig interessante. Ut i fra forståelsen om at mennesker bærer med seg noe mer enn en økonomisk rasjonalitet, mener jeg at jeg skal kunne finne svar på problemstillingen i det innsamlede datamaterialet. Det er også ut i fra dette tankesettet at jeg beveger meg inn i det teoretiske landskapet.

Jeg har på ingen måte tenkt å løfte frem alt som er skrevet om og rundt begrepet stedsteori og forholdet mellom mennesker og steder. Selv om problemstillingen kan oppleves vid, så har jeg tenkt å forholde meg til den delen av litteraturen jeg mener best kan kaste lys over spørsmålene stilt i kapittel 1. For å finne de teorier som best kan bidra til å belyse problemstillingen, har jeg som nevnt i kapittel 1, både delt problemstillingen i to der jeg starter med å stille spørsmål direkte til informantene vedrørende flytting, for deretter å stille et mer generelt spørsmål om hva det er ved Bodø og Ørland som skaper bo- eller

flyttemotivasjon litt mer «teorivennlig» Disse spørsmålene gir meg rom for å orientere meg i den teoretiske sfæren innenfor humanistisk geografi, videre til geografis stedlige definisjoner. Det er da naturlig, slik som nevnt under oppgavens struktur, å starte ut med en avklaring av det vide begrepet stedsteori med særlig fokus på kjernen i problemstillingen, nemlig stedsidentitet, sence of place, globalisering, hjemsted og til sist og se nærmere på bo- og flyttemotiver.

2.2.1 Stedsteori

Begrepet stedsteori kan sies å være en allmenn forklaringsmodell på flere ulike tilnærminger til steder. For meg er det en slags «sekkepost» som omfatter en lang rekke begreper som hver for seg behandler rom, sted og stedsidentitet. Rom og sted kan av mange disipliner bli oppfattet som statiske størrelser uten særlig bevegelighet eller sosiale egenskaper. Sjelden ser man at andre vitenskaper enn geografien innlemmer rom, sted og mennesker i samme interaksjonsramme, og det er dette som fanger min oppmerksomhet. Jeg finner interaksjonen mellom menneske og sted interessant nettopp fordi den etter mitt syn vitner om at mennesket ikke bare kan danne grunnlag for endringer i de fysiske omgivelsene sine, men også gjør det ubevisst både som individ og som medlem av større grupperinger. Gjennom denne forståelse finner jeg mening i Masseys ståsted; der hun argumenterer for at stedene ikke bare er et punkt men et møtested som oppstår i alle de (økonomiske, sosiale og geografiske) relasjonene som oppstår mellom mennesker og mellom mennesker og steder (Massey 1997). Videre finner vi i *For Space* (Massey 2005) at Massey med begrepet *sammenkastethet* understøtter at der rom og sted oppfattes som egne sosiale interaktive enheter, kan stedene finne sin unikhhet i møtet med menneskene (Massey 1997). Slik jeg forstår disse begrepene sammen, så er det sammenkastetheten, menneskenes møter og relasjon til stedene og hverandre, som til sammen utgjør de fortolkede konstruerte møtestedene, altså stedene.

2.2.2 Stedsidentitet

Begrepet stedsidentitet, hva det er og hvordan det kan fanges opp, er det begrepet jeg antar blir mest aktuelt i forhold til problemstillingen. Der går et grunnleggende skille mellom det som kan kalles selve stedets identitet, altså identifiseringen *av* et sted eller steders identitet, og vår identitet til stedet eller menneskers identiteten *med* et sted (Dale og Berg 2013). I praksis kan disse ofte blandes sammen eller regelrett misforstås. Jeg har i innledningen gjort et poeng

av både Bodø og Ørlands legger stor vekt på stedenes egen stedsidentitet, bygget opp omkring begrepene *flyby* og *kystby*. Om disse begrepene gir mening for informantene gjenstår å se, og enda mer interessant om de selv gjør noen refleksjoner rundt begrepene. Forholdet mellom identitet og sted kan sies å dreie seg om to ting: for det første *hvordan menneskers identitet er romlig forankret eller relatert, for det andre om hvordan steders identitet er forankret i sosial praksis og stedsmyter eller sosiale representasjoner* (Dale og Berg 2004:50). Dette temaet er videre tatt opp i *Å finne sted* (Førde m. fl (red) 2013). Der tar Britt Dale og Nina Gunnerud Berg for seg begrepet der de spør om hvordan man kan fange opp menneskers stedsidentiteter. De legger vekt på at den kvalitative tradisjonen kan få frem hvordan stedsidentitet og tilknytning dannes, *gjennom å få innsikt i hvilken mening steder har for dem* (Berg og Dale 2013:29). Senere i samme bok finner vi argumenter for at *fortolkende og meningsdannende prosesser gir et konstruktivistisk aktørperspektiv* (Røe og Vestby 2013:43) Slik jeg forstår dette er det altså menneskene som tolker og danner seg en oppfatning av et sted, og at stedet skapes i dette bildet.

2.2.3 Sence of place

Som eksempler på stedsbegreper i samfunnsgeografien er begrepene *Location*, *Locale* og *Sence of Place* særlige sentrale. Jeg tar for meg Førde m. fl (2013) sin tilnærming til begrepene, selv om de er introdusert lenge før den tid. Begrepet *Sence of place* vil blir mest sentralt her, da det i motsetning til *Location* eksplisitt sier noe om relasjonen mellom menneske og sted. Begrepet henspiller både på stedsopplevelse og på stedsfølelse og er det som best forklarer hvordan mennesker utvikler meningsfulle bindinger til de områder der de lever livene sine, både som grupper og som enkeltindivider. Videre mener jeg at begrepet står sentralt i hvordan steder berører følelsene våre og gir oss subjektive opplevelser og at forståelsen av begrepet sier noe om hvordan mennesker ikke nødvendigvis *handler ut i fra hvordan et sted er, men ut fra hvordan de subjektivt sett oppfatter og tolker dem* (Dale og Berg 2004:42). Informantenes forhold til stedene som *Locale* vil naturlig ligge under som en forutsetning for relasjon mellom stedet som fysisk plattform og interaksjonen mellom stedet og menneskene. Som overskriften gir signal om, så finner jeg i denne sammenhengen det mest interessant å gå mer inn i begrepet *sence of place*. For å forstå *sence of place* er det likevel et poeng å se disse tre begrepene i relasjon til hverandre. I *Å finne sted* har også Dale og Berg (2013) en artikkel der de argumenterer for at disse begrepene ikke konkurrerer med hverandre, men bør sees på som komplementære. Begrepene drar noen skillelinjer for å bedre

kunne avgrense både hva en konkret ser etter og det en senere skal kunne favne i en analyse. Helt kort kan man si at *Location* sier noe om et sted som bakgrunnsramme, et konkret geografisk punkt på jordas overflate eller mer et eksakt avgrenset område. Ordet lokasjon brukes mer i og mer i Norge, som en direkte oversettelse av begrepet location fra det engelske språket. Begrepet *Locale* sier noe mer om sted som sosial kontekst, en møteplass hvor individers hverdagsaktiviteter krysser hverandre i tid og rom (Dale og Berg 2013).

2.2.4 Arven etter Massey

Den stemmen jeg har valgt som bærende teoretiker tilhører som sagt geografen Doreen Massey. Den etter mitt syn beste beskrivelsen av hvilken betydning hun har, finner jeg på et nettsted som fungerer som en felles plattform for forskere spesielt opptatt av samfunnsforskningen på begrepet sted: *Geographer Doreen Massey wants us to rethink our assumptions about space* (socialsciencespace.com 29.10.15). Slik hun blir ansett der, samsvarer med min forståelse av hennes budskap. Hun vil altså ha oss til å (stadig) revurdere våre antagelser om sted som begrep. Det tenker jeg er et godt utgangspunkt for problemstillingens spørsmål om hva det er ved stedene som skaper bo- eller flyttemotiv. Fra boken *Geography matters!* (Massey 1984) gir hun oss et innblikk i geografis betydning for menneskers relasjon til stedene og også i en viss form til menneskers og steders relasjon til hverandre. Akkurat den boken er 31 år gammel, som for mange er en betydelig alder i akademia. Massey og teoriene hennes finnes imidlertid igjen både gjennom denne og i hennes øvrige artikler, i pensum i geografi den dag i dag. Ikke minst er hun den de aller fleste av nyere teoretikere legger til grunn for tenkingen omkring sted i dag. Lenger ut i dette kapittelet vil jeg slippe til Berg og Dale (2015) sine seneste tilnærminger til stedsteori, men kan røpe at utgangspunktet er det samme som før, Massey sine teorier står seg som før.

Jeg finner grunn til å tro, at også Doreen Masseys relasjon til teoriene om stedene, har vært under innflytelse og forhandling gjennom de møtene hun har hatt med andre teoretikere og gjennom historisk og prosessuell tilnærming til egne verker. Boken *For Space* er utgitt i flere utgaver og som hun sier selv innledningsvis, så er den *written and rewritten over a number of years* (Massey 2005: acknowledgements). I dette verket tar hun for seg steder som sosial konstruksjon:

Space is always under construction, it is always in the process of being made. It is never finished; never closed (Massey 2005:9).

Dette kan i likhet med forståelsen av sammenkastethet og unikhhet, forstås som om at konstruksjonen av et sted foregår i interaksjonen mellom menneskene på stedene og menneskene imellom. I det identitetsrommet skapes stedene på nytt og på nytt, i en uendelig og aldri sluttført prosess.

I *Key Texts in Geography* bruker Hubbard m. fl (2005) Massey til å forstå steder slik at de er forstått ulikt av ulike mennesker. Om man da plasserer tanken om at steder skapes gjennom menneskene på stedene sammen med tanken om at stedene forstås ulikt av ulike mennesker, da berører vi noe av det jeg vil presentere i analysen. I samme bok har Ben Anderson (2005) tatt for seg *For Space*. Artikkelen er oppsummerende og gir god oversikt over Masseys teorier. Den er samtidig kritisk og stiller en del spørsmål, særlig omkring hvordan vi forstår begrepet relasjon. Anderson stiller blant annet spørsmålet om hvordan vi skal kunne identifisere en ikke-relasjon? Kritikken er etter mitt syn viktig å legge seg på minne, selv om jeg synes det er utfordrende å se for seg en ikke-relasjon, slik at man ikke sluker såkalte etablerte teorier uten noen selvstendige refleksjoner. Spørsmålet jeg må stille i analysen er om det informantene selv ikke reflekterer over, kan defineres som relasjoner. Jeg mener jo det, da jeg som jeg argumenterer for i kapittel 3, mener at det ubeviste alltid er med oss. I et slikt lys er alle i en relasjon, alltid. Det er jo ikke sikkert at det medfører riktighet.

Slik jeg foretrekker å lese Massey i sum, er at steder er relasjonelle i den form at menneskene og miljø, eller omgivelsene om en vil, opptrer sammen i en slags forhandling og en «kastet-sammen-het» som til sammen gjør hvert enkelt sted unikt og spesielt (Anderson 2005). Det er et stort fokus på at menneskene har stor innflytelse på steders utvikling og steders egenart utvikles i en relasjonell prosess. Slik sett kan man jo si at et sted er det man vil at det skal være, enten det er negativt eller positivt. I et sosiologisk perspektiv kan man kanskje si at man ser stedene ut fra ens egen forståelse av seg selv, stedet man iakttar og ens egen relasjon til både seg selv og til stedet. Det kan også forstås slik at uten mennesker så mister stedene sin egenart, eller sin forskjellighet. I et slikt bilde, kan det virke som om man ser fullstendig bort i

fra at selve landskapet, morfologien, kan spille en egen og selvstendig rolle i skapelsen av steders unikhhet.

I et relasjonelt stedbegrep legger Massey til grunn at mennesker og sted er gjensidig avhengige av hverandre. Endring av et sted skjer ikke uten de menneskene som lever der (Anderson 2005). Vil for eksempel forsvarsansatte som bor og jobber i Ørland og Bjugn kunne ha en påvirkningsfaktor på flyttelysten for folk i Bodø? Vil det at naboen eller kollegaen flytter ha noe å si? Der menneskene endrer, eller utgjør stedene, vil det være naturlig å tenke at et steds attraktivitet endrer karakter i form av ens egen subjektive opplevelse av stedet (Castree 2001).

2.2.5 Globalisering og betydning av (hjem)sted

Hva er forskjellen på å bo ytterst på ei halvøy i Nordland med 50.000 mennesker i et klassisk bymiljø og det å bo ytterst på ei halvøy i Trøndelag med rundt 5000 mennesker i både mer spredt bosetning, men også en mer rural forankring i form av landbruk og langt færre av de tjenestene en by kan tilby? Den fysiske geografien, som er beskrevet i innledningen, viser at vi i et globalt størrelse- og avstandsperspektiv kanskje kan si at vi snakker om marginale forskjeller i form av svært små steder øverst på den nordlige halvkule. Den digitale verden har vel også ført til at verden «føles mindre», i form av at vi kan ha daglig kontakt med folk helt andre steder og kan også skaffe oss god oversikt over hva som skjer i «hele verden». Spørsmålet man stiller her, er altså om steder mister sin egenart i dagens globaliserte samfunn? Spiller det egentlig noen rolle hvor man bor?

I «*En global stedsfølelse*», legger Massey (1997) til grunn at steder er ikke bare relasjonelle prosesser mellom mennesker, men også dynamiske prosesser, ikke statiske og at interaksjonene mellom menneskene og stedene er bevegelige. De samme globale prosessene ser ut til å gi ulike utslag i ulike lokalsamfunn gjennom at de utvikler andre sider av seg selv enn tidligere og at de må kjempe mer om (den globale) oppmerksomheten. Med en plattform som tar som utgangspunkt at det er menneskene som utgjør stedene i en dynamisk prosess, antar jeg at de to halvøyene vil fremstå som høyst ulike. Ikke bare rent teoretisk men også for de menneskene jeg skal møte i min undersøkelse. Massey snakker videre om en tid-rom-

kompresjon, som hun mener kan fremkalle en følelse av usikkerhet, uro og sårbarhet som kan føre til økt behov for *permanens og trygg identitet* i en jakt på *stedenes virkelige mening* (Massey, 1997:312).

2.2.5.1 Hjemsted

I denne studien finner jeg grunn til å løfte frem begrepet hjemsted, da jeg ser at det er rimelig å anta at det kommer til å stå sentralt i analysearbeidet. I boka *Hus, hjem og sted* (Brun og Setten (red) 2013) berøres begrepene hjem og sted sammen, på en måte som jeg tenker kan ha betydning for min tilnærming til analyse av empirien. Jeg skal også ha som bakteppe at globaliseringsprosesser kan ha bidratt til en endring i forståelsen av begrepet hjemsted (Brun og Setten 2013). Hvordan informantene forholder seg til tilhørighet er perspektiver jeg antar vil få plass både i samtaler og i analysen. Brun og Setten kommer innledningsvis inn på ulike spenningsfelt som berører relasjonen mellom hus, hjem og sted, og som blant annet berører dikotomien tilhørighet og mobilitet (Brun og Setten 2013). Jeg har særlig fokusert på begrepsforståelsen omkring *hjem som sted*, der det er snakk om tilknytningen til *et bestemt sted, lokalsamfunn eller land* (Brun og Setten 2013 s 14). I boken diskuteres også hjem som «hverdagspraksis». Denne forståelsen mener jeg kan få betydning her, hvordan informantene har ordnet livene sine rundt seg kan ha betydning for hvordan de tenker om å bryte opp denne «praksisen». De tar videre opp at *hjem spiller en fundamental rolle for opplevelse av sikkerhet og kontroll* (Brun og Setten 2013:14), som er refleksjoner jeg tenker også kan få betydning i analysen.

Figur 2.1: Illustrasjonsbilde; Hva og hvor er hjem? (blogg.bisnode.no 10.11.2015)

En annen interessant artikkel i boken deres er Olav Fjærs *Eg skal heim* (Fjær 2013). Han reflekterer over begrepet «heim» i forhold til der man bor og der man er vokst opp, der han viser til at mange forholder seg til begge steder som heim, også han selv, men artikkelen har som mål å beskrive relasjonen til det stedet han vokste opp. De følelser endringer av denne heimplassen går gjennom, som han i all hovedsak er vitne til gjennom tilfeldige besøk, gjør noe, ifølge han selv, med hans relasjon til stedet. Dette finner jeg interessant i forhold til hvordan informantene forholder seg til begrepet hjemsted, hvor er hjemme for dem? Uten å spørre direkte, tenker jeg at det er mulig å finne ut om informantene forholder seg til begrepet hjemsted som det stedet de bor i dag eller «til det stedet der man vokste opp» (Fjær 2013:25). I forhold til problemstillingen ser jeg etter om forholdet til hjemstedsbegrepet har noen innflytelse på beslutningen om å flytte eller å bli boende.

2.2.6 A womans place

I *Geography Matters* er det et kapittel som i sin helhet er viet til kvinnes relasjon til sted. *A womans place* (McDowell and Massey 1984) ser nødvendigvis denne relasjonen i lys av den tiden kapitlet er skrevet i; et England sterkt preget av industrialisering, store forskjeller på urban og rural sysselsetning og der man kan si at kvinnes inntog i arbeidslivet fortsatt var emne til diskusjon. Det sentrale poenget i kapitlet er at stedene endres gjennom endringer i samfunnet for øvrig. Når kvinnene tar plass i rommet/stedet, andre steder enn tidligere og i dette tilfellet i industrien, så vil det skape endringer i hele samfunnsstrukturen. Der kvinnene tidligere var hjemme for å sørge for at mennene hadde dekket basale behov som mat, klær og søvn, gjorde den nye måten å organisere arbeidet på, at hele samfunnet nå var endret til et sted der mennene mer eller mindre var overlatt til seg selv. Hvordan forholder informantene seg til stedene Bodø og Ørland i lys av hvordan de tenker at stedene er tilpasset kjønn, og da særlig til kvinner?

2.2.7 Landskapsbegrepet

Begrepene landskap og landskapsrepresentasjoner og tilknytningen til morfologi, er ikke tiltenkt stor plass, men døren kan likevel ikke lukkes helt. Begrunnelsen for å ha dette med i en parentes, låner jeg fra Olav Fjærs forståelse der han i sin artikkel «Eg skal heim» (Fjær 2013) legger til grunn at i geografien kan vi finne en forskjell i at *Landscape is the Geography of seeing?* mens *Place is the Geography of being?* (Fjær 2013:28) Det jeg har fokus på,

handler slik jeg har tenkt, mer om *being* enn om *seeing*. Hva selve landskapet har å si for informantene i denne undersøkelsen, blir spennende å finne ut av, og særlig om det har noen direkte betydning i beslutningen om å flytte eller å bli boende. Jeg kan uansett ikke utelukke at landskap, for noen, kan være den avgjørende faktoren for om noen vil bo et sted, men ikke et annet. Det finnes en mulighet for at noen ønsker seg fra et bylandskap og over til et mer landliglignende område. Jakt, fiske og fritid kan ha en betydning, og da kan også landskapets utseende med de medfølgende muligheter og avgrensninger, ha betydning for flyttevalg. Derfor setter jeg døren på gløtt for at landskapsbegreper, morfologi og landskapsrepresentasjoner kan få betydning i den endelige analysen. Noen tanker omkring dette, kommer frem i Sørli m. fl. sin rapport som jeg går over på nå.

2.2.8 Hvorfor flytte, hvorfor bli boende

Kjetil Sørli har sammen med Marit Aura og Bjørg Langseth, skrevet en NIBR-rapport med nettopp denne tittelen; *Hvorfor flytte, hvorfor bli boende* (Sørli m. fl 2012). Rapporten starter med å se på årsaker til flytting der spørsmål som vil eller må, flytte, også er tatt opp. De ser på begrunnelser for flytting og peker på at flere ting har endret seg de siste tiårene, hva angår familiemønster, kjønn, likestilling, migrasjon til og fra landet, endringer i arbeidsmarkedet og velferdsøkning. Mer direkte inn i tradisjonell geografisk tenking peker de også på endringer i form av økt sentralisering, større regionale sentra og mer pendling (Sørli m.fl. 2012).

Mitt utgangspunkt er at informantene etter mitt syn står i en aktiv valgsituasjon, der det finnes et reelt alternativ til å flytte sammen med flyttingen av hovedflystasjonen og dermed egen arbeidsplass. Dermed kommer jeg ikke til å bruke tid på den delen av rapporten som behandler flytting i forhold til *vil* eller *må*. Jeg finner det mer naturlig å trekke frem de konklusjonene på tema sted som begrunnelse for å bo eller å flytte, som kommer frem der.

2.2.8.1 Sted som bo- og flyttemotiv

NIBR-rapporten er en stor kvantitativ undersøkelse og kan med stor sannsynlighet gjøre rede for mange interessante variasjoner av motiver knyttet til bo- og flyttemotivasjon. Noen er interessante for denne undersøkelsen, kanskje til og med alt for mange til at alle kan tas med. Jeg har lest med stor interesse og valgt ut de faktorene rapporten peker på, som knytter motiv

til stedenes egenskaper. I rapporten er det definert ut noen underliggende motiver for bo- og flytting inndelt i følgende tema:

- ✓ Tilgjengelighet til varer, tjenester og andre goder
- ✓ Avstander og kommunikasjoner
- ✓ Fysisk nærmiljø
- ✓ Sosial nærmiljø
- ✓ Identitet og stedstilhørighet

Alle disse, men noen mer enn andre, anser jeg som momenter som går rett inn i noe av det jeg antar vil bli trukket frem i møtet med informantene og samsvarer langt på vei med det fokuset min undersøkelse har hatt i innsamlingen av datamaterialet. I rapportens analyse av motiver, trekkes sted og miljø frem som en sterkere begrunnelse for å bli boende enn for å flytte og at stedets betydning begrunnes aller sterkest av bofaste i byene. De mener også å ha kommet frem til at tilbakeflytterne ikke uventet er de som aller sterkest *legger mest vekt på egenskaper knyttet til sted og miljø* (Sørliie m. fl 2012:126). Det trekkes frem at antageligvis har tilbakeflytterne god kjennskap til oppvekstkommunens og nabokommunenes egenskaper, som gjør at tilbakeflytterne og internflytterne til storbyomland legger mer vekt på stedfaktorer enn de som kommer fra andre steder. Det sosiale har for denne gruppen også større betydning enn det fysiske, og stedstilhørighet ser ut til å være en medvirkende faktor for å flytte tilbake. *De som kommer til periferien utenfra legger imidlertid aller mest vekt på steds- og miljøfaktorer når de skal begrunne hvorfor de valgte periferi* (Sørliie m.fl. 2012:126). Det er også interessant at rapporten ser ut til å avdekke at identitet og individualitet spiller en større rolle enn forhold som kan påvirkes politisk. Blant annet viser det seg at dette med tilgjengelighet til varer, tjenester, kulturtilbud og friluftsinnteresser og faktorer knyttet til avstander og kommunikasjon, har langt mindre betydning sett opp mot en del av bo-motivene. Det sosiale nærmiljøet betyr aller mest for de bofaste i oppvekstkommunene, samtidig er dette en av de tingene som fremskaffer nye spørsmål i rapporten. Tilgangen til butikker trekkes frem som viktig for det sosiale nærmiljøet, men har i rapporten en sentraliserende effekt. Spørsmålet man stiller er om kjøpesentre kan ha en slik nærmiljøeffekt i storbyene? Videre er bofaste i storbyene aller mest opptatte av kollektivtilbud, mens tilhørighetsmotivet er sterkest hos tilbakeflytterne, men ganske sterkt også hos innflytterne. Rapporten tar videre også for seg

familiebegrunnelse for å flytte eller å bli boende. Hovedtendensen er at det er færre familiebegrunnelser for å bli boende enn for å flytte. Av de bofaste som har vokst opp og blitt boende i storbyomland har de fleste likevel oppgitt flest familiebegrunnelse for å bli boende (Sørliie m. fl. 2012).

2.2.9 Dikotomier i geografien

Hva man vektlegger i sine funn, avhenger ofte av hvor man befinner seg i sin virkelighetsforståelse. Dikotomier kan være et redskap for å forklare hvordan man forstår verden. Struktur kan settes opp som motsetning til lokal agenda. Holt-Jensen viser i sin bok *Hva er geografi* (Holt-Jensen 2007), en enklere fremstilling der en bruker motsetninger som om det ene utelukker det andre. Han påpeker at motsetninger i geografifaget ikke bør overdrives, de fleste geografer hører ikke hjemme verken i den eller den andre leiren. *Faktum er at geografien bygger bro over alle disse motsetningene* (Holt-Jensen 2007:135). Dette passer godt med mitt verdensbilde, og også hos Hubbard m.fl. (2005) finner man argumenterer for at man kan velge seg flere perspektiv, en slags hybrid. Slik jeg ser det er det vanskelig med lokal agenda uten at strukturelle rammer legger grunnlaget og vice versa.

En type dikotomier eller motsetninger som antageligvis kan dukke opp i det empiriske datamaterialet er eksempelvis de tradisjonelle oppfatninger av by og bygd, sentrum og periferi, jobb og fritid, mann og kvinne, tilhørighet og mobilitet og også muligens familier og enslige. Poenget er å markere forskjeller, men jeg ser i likhet med Holt-Jensens ståsted ovenfor, at også disse forskjellene blir mindre synlige i geografifaget og kanskje særlig i en kvalitativt studie. Push og pull-mekanismer i menneskenes forhold til steder, kan noen ganger være de samme, bare for forskjellige steder, og ikke minst forskjellige mennesker. Det som noen finner tiltrekkende, kan for andre være det helt motsatte. Både i empiri og analyse vil jeg søke å knytte push og pull opp mot der jeg mener de naturlig hører hjemme. Dermed kommer jeg ikke til å ta push og pull så mye til anvendelse som selvstendige begreper, men såkalte push- og pullmekanismer har etter mitt syn en naturlig plass både der jeg behandler dikotomier i geografien, men også der frastøtings- og tiltrekkingsmekanismer diskuteres. Det blir spennende å se, om de faktisk har noe å si, og også om det dukker opp noen motsetninger jeg ikke har sett før jeg gikk inn i studien.

2.2.10 Giddens, menneskene og stedene

Som nevnt har jeg en bachelor i samfunnsvitenskap i bunn, som også bærer med seg mye fra sosiologien. Det å se på menneskers atferd ligger dermed som en plattform for det meste av min teoretiske tilnærming. Jeg skal innrømme at jeg brukte tid på å finne avgrensningen i denne oppgaven. Prosessen rundt utformingen av problemstillingen var til stor hjelp.

Jeg hadde i utgangspunktet ikke tenkt at sosiologisk teori skulle komme til direkte til anvendelse i denne oppgaven, da jeg i all hovedsak rettet blikket mot stedene og ikke menneskene. Teoriene hentet fra samfunnsgeografien handler likevel om stedenes dynamikk der menneskene spiller en stor rolle. De valg de tar finner jeg også hovedsakelig forklaringer på i geografisk litteratur. Samfunnsgeografen bør slikt sett heller ikke være veldig engstelig for at sosiologen får en plass i analysen, utfordringen ville være å balansere steders betydning opp mot menneskenes, særlig knyttet til dette med motivasjon og det relasjonelle. Derfor vil jeg her bruke litt tid på geografifagets forhold til sosiologen Anthony Giddens og særlig på begrepet «human agency» (Wollan 1996). Gjermund Wollan (1996) har satt sammen en gjennomgang av Giddens sentrale teorier om å forstå menneskelige handling. Der redegjør han for ulike tilnærminger til hvordan motiv for handling dannes. Her står såkalte intensjonale prosesser sentralt, som forklares som noe vi ikke nødvendigvis er bevisst men «*som vi kan fornuftsbegrunne når f.eks. andre spør om hvorfor vi handler som vi gjør*» (Wollan 1996:4). Vil jeg finne dette igjen i svarene fra informantene? Er relasjonen *til og med* stedene noe de har et bevisst forhold til, satt opp mot motivasjon til flytting? Den ubevisste motivasjonen er viktig for å forstå bevissthet, selv om ukjente forutsetninger for handling også kan være tilstede hos alle typer aktører. Dette blir understreket av Giddens selv der han sier at:

«Human history is created by intentional activities but is not an intended project; it persistently eludes efforts to bring it under conscious direction (Giddens 1984:27)

Wollan gjør videre rede for at Giddens tar avstand fra bl.a. Freuds teori der alle menneskers handlinger er ubevisst motiverte. Mitt poeng er at selv om handling ikke er utført med en bevisst intensjon så kan den være intensjonell. Menneskets historie viser endringer formet av mange slike intensjonelle handlinger men resultatet er likevel ikke nødvendigvis det man intenderte (Wollan 1996). Struktur og handling henger sammen, det kan man si at er

utgangspunktet i de fleste samfunnsvitenskapelige tilnærminger. Giddens sier også noe om forholdet mellom rom og sted der han legger til grunn begreper omtalt lenger ut i dette kapitlet; Sted forstått som *Locale* må også i Giddens forståelse sees som den fysiske plattformen for de sosiale interaksjoner og derigjennom handlinger.

2.2.11 Arbeiderkollektivet som ramme for individuelle beslutninger

Hva som årsaker menneskelige handlinger er det mange som har skrevet noe om. En av de jeg stadig vender tilbake til er Sverre Lysgaard. Hans teori om *Arbeiderkollektivet* fra 1960 tar for seg de underordnedes relasjon til bedriften, eller for så vidt også individenes og de små grupperingenes relasjon til strukturene. Utgangspunktet er arbeidernes forskansning mot ledelsens teknisk-økonomiske krav som kan utvikle seg til en kollektiv enhet det enkelte individ vanskelig kunne stå utenfor (Lysgaard 1960). Bakgrunnen for at jeg anser denne teorien som relevant for denne problemstillingen er de empiriske funn gjort i felt. Teorien har jeg hentet inn i etterkant av feltarbeidet. For en som akademisk sett startet ut med arbeidslivssosiologi som fagfelt, så var erkjennelsen om noen av forklaringene i denne undersøkelsen ville være å finne i arbeidskollektivet, også erkjennelsen av at en grense mellom sosiologi og geografi, ville være en kunstig grense som ikke tar til orde for at forklaringer på menneskers forhold til sted nettopp må finnes i det relasjonelle. Noen vil jo sikkert kunne si at grensen mellom disiplinene aldri har vært der, men jeg har altså brukt tid på å komme dit.

2.2.12 Nye tanker om stedsteori

Nina Gunnerud Berg og Britt Dale har i boken *Med sans for sted – nyere teorier* (Aure m.fl. (red.) (2015)), sett på de tradisjonelle teoretiseringene av begrepet sted (location, locale og sence of place) som kunne identifiseres på 80-tallet og som de tidligere har sluttet seg til (Berg og Dale 2015). De starter med å si at et relasjonelt stedsbegrep ser sted som et produkt av sine forbindelser i tid og rom. De tar for seg noen spørsmål knyttet til tidligere refleksjoner, deriblant globalisering. Et av spørsmålene er: *Hva er sted når alt er så mobilt?* (Berg og Dale 2015:33). Med det mener jeg at de tar opp spørsmålet om steder forsvinner ved økt mobilitet? De peker på at Cresswells syn på mobilitet som bevegelse med mening (Cresswell, referert i Berg og Dale 2015) representerer en tanke om at mobilitet og sted forutsetter hverandre i den form at steder ikke blir visket ut av mobilitet. Mobilitet må forstås

som noe mer enn synonym for flytting eller reising der mobilitet og sted ses som gjensidig konstituerende og sammenvevd (Berg og Dale 2015).

En del av det de tar opp som verdt å se på med nye øyne er non-representational theory (NRT), eller ikke-representasjonell teori på norsk. Den sier noe om den delen av relasjonen som ikke kan uttrykkes i ord generelt eller tekst spesielt, men kun kan oppfattes gjennom emosjonelle stemninger eller hendelser. De peker på det paradokset at denne teorien vanskelig kan presenteres uten bruk av faktiske representasjoner og at den dermed blir problematisk å anvende som en selvstendig teori, men kan brukes som supplement til representasjoner. Det finnes ifølge Berg og Dale lite direkte anvendt forskning på NRT og steder, men mer fenomenologisk tilnærming til hvordan ulike hendelser som for eksempel *festivaler, sportsarrangementer og demonstrasjoner* (Berg og Dale 2015:40) kan påvirke et sted. Min tilnærming til akkurat denne teorien blir et spørsmål om hva en langvarig prosess med usikkerhet kan ha gjort med informantenes relasjon til stedene? Hva har lokaliseringkampen foran vedtaket om flytting hatt å si for dette med stemning og affekt. Finner jeg noe på dette i forhold til bo- og flyttemotiv?

Konklusjonen til Berg og Dale er uansett at det relasjonelle stedsbegrepet fortsatt dominerer innenfor stedsteori, der nyere innspill har skapt noen nyanseringer. De viser særlig til at dynamikk og forandring står enda mer sentralt og oppsummerer slik:

Masseys (2005) understrekning av at steder ikke bare er møtesteder, men møtesteder som best forstås som hendelser eller begivenheter, og som kan karakteriseres som sammenkastet og flyktige, har vunnet gehør blant de fleste stedsteoretikere

(Berg og Dale 2015: 43)

2.3 Vet vi steders betydning for bo og flyttemotiv?

Som det fremkommer i dette kapittelet, så vet vi mye om hvilken betydning steder har for enkeltmennesker og hvordan mennesker og steder forholder seg hverandre i en stedlig og sosial interaksjon. Teoretisk er mobilitetsbegrepet særlig interessant, der det må forstås som noe mer enn en ren forflytning eller en reise mellom to geografiske punkter. Mobilitet må altså forstås som en handling med mening. Stedenes betydning for bo- og flyttemotiv kan sees inn i et slikt perspektiv, der handlingens mening dannes gjennom menneskenes relasjon til steder.

2.4 Teorienes relevans til problemstillingen

Min inngangsport til teorien er naturlig nok preget av den samme tosidige tilnærming som i første og andre del av problemstillingen beskrevet i innledningen. Dette kan jeg oppsummere i at jeg finner de sidene ved samfunnet som omhandler menneskers forhold til både sosiale og naturlige omgivelser, særlig interessante. Slik jeg ser det, har jeg belyst teoriens relevans gjennomgående mens jeg har tatt dem frem i de ulike avsnittene. Videre mener jeg også at jeg har fått frem hvordan jeg har tenkt at nettopp disse teoriene kan være med å kaste lys over min problemstilling. For meg har dette vært svært prosessuelt, i positiv forstand der prosess kan være både middelet og målet. Som et resultat har derfor noen av teoriene omkring stedenes identitet, som jeg tidlig tenkte ville ha noe å si, altså blitt forkastet til fordel for en nærmere kikk på teorier omkring identifisering med sted (Dale og Berg 2013).

Jeg ser de ulike stedsbegrepenes relevans til problemstillingen slik at jeg antar at samtalene med informantene vil få frem deres relasjon til Bodø og til Ørland både som 'location' og 'sense of place'. Det vil bli spennende å se om relasjonen vil handle om ren beliggenhet eller til stedene i en sosial kontekst (*Locale*). *Sence of place* er, slik jeg ser det, nært knyttet til stedsidentitet (Castree 2001). Begrepet sier noe om de følelser som er knyttet til enkeltindividers forhold til enkeltsteder. Blant forsvarsansatte antar jeg at jeg finner mennesker med ulike røtter og fra alle deler av landet, men uansett antar jeg at steder som sosial kontekst vil få betydelig større oppmerksomhet enn forståelsen av steder som en lokalisering. Slik sett tenker jeg også at det muligens vil komme frem forskjeller hos informantene, i måten de forholder seg både til Bodø og til Ørland. *Sence of place* vil etter en slik forståelse bli sentralt i analysearbeidet med særlig støtte i Doreen Masseys teorier om at

det er den sosiale og relasjonelle interaksjonen mellom menneskene på de ulike stedene som danner steder (Massey 1984).

Sammen med Sørliie m. fl sin (2012) rapport tenker jeg at det fremskaffede datamaterialet både gir troverdighet og overførbarhet (Thagaard 2002) til undersøkelsen. Dette datamaterialet satt opp mot den vitenskapelige litteraturen mener jeg gir meg et godt grunnlag til å kunne analysere i lys av problemstillingen. Å holde fast på problemstillingen også gjennom litteratursøk har vært krevende, da det etter mitt syn ikke er noen sak å hoppe på alle mulige sidespor i en oppgave som omhandler menneskelig aktivitet og årsakene til den. Litteraturen jeg har benyttet er presentert i sin helhet i kapittel 2, teorier og litteratur til denne studien.

3 METODE FOR Å STUDERE MØTET MELLOM MENNESKE OG STEDER

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for metoden som er kommet til anvendelse for å beskrive hva som er bakgrunnen for valgt teoretisk rammeverk, valgt og anvendt metode samt empirien i forskningen. Videre vil jeg si noe om metode for analyse. Jeg har funnet at det mest hensiktsmessige er å gjennomgående presentere teori om metode med påfølgende praktisk gjennomføring. Det skaper helhet, oversikt og færre gjentakelser. Problemstillingen har fått en grundig presentasjon i kapittel 1. Dette kapittelet avsluttes med en reflekterende evaluering og drøfting av anvendt metode.

Dette er kapittelet der kart og terreng skal avstemmes i en godt forklart veibeskrivelse. En slik beskrivelse skal også inneholde mulige alternativer og forklaring på hvorfor nettopp denne veien er å foretrekke. Med det åpner man for at det muligens eksisterer alternativer som kanskje hadde kunnet ledet oss til samme sted, men med helt andre opplevelser av turen. Evalueringen av om at den valgte ruten faktisk var den beste blir viktig, om ikke viktigst. En jobb en turguide verdig. Til sammenligning er det slik at når man planlegger ferie i Norge, står man ofte først i valget av fremkomstmiddel. Uansett valg av reisemetode må man foreta flere typer valg underveis. Valgene vil kunne føre til ulike varianter av ferieopplevelser. Hvor man stopper kan også ha betydning for opplevelsens karakter. Ikke sjelden kommer man hjem for å oppdage at det var flere ting man gikk glipp av eller ikke fikk tid til. Det kan handle om prioritering som avhenger av pris, tid eller farbar vei for hele turfølgert. Forarbeidet, måten man planla turen, er ofte kilde til suksess, uansett hvilken type opplevelse man søker. Valgene man foretar bør etter mitt syn aller helst handle om hva som er viktigst for den optimale ferieopplevelsen, og ikke om å rekke siste flyet hjem. Er det kvalitet i form av gode opplevelser i møtet med stedene og menneskene som er viktigst, eller kvantitet i form av å kunne skilte med flest mulig steder på kortest mulig tid? Det er ikke uvesentlig at man i god tid før reisen har et klart forhold til hva reisefølget selv mener ligger i en optimal ferieopplevelse. For den reisen jeg skal ut på her, ligger det allerede noen premisser til grunn, noen helt spesifikke krav til suksess. Resten er mye opp til guiden, i dette tilfellet meg.

Denne reisen vil i all hovedsak handle om de menneskene vi møter langs leia. Det de sier vil ha stor betydning sett opp mot noen av de teoriene som finnes om steders betydning for motivasjon for flytting.

Jeg mener at jeg gjennom valgt metode skal kunne si noe om informantenes holdning til det og bo og det og flytte, basert på hva de tenker om det stedet de bor nå og det aktuelle tilflytningsstedet. Satt sammen med det øvrige datamaterialet kan jeg tenke meg at det også vil være mulig å si noe om steders betydning for flytting på et mer generelt grunnlag. Jeg vil første og fremst se etter dette i det innsamlede materialet sett i sammenheng med og også sammenlignet med tidligere forskning og teori.

3.1 Kvalitativ metode i samfunnsgeografien

Måten forskeren betrakter verden på, vil ofte være styrende for forskningen. Mitt utgangspunkt er at menneskelige handlinger må forstås ut fra sosiale oppfatninger slik som intensjoner, motiver, tro, regler og verdier. Handling kan altså ikke forstås ut fra universelle lover eller enkeltstående årsaksforhold. Dette oppsummerer det tankegodset som finnes i både symbolsk interaksjonisme, fenomenologi og hermeneutikk (Hammersley & Atkinson 1996). Slik jeg leser dette, kan man altså ikke finne lovmessighet i menneskelige handlinger, og som forsker føler jeg meg mest hjemme i tankesettet om at sosiale interaksjoner ikke kan forklares ut fra universelle lover. Et slikt ståsted førte meg ut i felt og til et ønske om å møte enkeltmenneskene i samtaler. Jeg ser likevel at noen handlinger kan forklares ut fra tidligere erfaringer, riktignok uten en streng lovmessighet, men med det jeg tenker både er erfaringsbasert sannsynlighet for at andre i samme situasjon kan komme til å tenke likt som de informantene jeg har møtt.

Etnografen ser handlinger som individuelle og kulturelle uten den strukturelle styringen fra utsiden. Observasjon, intervju og fokusgrupper er metoder som fanger opp slike handlinger (Crang & Cook 2007). Strukturelle endringer vil fremstå som rammeverk for de individuelle handlinger og i denne undersøkelsen skal analysere og derigjennom søke og beskrive enkeltindividens respons på denne type endringer. Jeg ser møtet med mennesker som en avgjørende del av samfunnsvitenskapelig forskning. Det at man kan velge mellom å møte mange mennesker i kvantitativ forskning eller færre i kvalitativ forskning, gjør at man tidlig i forskningen må ta stilling til hva man tenker at man kan komme til å finne. Dermed tenker jeg at metode for møte med mennesker ikke bare blir anvendbart, men også strengt nødvendig, om man ikke bare skal tolke mennesker gjennom andres forskning, underforstått andres forståelses av disse handlingene.

3.1.1 Tilnærming

Denne oppgaven har en empirisk tilnærming. Dette forklarer jeg gjennom at det er informantenes svar på spørsmålene, samt intervjuer og artikler i lokal og regionalmedia, som legges til grunn for analysen. Jeg ser at et strengt skille mellom det normative og det deskriptive, blir vanskelig. I spørsmålet «Hva er det ved steder ...» ligger det en forståelse av at forskeren også må tolke det som blir sagt, ikke bare gjengi eller sitere. I en slik analyseprosess vil jeg måtte legge både min egen og informantenes forforståelse til grunn (Krogh 2014). En viktig fyrlykt i leia vil være at jeg vil tilstrebe å ikke skulle ha noen egen moralsk formening om informantenes forhold til flytting. Min mening kan ikke sees på som irrelevant, jeg må likevel være bevisst min egen forståelseshorison (Krogh, 2014). Krogh redegjør videre for at Gadamer legger til grunn at det å kvitte seg med sine fordommer blir feil (Krogh 2014). I analysen tenker jeg at det er viktig å støtte seg på eksisterende kompetanse på feltet, og å forsøke så langt som mulig å styre unna handlingsnorm ut fra egen moralforståelse. I den grad norm skal være en del av bildet, vil jeg søke å plassere informantenes uttalelse inn i det som kan oppfattes som å være samfunnsnorm. Man kan eksempelvis tenke at en samfunnsnorm er at man er forventet å flytte dit det er relevant arbeid, da oppfyller man «samfunnskontrakten» og ligger ikke fellesskapet til last, gjennom «uproduktiv» virksomhet som arbeidsledighet eller omskolering. En annen samfunnsnorm som også kan være relevant her, er forventingen om at man som utdannet militært personell følger de forventningene som ligger i beordringssystemet for å bidra til at Forsvaret lykkes i sitt samfunnsoppdrag. Som tidligere nevnt finner jeg at det skarpe skillet mellom normativ og deskriptiv forskning er vanskelig å etterleve, noe jeg mener at man finner støtte for i hermeneutikken.

3.1.2 Hermeneutikk

Å tolke, eller å forstå, er å knytte mening til det man leser ut av menneskers språk og handling (Krogh 2014). For å kunne sette det man undersøker, inn i en dypere kontekst, og i en akademisk sammenheng, bør man kunne beherske det som kan kalles tolkekunst, eller hermeneutikk. Hermeneutisk forståelse kan oppsummeres som kunnskapshistoriens tradisjon *for å utforske språk og handling i sammenheng og oppfatte disse fenomenene samlet, nettopp som det vi forstår* (Krogh 2014:7). Dette ser jeg som sterkt knyttet til filosofien og er også kalt «forståelseskunst» (Krogh 2014).

Det sentrale i å introdusere hermeneutikken og å ta i bruk den hermeneutiske tradisjon i denne oppgaven, er å se den som et bakteppe i alle tilnærminger i dette prosjektet. En ting er selve forståelsen, en annen ting er hvordan den oppstår. Helt fra den første spede tanken omkring en problemstilling, tenker jeg at min egen forståelse og antagelse har ligget der som en plattform som jeg har bygget videre på. Min interesse for samfunnsutvikling generelt og for menneskers relasjon til steder spesielt ligger også til grunn. Også derfor ble en introduksjon av begrepet forforståelse helt avgjørende i min tilnærming til samfunnsvitenskapelig forskning.

Mitt utgangspunkt er altså at ingen mennesker stiller med blanke ark i sitt møte med nye mennesker, steder eller problemstillinger. Poenget er at man må være klar over hva man har i bagasjen. På den måten kan man bli klar over hva man kan få bruk for, hva som er helt unyttig å ta med seg videre, men ikke minst; man kan få innsikt i hva som er årsaken til at man ser verden slik man ser den. I lys av disse tankene omkring hermeneutikken i samfunnsforskningen faller det seg naturlig å ta som utgangspunkt at jeg er forutinntatt. Spørsmålene jeg trenger å stille meg selv er hva det er jeg tror at jeg tror, hva jeg tror at jeg vet og hva jeg kanskje ikke vet at jeg tror. Jeg trenger kanskje ikke verken å finne eller å belyse alle svarene, men jeg trenger denne bevisstheten for å kunne evne å underveis være kritisk til hva som er informantenes uttalelse og hva som er min forståelse av deres uttalelse. Dette har også stått sentralt i analysearbeidet.

Hermeneutikken får en sentral plass i metodekapittelet, men hadde imidlertid kunnet vært plassert både i innledningen eller i analysedelen, uten at det hadde forstyrret det bildet jeg har av tolkekunstens betydning. Gadamer antyder selv at *vi må betrakte forståelsen som en del av den meningshendelsen hvor ethvert utsagns mening dannes fullbyrdes i overføringen* (Gadamer 1990:197). Overføringen er slik jeg ser det ikke isolert sett det som skjer mellom informant og forsker, men også i de tanker og refleksjoner som foregår hos forskeren både i inngangen, gjennomgangen og utgangen av forskningen. Et slikt syn antyder at jeg ser tolkekunsten som noe mer altomfattende enn bare å fungerer isolert som metode. Uavhengig av metoden må vi forholde oss til at vi har forforståelse og at vi tolker alt materialet med det tankegodset vi bærer med oss.

Begge de to foregående avsnittene tar for seg forforståelse, både hos forskeren, men også i datamaterialet i form av tekst eller intervju. Poenget er at man må ta utgangspunkt i at man er forutinntatt og at man bærer med seg noen forventninger inn i en undersøkelse. Jeg kan for eksempel si at jeg antar at deler av svaret på min problemstilling muligens finnes i familien.

Hvis familien er positiv til det nye stedet, så kan det meste løse seg. Er ikke lokalsamfunnet tilpasset aktive partnere, barn og en moderne familie, er det større fare for at man lager et samfunn ingen vil ha. Og da er det som sagt mulig at de kommer, men de drar igjen like fort. Denne påstanden, eller antagelsen, står så langt aldeles uimotsagt i dette studiet, og det blir svært spennende å se hva slags tilsvarende den får når vi kommer til empiri og analyse. Videre må man vurdere handlingsnorm ikke bare ut fra egen forståelse av denne, men også ut fra det man analyserer. Man må blant annet, som tidligere nevnt, kunne se om informantens handling skjer innenfor rammen av en handlingsnorm.

3.1.3 Er objektivitet mulig?

Mulighetsbegrepet er som i mange andre sammenhenger også her ganske fleksibelt. Mitt personlige syn er likevel at objektivitet ikke er mulig å oppnå, men mulig å ha som ideal. Slik jeg ser det, må man være bevisst hvilke verdier og historie en bærer med seg, når man skal inn i en problemstilling og en analyse av andre menneskers relasjon til omgivelsene. Man må altså både være bevisst egne holdninger og holdningene til de man skal snakke med og det man skal snakke om. Vi bærer alle med oss en historie som skaper vår forståelse av verden rundt oss. Derfor er forskningen aldri ferdig unnagjort, men bidrar til å skape nye spørsmål. Det vil sannsynligvis alltid eksistere en ny måte og se omgivelsene på, noen som kommer etter og stiller andre spørsmål eller de samme på en ny måte. Det å være bevisst sin egen posisjon, faglig og metodisk, har vært en prosessuell tilnærming til temaet i min masteroppgave. Jeg er svært klar over at jeg ikke stiller med blanke ark og heller må være tydelig på hva jeg mener og har ment, enn å forsøke skjule det. Crang & Cook (2007) omtaler forskerens subjektivitet slik: *the task for all researchers is to recognize and come to terms with their/our partial and situated 'subjectivity' rather than aspire to an impossibly distanced 'objectivity'. Once this is done, 'subjectivity' is much less a problem and much more a resource for deeper understanding* (Crang & Cook 2007:13). Jeg merker at jeg setter den verdifrie forskningen høyt, samtidig som jeg stiller spørsmål ved dens eksistens. Kravet til meg selv i dette arbeidet har vært å finne en balanse der jeg bruker min egen posisjon, antagelser og fordommer positivt, om ikke aktivt, istedenfor å forsøke å skjule den. Som nevnt før har jeg ikke diskutert egne holdninger med informantene. Jeg tenker at det viktigste er at jeg er klar over dem selv, og kanskje også kan se dem som ressurser i analysearbeidet.

Sarah Moser (2008) hevder at like mye hvem du er, som hva du er, har noe å si for både tilnærming og rolle i felt. Hun argumenterer for at personlighet er den nye posisjoneringen, i motsetning til den gamle holdningen til kjønn, stilling og alder (Moser 2008). Det at jeg har bodd i Bodø, ble for noen av informantene et poeng i seg selv. Det er nok en fare for at de tok noe av min kunnskap, både om selve stedet men også om Forsvarsmiljøet i Bodø, for gitt. Et par ganger ga informantene uttrykk for at «du vet vel hvor det er», når de snakket om spesifikke steder både i Nordland og lokalt i Bodø. Og det visste jeg jo. Spørsmålet man da må stille seg er hva annet de kan ta for gitt at jeg vet, og som de da ikke sier. I tillegg ble det et poeng at jeg har jobbet i fagbevegelsen og derigjennom i en allmenn forståelse også i «politikken». En av informantene tok det helt for gitt at jeg var godt kjent med flere av aktørene og beslutningstakerne rundt vedtaket og ga uttrykk for det gjennom å navngi personer og følge det opp ved å si at de *står ikke akkurat høyt i kurs her hos oss* (1). Hva det har hatt å si for hva denne informanten ellers hadde å formidle, stiller jeg som et åpent spørsmål. Det slo meg at han muligens kunne anse meg som en god kanal for å få ut en del frustrasjon og at jeg muligens kunne videreformidle noe av det som ble sagt. Alt dette er poenger som etter mitt syn faller inn under posisjonering

3.2 Feltarbeid

Den mest folkelige forståelsen av begrepet feltarbeid kan best visualiseres gjennom bildet av en person ute i utmarka som forsker på et dyr, en folkegruppe eller et annet naturfenomen. Hammersley and Atkinsons (1996) gir imidlertid en mer konkret forklaring av begrepet og metoden slik den er ment å komme til anvendelse i geografien. De starter med å ta utgangspunkt i metodens aller mest karakteristiske form, den der man som forsker *deltar i folks dagligliv over en lengre periode* (Hammersley and Atkinson, 1996:31). Deltagelse og observasjon blir tatt frem som sentrale metoder. De fremholder at avgrensningen av metoden er vanskelig, da man som samfunnsforsker på en eller annen måte er deltagende observatør. Med det som plattform kan man tenke seg at det mye overlates til den enkelte forsker å definere hva som er felt i det enkelte prosjekt.

Min første tanke var om ”Forsvarsnorge” som begrep og institusjon skal kunne oppfattes som et felt eller flere. Innledningsvis i feltarbeidet var det fortsatt spørsmål om ansatte på Ørland og på Rygge i Østfold også skulle implementeres i forskningen. Falzon (2009) definerer flerlokaliserte felt som felt som er romlig delt, der forskeren må bevege seg, enten ved faktisk

å reise til to eller flere steder og drive datainnsamling eller observasjon, eller gjennom sidestilling av data fra ulike steder (Falzon 2009). Spørsmålet er da om jeg skulle opptre i flere felt eller ett stort? Jeg lot kriteriet om sidestilling av data være førende og diskuterte meg fram til at problemstillingens karakter ga rom for å definere feltet som *locale*, uavhengig av bosted. Videre ser jeg «Forsvarsnorge» som et felt med bakgrunn i at alle er ansatt i samme organisasjon med samme sett av regler og normer knyttet til beordringssystemer og politiske beslutningsprosesser. Som neste ledd i prosessen kom beslutningen om å intervju forsvarsansatte bosatt i Bodø og ansatt ved Bodø Hovedflystasjon. Jeg vurderte det slik at jeg ville kunne finne svar på problemstillingen gjennom intervjuer med folk fra ett enkelt sted, samtidig som dreiningen i selve problemstillingen også måtte vektlegges. Informantenes tilknytning til Forsvaret vektlegges gjennom at Forsvaret er arbeidsgiveren og derigjennom også kan sies å være en tung premissleverandør i forhold til de ansattes mulighet for å selv kunne velge bosted.

3.2.1 Forskerens rolle i felt

There once was an ethnomologist who found a bug he could not classify, so he stepped on it. (Moser 2008:1). Dette sitatet fra psykologen Ernest R. Hilgard er hentet fra Sarah Mosers artikkel om forskerens posisjon (Moser 2008). Sitatet antyder at både måten man nærmer seg felt på, men også hvordan man opptrer i feltet, er avgjørende for hvordan vi kan gjengi funnene som en vitenskapelig troverdig beskrivelse av virkeligheten. Lykkeligvis gir samfunnsvitenskapen den muligheten at man kan vise funn man ikke helt vet hva betyr, uten at det «ødelegger» forskningen. Jeg for min del, syns jo at de beste sidene ved å forske på mennesker, finnes nettopp i det at resultatet i mange tilfeller vanskelig kan gjøres gyldige for særlig mange utover den gruppen det er forsket på. Ikke minst ville det blitt kjedelig om man trodde at man visste alle svarene før man startet forskningen. Selv om generalisering er vanskelig så kan *individenes erfaring brukes i generaliserende former, for å belyse strukturer og strukturelle endringer* (Hay 2000:4 (min oversettelse))

I min tilnærming til felt har det vært særlig viktig for meg å avklare rollen min, hvem jeg er, bakgrunn og hvorfor jeg spør om det jeg gjør. Jeg har gjort det klart at min masterstudie ikke er støttet økonomisk av noen organisasjoner, og jeg har heller ingen tilknytning til Forsvaret. Det er likevel ikke til å komme forbi at jeg på ingen måte stiller med blanke ark, i min forståelse av Bodø som by, Ørland som samfunn og flyttemotiver i både et

arbeidstakerperspektiv og med stedsidentitet som plattform. Jeg, som de fleste andre med et minimum av interesse for det de forsker på, må leve med å kunne sortere hvor grensen for min forståelse av det jeg analyserer og det som faktisk blir sagt, går.

Hele min metodiske tilnærming og beskrivelse av denne bærer med seg denne bevisstheten. Evalueringen av metoden vil dermed ikke bare være en deskriptiv oppramsing av hva, hvem, hvor og hvordan, men like mye hvorfor ikke. Er det mulig å si noe om hva andre valg hadde kunnet avdekket? Jeg kommer til å gjøre et forsiktig forsøk i alle fall.

3.3 Hva består datamaterialet av?

Mitt behovet for ryddighet og kategorisering gjør at jeg grovt inndeler datamaterialet i tre kategorier. Den første kategorien består av empiri fremskaffet gjennom kvalitativ metode, i all hovedsak består dette av tekstanalyse av materiale satt sammen av intervjuer med enkeltpersoner. Dette presenteres i neste avsnitt. Her presenteres også informantene, gjennomføringen av intervjuene og opplevelsene i felt. Avsnitt 3.3.2 presenterer sekundære kilder i form av ulike medieartikler fra regional- og lokalmedia knyttet til problemstillingen samt også noe materiale fra Forsvarets eget internmagasin. Til slutt presenteres et avsnitt 3.3.3 der andres forskning får plass. Intervjuene og de notater jeg har fra disse vil være det jeg vektlegger tyngst. Under vil jeg presentere innhenting og håndteringen av datamaterialet fortløpende. Intervjuene og informantene får en naturlig stor plass i en slik presentasjon.

3.3.1 Intervjuene og informantene

Som jeg tidligere har gjort rede for, så forekommer det meg naturlig å velge kvalitativ metode, først og fremst fordi problemstillingen tar for seg enkeltmenneskers valg i strukturelle rammer, på det jeg antar er personlige preferanser. Muligheten for å komme tett på menneskene i en samtale, var i seg selv å foretrekke. Samtidig antok jeg at det ville være enklere å få med informanter der de blir møtt som enkeltindivider og ikke som en del av en større masseundersøkelse.

Tidlig i den fasen der metodisk hovedretning skulle meisles ut tenkte jeg at det ville være spennende å bruke fokusgrupper. Denne tanken kom mer ut av et ønske om å lære en metode jeg var ukjent med. Jeg fokuserte også på at et av fokusgruppens pre er at man i en interaksjon mellom informantene kan oppnå at de kommer inn på nye spor ledet av andre i

gruppen. Som gruppeleder eller moderator, kan man muligens se om det skjer endringer i holdninger og om de lar seg påvirke av hverandre (Crang & Cook, 2007). I Crang & Cook nevnes det at de fleste råd angående sammensetning foretrekker en homogen sammensetning, men sier også at heterogene gruppesammensetninger kan bidra positivt inn i diskusjonen i gruppen, særlig om de har en del felles å snakke om. I denne undersøkelsen mener jeg at forskjellighet i gruppesammensetningen ville vært til en fordel, særlig med hensyn til familieforhold og alder. Blant annet hadde jeg et håp om at samtalene skulle kunne handle om hva menneskene på stedene har å si for deres eget forhold til det. Hva skjer når kollegaer og venner begynner å bevege på seg? Trekket de sosiale strukturene fra dagens hjemsted til et nytt? Påvirker det at andre flytter på seg, hvordan en selv tenker om å flytte? Som jeg kommer inn på i kapittel 3 så bærer jeg med meg en antagelse om at stedsidentitet i form av binding til steder, blir sentralt. Videre finner jeg det interessant å dvele ved om den manglende interaksjonen informantene imellom, har hatt noe å si for hvilke funn jeg står igjen med? Hva hadde kunne skjedd om veldig positive og flytteklare deltagere hadde møtt noen som forholdt seg mer avventende? Ville det kunne vært funnet andre ting om folk som hadde flyttet til Ørland hadde møtt i samme fokusgruppe som de som i dag bor i Bodø og jobber ved aktuell skvadron? Det får jeg ikke vite, men det er likevel interessant å la disse spørsmålene stå igjen som ubesvarte.

Valget falt altså til slutt på intervju med enkeltpersoner. Årsaken til en slik beslutning fant jeg først og fremst i at jeg antok at det i det aktuelle arbeidsmiljøet muligens hadde satt seg noen tanker omkring flytting, og at dette muligens ble opplevd som tanker tenkt av den enkelte. Videre hadde jo også jeg gjort meg opp noen tanker omkring hvordan gruppene ville bli seende ut og at de ikke bli ganske like. Jeg antok at alle aktuelle informantene ville kunne være forsvarsansatte i en og samme by og det er mye som taler for at mange av dem ville være menn. Det er også stor sannsynlighet for at de som møtes i en gruppe kjenner hverandre fra før, enten direkte som kollegaer eller naboer eller av omtale. Mitt inntrykk av forsvarsmiljøene er at de ansatte kjenner hverandre godt lokalt og gjerne også nasjonalt om de befinner seg innenfor samme forsvarsgren. Veid opp mot tidsbruken og antatt effekt, kom jeg til at det å velge individuelle intervjuer trolig ikke vil ha utslagsgivende kraft på resultatet i prosjektet.

3.3.1.1 Tilnærming til og tilgang på informanter

Hva er stedenes betydning for de forsvarsansatte i Bodøs tanker om å flytte til Ørland? Det er det jeg ønsker å finne ut av. For å kunne begynne en tilnærming til felt kjente jeg på et behov for refleksjon rundt hvem jeg antok at de kunne være, både som individer og som gruppe. Forsvarsansatte som gruppe kan både være like i den form at de har lik utdanning, muligens noe likt forsvarspolitisk syn, relativt like ansettelsesvilkår og i denne sammenhengen et noe likt utgangspunkt for videre ansettelse i Forsvaret. De har med overveiende sannsynlighet ulike utgangspunkt som mennesker, slik som resten av befolkningen. Og med mennesker tenker jeg på ulike roller de besitter utenfor arbeidslivet, slik som familiemedlemmer, naboer, organisasjonsdeltagere, fritidsutøvere etc. Det kan også være at forsvarsansatte i dag har et annet utgangspunkt enn det tradisjonelle, der mange ofte kunne bli værende i Forsvarets til oppnådd pensjonsalder. Arbeidslivet for øvrig har nok gjennomgått noen endringer i så måte, og jeg kan ikke se bort fra at slike endringer også har etablert seg i Forsvarets. Det er etter mitt syn ikke noen åpenbar grunn til at det ikke skulle det. Jeg tenker først og fremst på at langt flere skifter jobb oftere og ikke ser ut til å ha samme lojalitetsfølelse for arbeidsgiver som man tilsynelatende hadde tidligere.

Som nevnt i kapittel 1 har forsvarsansatte fra Bodø og andre steder allerede sommeren 2014 begynt å bevege seg mot Trøndelag, og Ørland tok imot de første nyansatte i august 2014 (Fosna-Folket 04.08.2014). Jeg begynte samtidig arbeidet med å finne aktuelle informanter. Crang & Cook (2007) gir i kapittel 3 noen råd om hvordan å bevege seg inn i feltet. Jeg snakket tidlig i arbeidet med alle jeg kjenner om tema, slik som det anbefales i Crang & Cook (2007) og fanget dermed opp gode råd og tanker om tilnærming. En av de kontaktene jeg hadde innledningsvis er blant annet lederen av prosjektorganisasjon for utvikling av lokalsamfunnene Ørland og Bjugn, Heidi Fosslund, samfunnsgeograf fra NTNU. Utviklingsprosjektet i Ørland og Bjugn består ellers av samfunnsutvikler i Ørland (Fosslund), samfunnsutvikler i Bjugn, arealplanlegger i Ørland, et landbruksutviklingsprosjekt for begge kommunene, kommunikasjonsrådgiver og en tilflytnings- og inkluderingsansvarlig (Fosslund, 2014). Som en inngangsport fant jeg at jeg kunne bruke gamle nettverk i fagbevegelsen. LO Stat var en naturlig organisasjon å spørre, da mange forsvarsansatte er organisert i et av de fagforbunda som faller inn under den paraplyorganisasjonen. Helt konkret spurte jeg om organisasjonen kunne være behjelpelige med å gi meg noen navn på medlemmer og eventuelt tillitsvalgte i organisasjonene deres. Og i og med at det var ansatte jeg var ute etter å komme i kontakt med, så vurderte jeg det som en åpen inngang inn til mange ulike ansatte. Tillitsvalgte

har etter min erfaring både god oversikt og et utbygd nettverk i egen organisasjon, hovedsakelig ved Bodø Hovedflystasjon. Jeg hadde ingen preferanser på hvor i organisasjonen de burde være ansatt eller andre «krav» til intervjuobjektene.

Jeg kom i kontakt med en del personer jeg oppfattet som nøkkelpersoner i form av ledere og tillitsvalgte, og jeg hadde en opplevelse av at disse fant problemstillingen relevant og interessant. På det tidspunktet antok jeg derfor at det ville gå greit å finne personer som var villigere til å både stille til intervju selv og også kunne bidra til å motivere flere deltagere. Jeg satt med en liste på ca. 9-10 personer som det ville være relevant å opprette kontakt med. En person trakk seg grunnet kronisk sykdom som likevel umuliggjorde flytting, og tre personer meldte tilbake at de ikke anså seg som relevante da de hadde sluttet i Forsvaret fordi de ikke ønsket å flytte til Ørland. Jeg var på det tidspunktet enig i deres vurdering da problemstillingen tar for seg hvordan informantene vurderer det å flytte.

3.3.1.2 Møte med et lukket felt

Etter å ha kommet i gang med noen av intervjuene ble det veldig stille fra noen av de jeg ventet på tilbakemelding fra. Etter en periode med gjentatte forespørsler fra meg kom en avklaring som ikke gikk min undersøkelses favør. Det var fattet en sentral beslutning ved basen om å verne alle ansatte mot eksterne forstyrrelser. Bakgrunnen var behovet for å kunne konsentrere seg om alle interne omstillingsprosesser og undersøkelser. En slik beslutning fant jeg at jeg ikke på noen måte kunne overprøve eller omgå. Det var samtidig greit med en avklaring som gjorde at jeg visste hva jeg kunne forholde meg til og slapp å bruke tiden på noe det ikke ville komme noe ut av.

Totalt har jeg materiale fra seks informanter, som er et noe lavere antall enn det jeg opprinnelig hadde sett for meg og tatt høyde for. Fire av disse har jeg foretatt telefonintervju med. Tre er ansatte ved Bodø Hovedflystasjon og en er i dag ansatt ved Ørland Flystasjon, men flyttet fra Bodø det siste året. Av disse er en kvinne og tre er menn, to er sivilt ansatte og to militært. En femte og sjette informant har jeg ikke gjennomført intervju med, men har hatt samtaler der tema for og gjennomføring av denne studien har stått sentralt. Begge disse var innledningsvis tiltenkt roller som døråpnere eller nøkkelinformanter, og samtalene har gitt meg en god del verdifull informasjon, både i tilnærmingen til felt og underveis i feltarbeidet.

Da ingen av disse to informantene har noen form for ansattposisjon ved Bodø eller Ørland falt de utenfor det naturlige utvalget. Informert samtykke er innhentet i etterkant av samtalen, for den ene av dem. Den siste informanten er tidligere nevnte samfunnsutvikler Heidi Fossland. Hun fremstår mer tydelig som en nøkkelinformant og der hun nevnes presenteres hun med person uten anonymisering.

3.3.1.3 Gjennomføring av intervjuene

Alle intervjuene ble foretatt på telefon høsten 2014. På grunn av sykdom var det ikke mulig for meg å reise til Bodø for å møte informantene. Jeg vurderte det slik at jeg ville kunne oppnå det samme med samtaler pr telefon. Det var lettere også for informantene å styre når det passet for dem og også å endre avtalt tid. Det skjedde jo også, en av informantene sendte en sms med spørsmål om å endre tiden. Det var selvsagt ok, den fleksibiliteten man har gjennom denne metoden gir rom for slike endringer. Fire av intervjuene ble foretatt på kveldstid på de tidspunkter som informantene selv hadde valgt. «Etter nyhetene», var en gjenganger i ønsket tidspunkt. Tidspunkt hadde ikke noe å si for meg og jeg tenker at det heller ikke er utslagsgivende på hva som blir sagt. Det som var viktig for meg var at de befant seg i et rom der de kunne snakke fritt og uforstyrret. Ingen av informantene ville gjennomføre intervju på dagtid. Selv om undersøkelsen og tema handlet om forholdet til arbeidsgiver forekom det meg åpenbart at samtlige informanter fant det vanskelig å bruke tid på dette i arbeidstiden.

3.3.1.4 Intervjuteknikk

Tove Thagaard (2002) redegjør for ulike intervjuteknikker, der måten man møter mennesker på, faktisk kan påvirke hva de ønsker å dele med forskeren. Jeg valgte å møte fire av informantene med i utgangspunktet nøyaktig samme spørsmål i samme rekkefølge. Dette med bakgrunn i at det er en naturlig progresjon i tematikken i samtalen. Jeg stilte såkalte åpne spørsmål (Kitchin og Tate 2000), men i et strukturert (Thagaard, 2002) opplegg. Dette ble først og fremst valgt med bakgrunn i at jeg ønsket å se om deltagerne muligens reflekterer mer over problemstillingen, enn ved såkalte lukka spørsmål som kun krever ja- eller nei-svar. Informantene vil i en åpen samtale kunne ha muligheten til å stille spørsmål tilbake, for å se om de har forstått det riktig, eller også egne oppfølgingsspørsmål. Jeg tenker at det også gir rom for at det kan komme både svar og spørsmål som jeg ikke har tenkt på, noe som i seg selv

kan bli fruktbart. At valget falt på strukturert intervju forklares ved en antagelse om at intervjuobjektene hadde et relativt likt utgangspunkt for samtalen. Det kan virke rimelig innlysende at man skal stille åpne spørsmål, men det kan vise seg å være en øvelse i seg selv. Det å evne og konstruere spørsmål som både tar for seg det man faktisk ønsker å finne ut av, ikke leder intervjuobjektet inn på alle mulige farbare veier og samtidig ikke stenger for at de skal kunne tenke og respondere fritt. Dette kan kanskje virke som en metodisk umulig spagat, men jeg mener jeg kom frem til et opplegg som fungerte i de samtalene jeg hadde. I et av intervjuene avvek jeg fra den rekkefølgen på spørsmålene som var satt opp. Informanten var veldig raskt ute med å svare på omtrent alt jeg hadde satt opp. Det ble i det tilfellet mer en samtale på tema enn et strukturert intervju. Jeg var også der bevisst å ikke være dominerende eller premissleverandør for svarene.

Det var satt av minst en time til hvert intervju der et av dem varte litt over en time og de øvrige mellom 30 og 45 minutter. Jeg hadde også satt av en time til gjennomgang og renskrivning umiddelbart etter intervjuene. Jeg har ikke tatt opptak, men noterte underveis og brukt en time totalt etter hvert intervju til å renskrive det som har blitt sagt. Dette kan ikke kalles en transkribering (Hjerm og Lindgren 2011) da ikke alle kremt, pauser og latterer er notert. Jeg mener selv at jeg har fått med meg mye. Alt det som er sagt er der, og der sitater tas i bruk er disse direkte. Etter mange år som fast referatskriver i relativt tunge politiske forsamlinger vurderte jeg det slik at jeg ville oppfatte både hva som ble sagt, hvordan det ble sagt og hva som eventuelt ikke ble sagt. Det er likevel slik at behovet for å spørre opp igjen og be om presiseringer er mer tilstede der man ikke har båndopptaker gående. En fare kan være at man blir mer fokusert på skriveingen enn det som blir sagt og går glipp av momenter som kan være avgjørende for resultatet. Jeg anser det slik at jeg brukte tiden godt, eksempelvis tok et av intervjuene bare 30 minutter. Informanten gikk rett på og hadde ganske raskt vært innom det som intervjuguiden tok for seg. Jeg valgte da å gå tilbake og spørre litt ekstra på noen av spørsmålene i håp om at noen flere ting kunne komme frem. Tiden er en venn i intervjusituasjoner, og jeg tenkte at det ville være synd å avslutte etter kort tid, selv om han tilsynelatende hadde vært innom alle temaene. I de øvrige intervjuene var det mindre behov for å spørre opp igjen, jeg opplevde at de snakket godt og fritt omkring spørsmålene, gjentok seg selv, tenkte seg godt om og ga utdypende svar slik at jeg fikk god tid til å kunne notere.

3.3.2 Presentasjon av sekundære kilder

I min tilnærming til lokal og regionalmedia har jeg brukt Google som søkemotor og søkeordene Bodø + Ørland + Flytting. I utgangspunktet tenkte jeg at det ville være tilstrekkelig med lokalavisene for de aktuelle geografiske nedslagsfeltene. Jeg ville være helt sikker på at jeg utelukket muligheten for at jeg overså andre aktuelle medieaktører som kunne være aktive på banen. Derfor foretok jeg et åpent søk på en stor søkemotor, men selv med åpent søk var antagelsen min ganske riktig. Det er i all hovedsak de lokale avisene som er opptatte av min problemstilling, selv om åpent søk på verdensveven ga et noe bredere utvalg.

I Nordland fant jeg også en del stoff ved NRK Nordlands avdeling. Avisa Nordland (AN) er en regionalavis for Nordland, men med størst dekning for Bodø by og nærområdene. For Fosenregionen og Trøndelag er det også flere medieaktører som er opptatte av problemstillingen om flytting fra Bodø til Ørland. Fosna-Folket (FF) er ei lokalavis med tilholdssted på Fosen-halvøya med Ørland og de omkringliggende nabokommunene som dekningsområde. Adresseavisen er regionalavis for Midt-Norge og skriver mer generelt om hendelser som berører området. Derfra har jeg benyttet meg av en fast spalte skrevet av prosjektutvikler i Ørland/Bjugn, og også en nøkkelinformant i min oppgave, Heidi Fossland, denne gangen titulert *Ti bud for bolyst* (Adresseavisen 05.06.2014). Denne er brukt i innledningen som en del av materialet som dekker beskrivelsen av Ørland som potensielt tilflytningssted. Totalt ligger seks artikler fra lokal- og regionalmedia til grunn som empirisk materiale til analysen. Under er de satt opp i kronologisk rekkefølge etter publiseringsdato, og funn fra disse presenteres i sin helhet i kapittel 4.

- ✓ Vil ikke flytte til Ørland
- ✓ Forsvarets vil lokke Alexander med penger
- ✓ Alle sa nei til Ørland
- ✓ Rystet over elendig standard på forsvarsboliger
- ✓ Her har det første pendlerflyet landet
- ✓ Vil satse på gode arbeidsforhold

I tillegg fikk jeg gjennom en av informantene tilgang til to utgaver av Take Off, som er et internmagasin utgitt av Forsvarets Mediesenter (FMS). I Take-Offs utgave nummer 1 bruker jeg et intervju av en ansatt som har flyttet fra Bodø til Ørland, sammen med familien. Denne blir naturlig nok ikke anonymisert da jeg oppfatter Take-Offs nedslagsfelt som såpass stort at

intervjuet allerede må oppfattes som offentlig tilgjengelig materiale. I denne utgaven finner jeg også en artikkel der fem personer er spurt om hvordan de ser på fremtiden i Forsvarets. En av dem som blir spurt bor og arbeider i Bodø og en uttalelse fra denne kommer til anvendelse i analysen. I Take-Offs utgave nummer 2 møter vi igjen den samme ansatte som i første artikkel fra utgave 1 samt at det gis en oppsummering av en studie gjort internt i Forsvarets, Forsvarets mobilitetsstudie. Denne studien er ikke gjort offentlig tilgjengelig i sin helhet og jeg ble heller ikke gitt tilgang på den fullstendige studien. Jeg har derfor valgt å bruke det materialet som gis i oppsummeringen i artikkelen i Take-Off nr. 2, som en del av de empiriske funn.

3.3.3 Rapporter og faglitteratur

Andres forskning er den siste delen av datamaterialet. Søkekriteriet har vært forskning langs aksene flytting og betydningen av sted. Om man begynner å lete, så har det vært forsket og skrevet mye om mennesker og mobilitet både på akademisk nivå og hos øvrige samfunnsaktører av betydning. Jeg har konsentrert meg om å finne relevante forskningsrapporter som er av nyere dato. Årsaken til dette er at jeg antar at det moderne og globale mennesket beveger seg på en annen måte enn man gjorde tidligere. En av rapportene som jeg benyttet meg av, Forsvarets Kompetansemelding (St. meld nr. 14. 2012-2013), understreker også betydningen av dette. I denne meldingen kalt *Kompetanse for en ny tid* (Regjeringen st. meld. nr. 14 2012-2013), ser Forsvarets selv på eget kompetansebehov i en ny tid. Der er hensynet til de ansattes vilje til mobilitet tatt frem under et eget avsnitt som omhandler samfunnstrender og et arbeidsmarked i endring. Meldingen tar for seg de vesentlige endringene i demografien i forhold til regionalisering og urbanisering sett i sammenheng med at de aller fleste basene i Forsvarets ligger utenfor det som oppfattes som regionale sentra.

Den andre rapporten som kommer til anvendelse, er en NIBR-rapport utgitt av Kjetil Sørлие, Marit Aure og Bjørg Langset. Den tar for seg spørsmålene *Hvorfor flytte? Hvorfor bli boende – bo- og flyttemotiver de første årene på 2000-tallet* (Sørлие m. fl 2012). I denne rapporten mener jeg at det finnes noen generelle svar på de spørsmål jeg stiller i forhold til bo- og flyttemotiv og også noen helt spesifikke svar med hensyn til motivasjon knyttet til steder. Begge rapportene gjøres rede for i kapittel 4.

3.4 Overførbarhet

Sammen med Kjetil Sørli's Flyttemotiver og bostedsvalg (2012) tenker jeg at det fremskaffede datamaterialet både gir troverdighet og overførbarhet (Thagaard 2002) til undersøkelsen. Videre mener jeg også at dette datamaterialet satt sammen med den vitenskapelige litteraturen mener jeg gir meg et godt grunnlag til å kunne analysere i lys av problemstillingen.

3.5 Hvordan kom datamaterialet til anvendelse i analyseprosessen?

I mange tilfeller kan det være vanskelig å skille analysen av data i fra den øvrige delen av forskningen. *På mange måter begynner analysen allerede i fasen før feltarbeidet tar til, med formuleringer og definering av problemstillinger, og fortsetter helt frem til skrivingen av rapporter* (Hammersley og Atkinson 1996:233). Denne litt «uformelle» tilnærmingen kjenner jeg meg veldig igjen i. Det stresset meg ikke at det tok tid før jeg kom i gang med det jeg tenkte på som den virkelige analysen av datamaterialet, da jeg tenkte at møtet med felt og lesing av litteratur også forekom meg som en del av bearbeidelsen av materialet. En mer «formell» tilnærming hadde kunnet isolert analyseforståelse til kun å gjelde der jeg skal sette empirien inn en teoretisk forståelse. Jeg ser derimot analysen mye mer prosessuelt enn det.

Da jeg kom til den delen av prosjektet der jeg faktisk skulle starte med det praktiske analysearbeidet, altså bearbeidningen av datamaterialet, ble det likevel behov for en ny og «grundig gjennomlesing» av materialet. Dette er i tråd med det Hammersley & Atkinson (1996) anbefaler. Det er lett å falle for tanken om at man husker alt som er sagt i intervjuene, særlig fordi man var så nøye med notater og etterarbeidet. Nøyaktighet i gjengivelse av det som er sagt, er ikke bare en respektfull handling overfor de som har gitt deg av sin tid til intervju, men også til de som skal lese rapporten, til geografi som akademisk fag og til meg selv. Altså er «husking» som metode ikke å anbefale. Ideen med gjentatte gjennomlesinger er at man kan finne mønstre og teoretiske begreper som er viktige for problemstillingen og kan føre til at man kan si noe kvalifisert om informantenes holdninger (Hammersley & Atkinson 1996). Praktisk sett betyr det at jeg tok hvert enkelt spørsmål og satte opp i en oversikt over hva slags svar jeg hadde funnet. Slik kunne jeg skaffe meg oversikt, et helhetsinntrykk og kunne starte prosessen med å sette dette inn i en teoretisk kontekst og forståelse. I kapittel 4 presenterer jeg de empiriske hovedfunnene. Totaloversikten over hva hver enkelt informant svarte helt detaljert på hvert spørsmål, finner jeg verken interessant eller særlig

hensiktsmessig å skulle presentere i denne rapporten. Den finnes i et eget dokument brukt av meg som støtte til å formulere ut en god analyse. Figur 3.1 viser hvordan jeg har tenkt å gå frem fra problemstilling til konklusjon.

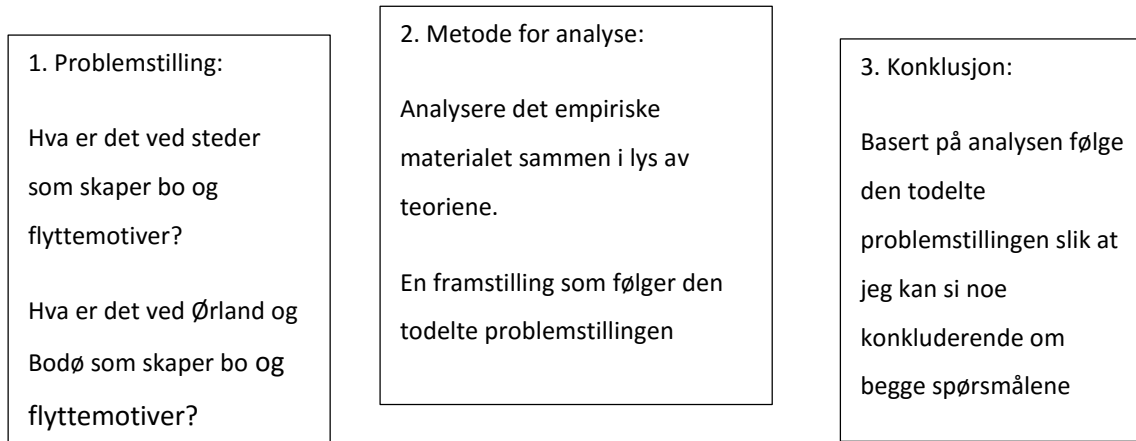

Fig. 3.1. Oppstilling av fremgangsmåte i analysen

3.6 Evaluering av anvendt metode

Det er viktig å ta et tydelig teoretisk utgangspunkt, være tidlig og nøyaktig i utformingen av studien, i innsamlingen samt håndtere og anvende datamaterialet på en hensiktsmessig måte. Dette er utgangspunktet for all forskning, være seg av kvantitativ eller kvalitativ art (Herm og Lindgren 2011). Når jeg står og ser bakover på hva jeg hadde kunnet gjort annerledes, så får jeg svært kritiske briller. Jeg tenker at bedre forberedelser, deriblant flere samtaler med sentrale personer ved blant annet Forsvarets personell-kontorer, ville kunne ført til en annen innfallsvinkel i utarbeidelsen av problemstillingen. *Å legge opp en god studie er veldig vanskelig* (Herm og Lindgren 2011:18). Slik jeg ser det blir vanskelige prosesser sjelden mindre krevende av at man ikke legger et godt fundament. Og det er selve poenget i Mikael Herm og Simon Lindgrens *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig analyse* (2011), at man må ha reiseruta klar før avreise og ha gode forskningsbaserte grunner til å avvike underveis. Man bør på forhånd ha bestemt seg for hvordan det innsamlede materialet skal bearbeides, slik at metoden for innsamlingen tilpasses det man faktisk ønsker å finne ut av. Jeg tenker at selv om det vil kunne være naturlig at man i et kvalitativt studie gjør oppdagelser underveis, oppdagelser som gjør at man stopper opp og kanskje også endrer måten man arbeider på, så ser jeg forarbeidet, sammen med behandlingen av det innsamlede materialet, som det viktigste for et vellykket resultat.

3.6.1 Valg av problemstilling

I alle andre sammenhenger, både yrkesmessig og privat, er jeg opptatt av et tydelig mandat for at oppgavene skal kunne utføres etter forventningene. Det gjelder så vel i barneoppdragelse som i organisatorisk deltagelse. Fordelen med slike situasjoner beskrevet ovenfor er veldig ofte at man er flere som både forhandler om mandatet og dermed er med på å stille prosessuelt nødvendige spørsmål til utfordringer og veivalg. Jeg oppfatter problemstillingen som et mandat. Det å sette opp dette ene mandatet for masteroppgaven var for meg langt mer utfordrende enn jeg hadde sett for meg. Jeg fikk en opplevelse av å være i en svingdør der jeg for hver runde enten tok med meg noe, eller forlot noe og at jeg brukte for lang tid til å komme til en endelig formulering. Underveis dukket det opp mange tilleggsspørsmål som det tok tid å avklare betydningen av. En slik mangel på beslutsomhet kan ha påvirket både måten jeg gikk inn i felt på og ikke minst også hva jeg har spurt informantene om. I ettertid mener jeg at jeg gjennomgående har fulgt samme linje, og at jeg, selv om jeg snudde og vridde på problemstillingen, hele veien har vært bevisst på hva jeg egentlig ville.

3.6.2 Valg av teoretisk rammeverk

I utgangspunktet var valg av problemstilling fulgt av at min hovedinteresse i den delen av geografifaget ligger i menneskenes relasjon til steder. Det temaet har vært berørt gjennomgående både i innledningen og i kapittel 2. Faren ved å ha et felt man liker ekstra godt, kan være at man også finner noen teorier man liker ekstra godt og dermed unngår å få overblikk over hele utvalget. For meg har møtene med veileder vært svært gode med hensyn til teorivalg og litteratursøk. Veilederen har både kompetanse og autoritet på felt og det gjelder å lytte når man har tilgang på en slik ressurs. Valgene er til syvende og sist likevel mine egne. Den vissheten gjorde også at jeg fikk til å være åpen for at jeg muligens ikke ville kunne finne alle svar på de funnene jeg har gjort i det opprinnelige teoretiske rammeverket. Det å underveis i bearbeidelsen av empirien, ta inn over meg at både Giddens og Lysgaard ville være vektige bidragsytere, var ikke bare befriende, men også avgjørende for måten jeg kunne tolke materialet.

3.6.3 Fremgangsmåte i felt

Underveis i feltarbeidet og innsamlingen av data møtte jeg, som jeg har gjort rede for, det jeg oppfattet som et lukket felt. Det ble et ubehagelig møte med meg selv som jeg var uforberedt

på, da jeg kjente på en uvilje mot å trenge inn i, eller forstyrre i feltet. Konfliktsky er ordet som jeg tenker best beskriver det jeg fikk opplevelsen av. Sett i etterkant mener jeg at det kan se ut til at jeg ikke tok i bruk alle muligheter for å trenge inn i feltet, men «gjemte» meg bak de hindringene som virket vanskelig å komme forbi. For meg ble det da sentralt å ta dette som en del av prosessen og bruke det som læring i å overvinne seg selv og å sette fokus på oppgaven, heller enn å konkludere med at dette fikk jeg ikke til. At jeg opplevde sykdom parallelt i dette løpet ser jeg i ettertid, at også opplevdes som en del av forklaringen. Noen vitenskapelig støtte for denne forklaringen, finner jeg imidlertid ikke. Om det er slik at man står fast i innhenting av nødvendig materiale og at man ikke kan forsvare det man har som datagrunnlag, så mener jeg prinsipielt at prosjektet bør avbrytes eller utsettes. I dette tilfellet ble resultatet en endret metodisk tilnærming og prosjektet ble utsatt på grunn av sykdom. Videre falt fokusgrupper falt ut, av grunner oppgitt ovenfor, antallet informanter endret og jeg hentet også inn en del sekundært materiell i form av medieartikler og rapporter. Jeg konkluderte med at til tross for disse endringene, likevel ville kunne behandle det innkomne datamaterialet sammen med teoriene på en slik måte at det var mulig å svare på problemstillingen.

At jeg endret metoden underveis opplevdes dramatisk der og da. Spørsmålet jeg stiller meg er om jeg hadde kunnet unngå det, eller om det hadde hatt noe å si? Det jeg hadde kunnet gjort annerledes, var vel først og fremst og lyttet til en indre stemme som lenge før jeg gikk inn i feltet, antydte at de forsvarsansatte mest sannsynlig var yndet som forskningsmål og at en omstillingsfase kunne gjøre at feltet ville oppleves lukket. Min indre optimist overhørte denne stemmen. Hadde jeg lyttet bedre, ville jeg tidligere ha kunnet avklart om feltet ville være tilgjengelig eller ikke. Ingen klokskap er større enn etterpåkløskapen og spørsmålet om jeg burde ha innsett tidligere at feltet ville lukke seg, får jeg vel aldri et ordentlig svar på. Det som er sikkert er at jeg muligens hadde kunnet møtt et mer åpent felt om jeg hadde prøvd andre måter å komme inn på. Et annet åpent spørsmål er om jeg burde ha hoppet elegant over stengingen og sagt meg fornøyd med det jeg hadde samlet inn? Det siste ville kunnet ført til raskere progresjon og igangsettelse av analysen. Et siste spørsmål som står åpent, er om jeg burde ha fulgt opp de jeg var i kontakt med som allerede hadde sluttet i forsvaret. De oppga jo som sluttårsak at de ikke ville flytte til Ørland og i etterpåkløskapens nådeløse lys kan det virke åpenbart at disse burde vært en del av utvalget.

Et annet forhold som jeg har berørt tidligere, er at det antageligvis kan eksistere noen lokale «sår» i Bodø etter at de tapte den nasjonale kampen om lokalisering av kampflybasen. I artikkelen *Wait, I'm not a journalist*, sier Eleanor Parkes (2011) noe om utfordringer ved kvalitativ forskning i et post-katastrofeområde. Studiet hennes er fra en av de virkelig store naturkatastrofene, nemlig *The 2009 Pacific Tsunami* (Parkes 2011:30) og i intervju situasjonene er hun opptatt av å trykke dypt traumatiserte mennesker. Hun sier noe om at hun som en utenforstående fort kan komme i en situasjon der hun blir sett på som en inntrenger eller en som ikke forstår. Sånn rent umiddelbart kan det virke som om dette er vanskelig overførbart til min studie, der hun snakker om tsunamiområder, mens det her er snakk om flytting av noen arbeidsplasser. For de som er rammet kan likevel slike omstillinger være dramatisk nok, og jeg mener at det derfor er naturlig å dvele ved hennes artikkel i et forsøk på en årsaksforklaring. I lys av det hun kaller for «post-katastrofesyndromet» (Parkes 2011:1 (min oversettelse)) er det grunn til å spørre om bakgrunnen til at feltet lukkes, kan finnes i behovet for å slikke sårene og rette ryggen etter det som mest sannsynlig opplevdes som et nederlag? *At behovet for å verne de ansatte*, slik beskjeden fra feltet lød, blir satt foran eksterne behov, ser jeg som en slik indikator. Vurderingen av om feltet var sårbart var ikke tiltenkt stor plass i denne undersøkelsen. I analysearbeidet kom jeg imidlertid fram til at jeg muligens kan finne noen av forklaringene på både et lukket felt og på noen av de faktiske empiriske funn, nettopp i hvilken stand feltet er i.

3.6.4 Gjennomføringen av intervjuene

I avsnitt 3.3.1 med underliggende avsnitt, har jeg gjort rede for form, tid og metode for intervjuene. Tid for refleksjon er selvsagt aller best anvendt i forkant av møtet med informantene, og selvsagt også rett i etterkant. Jeg tenker likevel at det også er på sin plass med et tilbakeblikk i avsnittet der man evaluerer det man har gjort. At egen sykdom og et lite tilgjengelig felt, til sammen gjorde at jeg bestemte meg for å ta alle intervjuene på telefon, har mest sannsynlig ikke ført til noe annet resultat enn et møte med informantene ville ført til. Jeg hadde muligens kunnet fått til oppfølgingsspørsmål enda bedre og også fanget opp non-verbal kommunikasjon på en annen måte. Slik jeg ser det, så har jeg fanget opp mye av dette likevel. Min lange erfaring med å notere fra møter og politiske forhandlinger gir meg nok en fordel i så måte. Jeg fanger opp stemninger og er i stand til å formidle dem etterpå. Men kanskje ikke alle, jeg tror jo ikke at et menneske kan fungere like optimalt som en opptaker. Ved gjentatte avspillinger kan man fange opp ting man ikke ser betydningen av ved første avspilling. Den

muligheten ga jeg i fra meg da jeg valgte å ikke ta opp intervjuene. Når jeg ser tilbake, tenker jeg at jeg gjorde det beste ut av situasjonen, etter at jeg hadde foretatt en konsekvensvurdering av endringen av praktisk gjennomføring av intervjuene. Det er likevel viktig at man er bevisst at noe informasjon, både verbal og non-verbal, kan ha falt ut av det materialet man skal tolke.

3.7 Informert samtykke, anonymitet og etikk

Alle de jeg intervjuet var innforstått med at dette er en masteroppgave der resultatene av undersøkelsen ville bli offentliggjort i en offentlig tilgjengelig oppgave. Det var ingen av dem som hadde noen innsigelser mot dette. Det var jeg som presenterte temaet anonymitet til informantene, da jeg var opptatt av å gi dem trygghet i å si det de måtte ha og si. Min opplevelse av det er at jeg ber om tillit til at deres historie er trygg hos meg, noe som medfører et ansvar i hvordan jeg forvalter tilliten. «*Det kan være en utfordring for forskeren å fremstille resultatene på en måte som både er akseptabel for informanten og formidler et faglig relevant perspektiv*» (Thagaard 2002:199). Denne linjen er den man balanserer langs gjennom hele løpet, fra det øyeblikket man trer inn i feltet til man presenterer et ferdig resultat. Det er svært viktig for meg at de jeg har lovet anonymitet får en opplevelse av dette når de leser den endelige rapporten. Alle de fire informantene som har gjennomgått strukturert telefonintervju ønsket å delta under vilkårene av konfidensialitet og det mener jeg at jeg har ivaretatt.

3.8 Oppsummering metode

Jeg har her vist både tanken bak, fremgangsmåte og til slutt evaluert egen metode. Dette kapitlet viser også hvordan jeg har tenkt at empirien skal behandles i kapittel 5. Måten man går frem på, kan som sagt være avgjørende for hvilke funn man får og hvordan disse kan tolkes. For meg har kvalitativ metode noe eget over seg, en tilleggsdimensjon som jeg mener kvantitativ forskning mangler. Møtet med mennesker som vurderer seg selv i prosesser, finner jeg meningsfullt og med hermeneutikken som gjennomgående tråd mener jeg å ha funnet den riktige metoden for å finne svar på akkurat denne problemstillingen.

4 EMPIRISKE FUNN I FELT

I dette kapittelet vil jeg gi en deskriptiv gjengivelse av de konkrete funn som er gjort i felt. Det vil si en gjennomgang av faktiske svar fra intervjuene og en redegjørelse for hva de ulike medieartiklene og forsvarets kompetansemelding kan si om min problemstilling. For at det ikke skal bli for mye av en oppramsing av noe som likevel må gjentas når vi kommer til analysen, gjør jeg det så kort som mulig gjennom oppsummering av hovedelementene i intervjuene. Kapittelet er ment å gi en god oversikt over hva vi har å forholde oss til, men skal altså ikke gi noen svar på problemstillingen. Likevel danner den todelte problemstillingen grunnlag for tilnærmingen, både i dette kapittelet og i det neste.

Her mener jeg at det er på sin plass å nevne at jeg sitter igjen med et inntrykk av at informantene jeg møtte i intervju gjennomgående ga uttrykk for at de snakket på vegne av flere enn seg selv. Vi og oss-formen kom tydelig frem selv om alle spørsmålene ble stilt i du-form. Jeg antar at denne måten å uttale seg på noen ganger kan ha gjaldt familien og andre ganger arbeidskollegaer. Refleksjonen rundt dette kom ikke før etter en stund etter at intervjuene var avsluttet. Jeg har allerede redegjort for at dette blir et tema i analysen, og at jeg finner noen av forklaringene hos Giddens og hos Lysgaard. Derfor kommer jeg ikke nærmere inn på dette her.

I en hermeneutisk forståelse av empiri, kan man trekke det så langt at det som skrives her, er forskerens, altså min, tolkning av det som er sagt. På en er jeg jo enig i den forståelsen, men jeg mener at jeg likevel gjengir det som er sagt helt ordrett. Det vil kunne forekomme at jeg legger annen mening i utsagnene, enn det som informantene har ment selv. Slike tolkninger komme frem i teksten, fortrinnsvis både i dette kapittelet og i neste. Det gjør de jo, i den grad jeg er dem bevisst.

4.1 Bodø og Ørland på kartet

De fysiske stedene jeg har sett på er presentert i innledningen i kapittel 1. En slik presentasjon kunne etter mitt syn ikke vente helt til vi kom til denne delen av rapporten, da forståelse for problemstillingen, teoriene og metoden må sees i lys av hvor vi befinner oss. Likevel må denne presentasjonen sees som en del av det empiriske grunnlaget og vil derfor også få plass i diskusjonen i kapittel 5.

4.2 Intervjuene

Hva svarte informantene på spørsmålene? I dette avsnittet setter jeg temaene opp i bolker som ikke nødvendigvis følger samme rekkefølge som ble gjort under intervjuene. Inndelingen er mer en naturlig tanke-rekke opp mot analysen. Hensikten er mer å skape oversikt, gjøre teksten lesverdig og enklere å følge over i neste kapittel, der analysen i lys av teoriene vil ha samme tematiske gjennomgang.

Jeg liker godt å bruke sitater og vil bruke dette der det faller seg naturlig. Sitatbruk kan etter mitt syn, fortippen over i en utdypende gjengivelse i hva en informant har svart. Det er ikke meningen her, både fordi det skaper risiko for å kunne identifisere informantene, om man ser hele svar, og kan sette dem i sammenheng, men også fordi det ikke vil være hensiktsmessig for den videre analysen. Jeg ser heller ingen fare for at noen sitater kan bli tatt ut av sin sammenheng, da disse intervjuene har fulgt samme tematikk hele veien. I den grad sitater kommer til anvendelse i dette og i det neste kapitlet, har jeg valgt å nummere informantene 1-5 slik at leseren lettere kan følge ulike resonnement.

4.2.1 Generelt om steder og Bodø som sted

Intervjuguiden starter med en generell tilnærming, og det er naturlig å starte med dette også her. Informantenes refleksjon omkring stedet de bor i dag plasseres her i samme bolke.

- ✓ Hva finner du tiltrekkende ved steder på generelt grunnlag?
- ✓ Hva synes du er best med å bo akkurat der du bor i dag?
- ✓ Hva er mest tiltrekkende ved Bodø?
- ✓ Hva er minst tiltrekkende ved Bodø?

På disse fire spørsmålene finner jeg, som forventet, helt ulike svar. En informant trekker frem arbeid som en kvalitet ved steder på generelt grunnlag. Dette er ikke et tema for de øvrige, de holder seg til en forståelse av spørsmålet som går på tradisjonelle stedsbeskrivelser knyttet til konkrete egenskaper i form av eksempelvis fasiliteter og utseende. «*Bodø er en stygg by*» (3) sier en, etter å ha tenkt en stund på om det finnes noe negativt å si om stedet. I samme resonnement trekkes frem etterkrigshistorien og hva det har hatt å si for oppbyggingen og den estetiske arkitekturhistorien. En og samme informant sier at det den liker best med steder generelt er at det er åpent og fritt uten for mye folk, men det den liker best med stedet den bor

på nå er at det har alle bykvaliteter. Kvaliteter som muligheter for tur og mark, men *tilgang på en by likevel* (1), trekkes frem som positive egenskaper av flere. *Å kunne sykle til byen og til flyplassen (pause) det likte jeg veldig godt ved å bo i Bodø* (4). Nærheten til alt, er det flere som nevner som en bra ting. Videre nevnes universitetet i Bodø som en faktor som gjør byen til et attraktivt sted å bo da *man hadde kunnet studert samtidig som man jobber i forsvaret* (4). Tilbud i forhold til barn og at det er *litt å gjøre etter jobb også* (4). Den nordnorske naturen blir nevnt og fremhevet som spesielt tiltrekkende av alle informantene, noe som kommer til uttrykk også i avsnitt litt senere i dette kapittelet. En av naturens luner ble også trukket frem som en faktor: *Været er jo ikke så bra, nei, det må vi kunne si er negativt* (3). Det ble ikke sagt noe mer om været. Det er vel ikke til å komme i fra at akkurat mellom Nordland og Trøndelag har ikke omfanget av klimaflyktninger økt noe særlig, så fokuset på været som push og pullfaktor i denne undersøkelsen, ligger ikke akkurat oppe i dagen

Et par av informantene trekker frem familietilknytning som en bra ting ved det stedet de bor i dag og en av informantene uttrykker det slik *At jeg er herfra, det har jo mye å si* (2). Flere er også opptatt av venner og nettverk man har bygget opp gjennom kollegaer og bekjentskaper. *Det er liksom her jeg har ordnet livet mitt* (3), sier en av informantene. At Bodø har en relativ stor sivil flyplass blir av flere trukket frem som bra med tanke på kommunikasjonsmidler og at man *kan reise hvor som helst* (2). Dette opplever jeg at fremheves som en god egenskap ved Bodø.

4.2.2 Ørland som sted

En naturlig bevegelse i intervjuet var nå å gå over til å snakke om Ørland som sted.

Spørsmålene som blir stilt er følgende:

- ✓ Hva har du hørt positivt om Ørland?
- ✓ Hva har du hørt som er mindre bra om Ørland?
- ✓ Hva vil du si er mest tiltrekkende ved Ørland?
- ✓ Hva er minst tiltrekkende ved Ørland?

I det første intervjuet møter jeg en informant som jeg oppfatter at selv mener å ikke ha noe som helst oppfatning om stedskvaliteter ved Ørland. Dette synes jeg også at det blir brukt en del tid på å få frem. *Plassen er jo grei, ikke noe galt med plassen. Ingen ledige stillinger utenom flystasjonen (pause) men det er sikkert ikke noe galt med selve plassen* (1) At det

sikkert ikke er noe galt med selve plassen gjentas også to ganger senere i samme resonnement. Videre tar informanten for seg at det verserer et rykte om dårlig boligkvalitet på Ørland samt at partneren nettopp har fått ny jobb i Bodø, noe som blir fremstilt som et argument imot å flytte til Ørland. *Ørland er jo bare et veikryss* er informant nr. 2s første impuls på spørsmålet om hva som er tiltrekkende og mindre tiltrekkende ved dette stedet.

En annen informant er etter min oppfatning nesten overtydelig i måten den tar avstand til Ørland som sted på. Ord som frastøtende og manglende impulser kommer til uttrykk og det gjøres også et poeng ut av at stedet er preget av mange som arbeider i Forsvaret: *Når man er ferdig på arbeid så møter man også arbeidskollegaene – akkurat samme gjengen hele tida. Ingen nye impulser.* Denne informanten bor i Bodø, men har vært en del på Ørland i forbindelse med øvelser og andre arbeidsoppdrag. Den mente selv å inneha god innsikt i hvordan livet på Ørland ville fortone seg.

Informanten som har flyttet til Ørland sier at *jeg er veldig positiv til de planene som legges på Brekstad, flere plasser å bo, butikker, skole mer og mer attraktivt å bo her* (4). Det kommer videre en del kommentarer omkring muligheter for å reise til og fra Trondheim, noe som også tas opp underveis i flere av spørsmålene vi er innom.

4.2.3 Push og pull-faktorer generelt begge steder

Hva som trekker folk til et sted, og hva som skyver dem vekk, betegnes ofte som såkalte push og pull-mekanismer. Jeg knytter disse begrepene opp mot konkrete ting som fritidstilbud, kulturtilbud og servicetilbud. Informantene viser etter mitt syn variabel interesse for tilbud utenom et tilbud om arbeid. I kapittel 1, under dikotomier, har jeg gjort rede for hvor jeg plasserer begrepsbruken i behandlingen av push og pull. Tiltrekkings og frastøtingsmekanismer kan nok finne sitt sted i statistikken der man kan telle hvilke mennesker som befinner seg i de ulike kategoriene når det kommer til disse mekanismene og steder. Det er ikke jeg så opptatt av, da en kvalitativ tilnærming verken ser etter, eller muligens ikke finner, noe som helst samvariasjon. Både teoretisk og metodisk har vi sett på forklaringen på hvorfor jeg antar at ulike mennesker har ulike relasjoner til steder. Helt konkret så ble spørsmålene rundt dette tema stilt slik:

- ✓ Hva slags servicetilbud er du opptatt av at skal være på ditt bosted?
- ✓ Hva slags kulturtilbud er du opptatt av at skal være på ditt bosted?
- ✓ Hva slags fritidstilbud er du opptatt av at skal være på ditt bosted?

Informantene hadde relativt bred og ulik tilnærming til hva som gjør at et bosted har det man trenger i livet sitt. Det er i og for seg ikke overraskende. Bodø har et nybygd kulturhus, Stormen, som både har vært gjenstand for lokal debatt under planlegging, utbygging og etter ferdigstilling. Debatten er ikke ukjent fra andre steder med lignende problematikk, og opptar også informantene i denne undersøkelsen.

Den gang vi vokste opp ... (pause). Har ikke så mange krav, men trenger en matbutikk og en lege. Post, skole, videregående skole ikke så langt unna. Trenger ikke opera eller gud vet hva for å bo et sted (1).

Denne informanten virker ikke å være veldig fornøyd med pengebruken i forbindelse med byggingen av kulturhus og *er ikke noe glad i sånt (1)*. Når diskusjonen kommer inn på kulturtilbud til ungene, blir det framlagt slik at ungene i all hovedsak er styrt av det foreldrene mener at ungene skal holde på med. Informanten sier at aktivitet i form av idrett er bra, og både for kultur og fritidstilbudet oppsummeres det med et: *Coop-cafeen er godt nok (1)*. Det er ikke det samme for neste informant, som legger vekt på at et kulturtilbud i form av kino og konserter må være på daglig basis. *Trenger ikke opera hver uke. Nå har vi jo fått så fint kulturhus, og det er jo bra (2)*. Dette med lege, tannlege og generelle helsetjenester kommer frem som noe alle informantene gjerne ser er der de bor. *En må jo ha tilgang på lege og tannlege og det har man jo i en by (3)*. Også informant nr. 3 syns det er positivt med nytt kulturhus og understreker flere ganger at det er knyttet forventinger til dette i form av *flere konserter med flere band (3)*. Tilbud ut over dette er ikke nevnt, informanten er klar på at fritiden ordner seg selv når man har *en hund som også trenger luft (3)*. Ut over dette med konkrete kultur og fritidstilbud nevnes dette med muligheten til å reise fra bostedet, uavhengig av reisens formål. For Bodøs del nevnes det i det jeg oppfatter som positive ordelag, at det finnes en flyplass med både mange nasjonale og noen internasjonale avganger. For Ørlands del nevnes det at det er viktig med flere og rimeligere avganger med båten inn til byen. Som by i denne sammenhengen, er det tydelig at det er Trondheim man mener, selv om også Brekstad har bystatus.

4.2.4 Familietilknytning til sted og tanker om framtida

Først snakket vi om hva familietilknytningen til steder kan ha å si for bo- og flyttemotivasjonen. Spørsmålet er formulert slik:

- ✓ Hva er din og din families tilknytning til Nordland?
- ✓ Hva er din og din families tilknytning til Trøndelag?

Underveis i intervjuene kom det fram noe jeg oppfattet som en «skjevhet» i svarene på spørsmålene, med mer fokus på Nordland. Det er muligens naturlig, i og med at de aller fleste av dem enten er fra eller bor i Nordland på det tidspunktet intervjuene gjennomføres samt at problemstillingens omhandler flytting fra Bodø til Ørland. Informanten som hadde flyttet til Ørland hadde noen refleksjoner på nærhet til gamle venner men ikke til familie.

Vi hører til her (1). Informanten går rett på sak angående tilknytning til Bodø og Nordland. Både partnerens og eget hjemsted nevnes og begge er steder nær Bodø. Et par søsken i Trøndelag nevnes i noe jeg oppfatter som et forsøk på å moderere seg litt, *så sånn sett har jeg jo familie også der nede* (1). Alle i informant nr. 2s familie kommer fra Bodø og området rundt, partneren er derimot ikke fra Norge og har ingen tilknytning til noen av stedene som behandles i denne undersøkelsen. I tillegg nevnes noe familie på morssiden i Nord-Trøndelag. Informant nr. 3 snakket ikke så mye om egen opprinnelse, men mye om annen type tilknytning til Nordland og Nord-Norge. Aner fra en av naboregionene nevnes, og da kommer et resonnement om at *alltid fått høre at jeg også er litt derfra, det har jo påvirka valg av bosted, litt i alle fall*. Nå vet jeg at denne informanten opprinnelig er fra et sted et stykke utenfor Trondheim, noe informanten selv bare nevnte kort med at *du vet jo at verken jeg eller kona er fra Bodø* (3). Dette er informasjon jeg besitter siden dette er en informant jeg kjenner gjennom venner og kollegaer, uten at vi noen gang har hatt daglig omgang. Siste informant fra intervjuene er som nevnt fra et lite sted utenfor Trondheim.

4.2.5 Flytte eller skifte jobb?

Da temaet familietilknytning var relativt godt uttømt, var det naturlig å gå over til å snakke om det som til slutt fortøner seg som de konkrete alternativene for informantene: flytte eller slutte? I dette avsnittet har jeg slått sammen de to spørsmålene som omhandler andre alternativ enn det å fortsette i Forsvaret. Jeg spør ikke direkte om pendling som alternativ.

Noen av informantene berører dette temaet på eget initiativ, noe jeg oppfatter er fordi det er tatt opp og vurdert som et mulig mellombels alternativ. Følgende spørsmål ble behandlet i intervjuene:

- ✓ Har du vurdert andre alternativer til det å fortsette å arbeide i forsvaret? Hvilke?
- ✓ Har du vurdert andre alternativer til å flytte til Ørland? Hvilke
- ✓ Hva skal til for at du skal velge å flytte til Ørland?

På spørsmålet om informanten har vurdert andre alternativer enn det å fortsette med å arbeide i Forsvaret, var det store variasjoner i svarene. Det fremkommer fra flere av informantene at de både har vurdert mulighetene for flytting, da også muligheter for arbeid til partneren og for sin egen del også pendling. For første informant framkommer det tydelig at partneren stiller seg helt negativ til en flytting men åpner for at pendling for informantens del kan være en løsning, noe informant selv også har en åpning for. I fortsettelsen av dette resonnementet kommer det frem at *Det liker omgivelsene dårlig men jeg synes det høres helt greit ut, ja kjerringa er positiv, jeg vet nå ikke helt hvordan jeg skal tolke det akkurat da, ha ha. Men de andre synes jo ikke at det er en god ide* (1). Med «de andre» her tolker jeg det som arbeidskollegaer. Videre snakker informant om at endelig overflytningsår fra Bodø til Ørland er satt til år 2022 og at han da har mulighet for å kunne gå av med pensjon. *Mulig jeg finner på noe annet da* (1), muligheten for å gå av før fylte 67 avvises som reell da lysten til å arbeide ut over mulig pensjonsalder er tilstede. Informant nr 2. har en partner som ikke er fra Norge og sier at partneren mest sannsynlig ikke hadde villet flyttet om den kjente til Ørland som sted. Det kan virke som om dette er noe som ikke er diskutert, og at informant tar disse vurderingene uten å inkludere partneren. Angående pendling er informant tydelig: *Jeg tenker aldri i verden, pendling er uaktuelt* og forklarer dette først og fremst med at partneren ikke har noe særlig nettverk og dermed blir sittende mye alene i Bodø. Også for informant nr. 3 er flytting eller pendling uaktuelt. Der fremkommer det at partneren og informant har hatt aktive diskusjoner på dette og har tatt valget om at i en situasjon der de må velge så blir det å slutte i Forsvaret som er svaret. *Denne naturen kan ikke Trøndelag by på, den er unik* (3). Det kommer også frem at muligheten for å slutte i Forsvaret har vært diskutert *om jeg så skal sitte i kassa på Rema* (3). Helt avslutningsvis kommer det frem at informant ikke har parkert muligheten for å pendle fullstendig, men at samboeren har vært tydelig på at flytting ikke er aktuelt.

4.3 Sekundære kilder

Medias omtale av prosessen tilknyttet flytting av hovedflystasjon er, etter mitt syn, preget av de regionale politiske motsetningene, lokale omstillingsutfordringer og den mer realpolitiske omstillings- og sysselsettingssituasjonen for Forsvaret. I mitt søk, har jeg sett etter uttalelser som handler om stedenes kvalitet, sett i sammenheng med potensiell flytting. Jeg har ikke nødvendigvis sett etter noen balanse i at hvert av stedene må representeres med like mange artikler. Det er likevel naturlig å etterstrebe enn viss balanse. Det som uansett er interessant for meg, er hva de som intervjues sier om Bodø og Ørland, og hvilken mening disse uttalelsene kan tillegges i en analyse.

4.3.1 Vil ikke flytte til Ørland (NRK Nordland 25.11.2011)

Høsten 2011 har NRK Nordland et intervju med en av teknikerne ved flystasjonen, der temaet er at ansatte ved Bodø hovedflystasjon nå søker seg bort fra flystasjonen. Dette er en god stund før vedtaket om flytting fattes, så jeg oppfatter innlegget som en «lodding av stemning» fra NRK sin side. I intervjuet kommer det frem at han ikke nødvendigvis slutter på grunn av dette (flyttingen av stasjonen (min anm.)) *men jeg har tenkt på det før. Det er kanskje en liten ekstra ting som pusher meg ut*

4.3.2 Forsvaret vil lokke Alexander med penger (NRK Nordland 03.10.2012)

I dette intervjuet møter vi en ung tekniker, bosatt med samboer og barn i Bodø, som ikke kan tenke seg å flytte til Ørland. Her oppgis ikke noen stedbeskrivelse som motiv for beslutningen fra den ansatte. Lenger ut er en av de tillitsvalgte ved stasjonen også intervjuet, Der ble spørsmålet om penger, om det å betale folk for å flytte kan være en løsning, ble drøftet. Dette blir tilbakevist av den tillitsvalgte, som en løsning for flertallet og intervjuet avsluttes slik: *Vi snakker om å flytte fra en by med alt av tilbud, til landsbygda.*

4.3.3 Alle sa nei til Ørland (Avisa Nordland 20.03.13)

I artikkelen i Avisa Nordland våren 2013, nesten et år etter vedtaket, har avisen avdekket at på direkte spørsmål fra forsvarrets ledelse har 38 teknikere takket nei til å flytte til Ørland. I denne artikkelen fremkommer det også informasjon om at 25 teknikere har, siden juni 2012, enten sluttet eller gått av med pensjon. En av dem som er intervjuet i avisen sier: *Jeg flytter*

ikke til Ørland. Det er ikke på grunn av det jobbmessige. Men på Ørland finnes det for meg ikke noe tilbud etter jobb.

4.3.4 Her har det første pendlerflyet landet (Fosna-Folket 04.08.2014)

Fosna-Folket har i en artikkel fra august 2014 satt søkelyset på pendlerne fra Bodø. I denne artikkelen møter vi en kvinnelig ansatt som har en samboer som også jobber i Forsvaret i Bodø. Det er grunnen til at hun pendler, men sier at *hvis det blir en ledig stilling for han her, kan flytting til Ørland bli aktuelt.*

4.3.5 Rystet over elendig standard på forsvarsboliger (Fosna-Folket 22.08.2014)

I Fosna-Folket fra august 2014 vises det frem bilder av forsvarsboliger fra både Ørland og Bodø. Artikkelen viser bilder fra forsvarsleiligheter både i Bodø og på Ørland og bildene fra Ørland er fremstilt slik at standarden, også etter mitt syn, ser ganske kummerlig ut. Det er tillitsvalgte i et av fagforbundene som tilkjenner en bekymring for at motivasjon for flytting vanskeligjøres ved at det viser seg å være stor forskjell i standarden. *Forsvarsleiligheter må være et virkemiddel for å skape familieliv, i stedet for å skape pendlere*

4.3.6 Take Off

Som nevnt i kapittel 3 er dette Luftforsvarets mediesenters eget internmagasin, skrevet av Forsvaret med forsvarsansatte som målgruppe. Ansvarlig utgiver er Forsvarets generalinspektør. Det betyr at man i enda større grad enn med andre artikler fra løssalg og abonnementsmedier, må være åpen for muligheten for at det finnes en uuttalt agenda i det som publiseres. Man bør ta høyde for at dette er en av arbeidsgiverens arenaer for informasjon til egne ansatte. Magasinet ble gjort tilgjengelig for meg etter en samtale med en som har arbeidet tett opp mot temaet mobilitet i Forsvaret.

4.3.6.1 Klare for Ørland – til slutt Take Off nr. 1

I denne artikkelen møter vi et relativt ungt par, som da intervjuet tok plass bodde i Bodø med et barn. Hans stilling i forsvaret har vært klar på Ørlandet omtrent siden vedtaket ble fattet,

men en del usikkerhet har det vært. De peker på en del utfordringer som ikke er knyttet direkte til sted, men mer til arbeidsgivers informasjon og muligheten til å sette seg inn i nye regler. En av de tingene de er opptatte av er muligheten for partneren å få seg jobb og hvilke utsikter det har i Ørland. Med en gang partneren hadde fått seg arbeid og barnehageplassen var sikret, virker det som om relasjonen til stedet får mer fremtidsstro over seg.

4.3.6.2 Hvordan ser du på fremtiden i Forsvaret? Take Off nr. 1

Denne «fem-på-gaten» -artikkelen spør flere forskjellige ansatte om hvordan de ser for seg sin egen fremtid i Forsvaret. Den jeg har sett på er ansatt i Bodø, og dermed innenfor et naturlig utvalg i forhold til problemstillingen og spørsmålet om flytting til Ørland. Han sier at han er usikker, men at det for hans del er like mye snakk om ansatteforholdet da han er sivilt ansatt og det er færre muligheter på Ørland. Han nevner at mange nok ser på oljebransjen som en mulig arbeidsplass i stedet for Forsvaret.

4.3.6.3 Landet godt på Ørland Take Off nr. 2

I denne artikkelen møter vi igjen samme ansatte som i Take Off nr. 1. Dette er en stund etter flyttingen og spørsmålet er hvordan opplevelsen av flyttingen og omstillingen har vært. Svarer er at dette har vært en positiv opplevelse, med særlig fokus på at jobb til partner, barnehageplass og noen positive økonomiske incentiver fra Forsvaret har hjulpet på.

4.3.6.4 Viktige signaler Take Off nr. 2

Sommeren 2014 gjennomførte Forsvaret det de kaller en større internmåling, omtalt av de jeg snakker med internt som Forsvarets mobilitetsmelding. Meldingen er gjennomført slik at også Luftforsvarets medarbeidere har blitt invitert inn til å svare på spørsmål knyttet til blant annet demografi og mobilitet. Studien er ikke offentliggjort i sin helhet, men noe tallmateriale er gjengitt i denne artikkelen i Take Off nr. 2.

Tallene gjelder alle ansatte i Forsvaret.

- ✓ 32 % vurderer å finne seg ny jobb i Forsvaret for å slippe å flytte
- ✓ 32 % har mistet motivasjon til å fortsette i Forsvaret
- ✓ 55 % vil lete etter ny jobb de neste tre år
- ✓ 43 % tenker ofte på å slutte
- ✓ 11 % vil flytte med stillingen sin
- ✓ 80 % av familier med barn ønsker ikke å flytte eller ukependle

4. 3.7 Forsvarets kompetansemelding

I forsvarrets kompetansemelding *Kompetanse for en ny tid* (Regjeringen st.meld. nr. 14 2012-2013), ser Forsvaret selv på eget kompetansebehov i en ny tid. Der er hensynet til de ansattes vilje til mobilitet tatt frem under et eget avsnitt som omhandler samfunnstrender og et arbeidsmarked i endring. Meldingen tar for seg de mest vesentlige endringene i demografien i forhold til regionalisering og urbanisering, sett i sammenheng med at de aller fleste basene i forsvarret ligger utenfor det som må oppfattes som regionale sentra. Meldingen legger videre vekt på behovet for å ta hensyn til partner, i veldig mange tilfeller kvinner, selv om andelen kvinnelige ansatte øker. To-karrierefamilien og hensynet til en partners karriere påvirker hvordan familiene planlegger og beslutter i forhold til begge karriere. Stortingsmeldingen peker på at disse faktorene i fremtiden kan forsterke forsvarrets utfordringer med å tiltrekke seg kvalifisert personell:

Et tredje sett av utfordringer er knyttet til demografi, urbanisering og endringer i den yrkesaktive delen av befolkningen. Norge vil få en aldrende befolkning og stadig flere bor i byer og tettsteder. Flyttestrømmene går mot sentrale områdene, og mot de største byene spesielt. (...). Vi må derfor legge grunnlaget for at forsvarssektoren fremstår som en konkurransedyktig og attraktiv arbeidsgiver i det fremtidige arbeidsmarkedet (Regjeringen st.meld. nr. 14 2012-2013:16).

Hva har så dette å si for hvordan jeg kan tolke informantenes holdning og syn på både Bodø og Ørland? Er en attraktiv arbeidsplass en del av deres vurdering av stedene som helhet? I samtaler med sentrale personer om denne meldingen dreier temaet seg mye om det som omtales som *Generasjon Y*. For å forstå dagens forsvarsansatte er det et poeng å dvele ved nettopp denne betegnelsen. Den som best kan forklare hva som ligger i begrepet finner jeg i

en artikkel fra Norges Handelshøyskole, utgitt av nettstedet forskning.no. Der oppsummerer de slik: *Generasjon Y er samlebetegnelsen på dem som er født mellom 1978 og 1990, og som har vokst opp i et ekstremt rikt velferdssamfunn* (Forskning.no). Artikkelen tar for seg denne generasjonens forhold til arbeidsliv og egen karriere sett opp mot blant annet oppvekst, og det kan oppfattes som forventninger til individer i et livsløp. Ut fra dette kan man lese at ansatte i dag ser ut til å være mer orientert inn mot eget individ, enn det man har sett tidligere. Dette er i og for seg ikke revolusjonerende, men et poeng i forhold til det jeg ser etter er at artikkelen konkluderer med at *Generasjon Y er også opptatt av karriere, men ikke for enhver pris* (Forskning.no). Hvor går så grensen for hvor hensynet til karrieren stopper og hensynet til individets (familien/partneren/livskvalitet) behov starter? Hva har dette hatt å si for informantenes vurdering av Bodø og Ørland som attraktive bosteder?

4.3.8 Hvorfor flytte? Hvorfor bli boende?

Rapporten fra Sørli med flere (2012) er utgitt hos Norsk Institutt for by- og regionforskning. I kapittel 2, det teoretiske grunnlaget for analysearbeidet, er de mest relevante funn i rapporten presentert. Jeg går derfor ikke gjennom disse en gang til, men vil understreke at de også danner en selvsagt del av det empiriske materialet, så vel som det teoretiske. Dette begrunner jeg med at noe av det rapporten viser, ikke bare kan være med på å både understøtte noe av det informantene uttrykker, men også bidra til å forklare det.

4.4 Oppsummering av empiriske funn

I fare for å bevege meg over i den analytiske fasen gir jeg her det som er min aller første tanke etter at jeg hadde lest gjennom alle intervjuene samlet. Den er at informantene jeg har intervjuet i all hovedsak gir til svar at de ikke vil flytte fra Bodø og at Ørland er uaktuelt som fremtidig bosted. Alle som fortsatt bor i Bodø sier dette på direkte spørsmål og et hovedinntrykk er at de ser på Ørland som et ruralt samfunn med lite eller ingen tilbud ut over arbeidet. I et av intervjuene i Take Off, av en ansatt med familie som har flyttet, sier den ansatte at det var en lang prosess å komme til at man ville flytte (Take Off 1). I Take Off 2 møter vi samme mannen og han understreker der at omstillingen så langt har gått bra for hans og hans families del. Den informanten jeg traff som allerede hadde flyttet, var svært positiv til stedet både med hensyn til miljø, arbeidsplass og stedet i seg selv. I det neste kapittelet skal jeg se de ulike uttalelsene i lys av de ulike teoriene.

5 ANALYSE

Denne studien tar altså for seg to kystsamfunn som umiddelbart kan se ut til å ha svært ulike egenskaper og kvaliteter, Bodø og Ørland. En gjentakelse av hva som var spørsmålet er også her på sin plass: Hva er det ved Ørland og Bodø som gjør at folk vil flytte eller ikke flytte? For å kunne belyse dette har jeg spurt om hvilke synspunkter informantene har på steder generelt, hvilket syn de har på henholdsvis Bodø og Ørland og på hvordan de vurderer det å måtte flytte til Ørland. Bo- og flyttemotiver er gjennomgående tema for diskusjonen, slik den har vært for hele undersøkelsen.

Jeg hadde som utgangspunkt at jeg ikke skulle bruke mye tid på ren sammenligning mellom disse to stedene, og tenkte at jeg rent deskriptivt kunne komme inn på hvilke kvaliteter intervjuobjektene fremhever som attraktive og ikke, uten at det ble en for eller imot-diskusjon. Jeg hadde ikke tatt mange skritt inn i felt før jeg måtte revurdere om ikke nettopp ulikhetene mellom disse stedene var det som ville stå sentralt i både felt- og analysearbeid. Spørsmålet om hvilken betydning Bodø og Ørland har for *bo- og flyttemotiv*, legger til grunn en antagelse om at informantenes syn på og holdning til Bodø og Ørland har betydning for deres valg om flytting, og at nettopp motsetninger kan være noe av det som styrer denne oppfatningen. Videre kan man si at valgt teori, metode, empiri og øvrig datamateriale bygger opp omkring at det finnes en signifikant forskjell mellom akkurat disse stedene. Motsetningene funnet i denne undersøkelsen kommer til uttrykk gjennom at informantene både blir introdusert for noen begreper, men også tar noen i bruk selv. Noen av disse kan nevnes her, begrepet hjemsted fordrer for eksempel en motsetning i form av at for at begrepet skal få mening må det også finnes steder man ikke regner som hjemme. Videre finner man motsetninger i bygd og by, fjell eller sjø eller urbant eller ruralt. Motsetningene kan være mange og variere fra person til person. Ikke minst finner vi det jeg ser på som en innlysende motsetning i at i stedet for å flytte, så kan man velge å bli boende. Slik sett vil det jo måtte forekomme elementer av sammenlignende karakter. Disse har nok fått en mer dominerende stemme enn jeg opprinnelig hadde forutsett, noe som vil fremkomme i analysen underveis, særlig under stedsidentitet, dikotomier og på bo- og flyttemotiver.

5.1 Tilnærming til analysen

Ut i fra forståelsen om at mennesker bærer med seg noe mer enn en økonomisk rasjonalitet, så mener jeg at jeg skal kunne finne svar på problemstillingen i det innsamlede datamaterialet. Med økonomisk rasjonalitet legger jeg til grunn at jeg i denne undersøkelsen har valgt å se etter annen type motivasjon enn de som er knyttet til inntekt og arbeid. Stedenes egenskaper i form at stedsidentitet får altså være sentrum av begivenheten, med de andre temaene rundt. Det betyr ikke at inntekt og arbeid ikke kan komme til å få betydning, det kommer jo an på hva som faktisk ligger i empirien. De teoretiske begrepene som kommer til anvendelse gir kanskje ikke noen mening for informantene, men gir etter mitt syn mening for forskningen når empiri og teori settes sammen.

Min tilnærming til analysen har vært slik at jeg skal se på hva informantene svarer at stedene har hatt og si for deres beslutning om å flytte eller ikke. Jeg har, som det fremkommer i den vedlagte intervjuguiden, ikke spurt direkte om de mener at stedene har hatt en direkte påvirkning på deres beslutning. Det kan man jo si er min oppgave å kunne finne ut av gjennom å tolke svarene og å sette svarene inn i et teoretisk lys. Jeg opplever at problemstillingen er såpass tydelig at det ikke er noen grunn til å tro at ikke informantene har vært innforstått med hva jeg ønsker å finne ut av.

Videre i analysearbeidet, vil jeg holde meg ta for meg samme tema som kommer frem i empirien. Noe gjentakelser vil det måtte bli, og også noen avvik fra denne oppbyggingen av kapittel 4. Jeg vil gjennomgående si noe om hvilket teoretisk lys man kan se informantenes svar i. Funnene fra medieartiklene, Take-Off og øvrig sekundærdata fra de ulike rapportene, vil bli implementert inn under hvert av de empiriske og teoretiske temaene. Når jeg går så systematisk til verks, er det også et valg av en metode som gir meg økt mulighet til å holde tråden i hva som er sagt av hvem om hva og hvilke teorier det kan knyttes til. Gjennom å sette teoriene ved siden av hverandre åpner jeg for muligheten til å se om teoriene gir rom for at ulike svar kan ha samme betydning. Noen av svarene vil derfor kunne tolkes i lys av flere ulike teorier.

5.2 Tolkekunst

På dette tidspunktet er det naturlig med et kort tilbakeblikk på dette med hermeneutikk, eller tolkekunst, som etter mitt syn er en like bra beskrivelse. En påminnelse fra kapittel 3 er at både det som fremstilles som empiriske funn og det som settes inn i en teoretisk sammenheng, må oppfattes som mine tolkninger. Dette skillet mener jeg at jeg prøver å få frem gjennom hele teksten, slik at det ikke skal være tvil hos leseren om hva som er min fortolkning av empirien og hva som er en fortolkning i lys av teoriene. Jeg kommer til å ta mine egne antagelser fra kapittel 1 med inn i diskusjonen, med formål å se om de holder stikk, både opp mot det av det som kan trekkes ut av teoriene, men aller mest opp mot det som ligger som empiriske funn. Og selvsagt disse sett i lys av hverandre.

5.3 Diskusjon: Empiri i lys av teoriene

5.3.1 Generelt om steder

Utgangspunkter er altså en antagelse om at Doreen Massey har rett når hun sier at steder oppfattes i en fortolkende og individuell konstruksjon og at vi derfor ser steder ulikt og forholder oss ulikt til dem. Sence of place som individenes relasjon til stedene basert på følelser står sentralt. Hvordan kan den empirien jeg har framskaffet kunne si noe om hva dette har å hatt å si for informantenes forhold til Bodø og Ørland? Og hvilke svar vil jeg kunne finne på påstanden om at det er menneskene som skaper steder.

I informantenes generelle tilnærming til steder, hva som er bra og hva som ikke er så bra, så ser jeg et stort sprik i hva de vektlegger. Begrepene push og pull blir presentert for informantene i intervjuene, og det virket som om dette er begreper de både forstår innholdet av og meningen med. Da de blir bedt om å si noe om hvilke faktorer som for dem virker tiltrekkende ved steder var de i tur og orden innom faktorer som for dem gjør et sted bra, slik som arbeidsplass, familietilknytning, hjemsted, naturen, nærhet til «alt» og tilbud til barna. Jeg syns å merke at informantene har forstått det første generelle spørsmålet slik at det gjelder et bra sted å bo. De er likevel i denne første innledende fasen av samtalene, ikke særlig spesifikke med å nevne et sted foran et annet, det er hva som er bra ved steder for å bo der som besvares. Kun en av informantene er allerede her tydelig på at Bodø er en bra plass og å

foretrekke foran andre steder. I lys av stedsidentitet tenker jeg at i denne tilnærmingen står begrepet hjemsted sterkt. Betydningen av sted som hjem blir understreket av at flere informanter fokuserer på betydningen av at de er fra stedet og har vokst opp der. Videre blir familietilknytning trukket fram av flere av informantene som sentralt sett opp mot hvordan de forholder seg til Bodø som nettopp hjemsted. Alt i alt syns jeg at informantene forholder seg til spørsmålet om det generelle ved steder, slik at de gir det de selv tenker er en nøytral fremstilling av hva et bra sted er. Fra de sekundære kildene i kapittel 4 avdekkes også noe som jeg fornemmer at kan være en felles holdning fra informantene i Bodø, nemlig at det urbane blir sett på som å foretrekke, foran det rurale (avsnitt 4.3.2).

Med utgangspunkt i rapporten *Hvorfor flytte? Hvorfor bli boende?* så kan man si at informantene svarer ganske likt opp mot til de funn som er gjort i rapporten fra Sørli med flere. Tilgjengelighet av varer, tjenester, avstander, kommunikasjon, sosialt nærmiljø, identitet og stedstilhørighet er alle tema som informantene berører som noe som er bra ved steder både generelt og tema som også ser ut til å ha innflytelse på deres relasjon til de to spesifikke stedene. Forsvaret internmåling fra 2014 tar også for seg noe av det som blir svært interessant å se i forhold til hva informantene svarer her. Særlig tenker jeg på de tallene som viser at en tredjedel av Forsvarets ansatte vurderer å finne seg annet arbeide fremfor å måtte flytte, over halvparten vil lete etter ny jobb i løpet av de tre neste årene, 80 % av de som har familier med barn verken vil flytte eller ukependle. Tallet som er aller mest iøynefallende, er det som viser at kun 11 % er villige til å ville flytte med stillingen sin. Altså 89 % som ikke vil flytte med stillingen sin. Jeg tenker først og fremst at dette må være alvorlige tall for eier av rapporten, Forsvaret. Så tenker jeg at dette er store tall også i denne sammenhengen, da de viser at mennesker er så sterkt knyttet til nåværende bosted at økonomiske faktorer, slik som arbeid, kan se ut til å være underordnet. NRKs intervju med en tekniker ved Bodø hovedflystasjon kan støtte noe av dette, der teknikeren sier at han tenkt på å slutte i Forsvaret tidligere, men at flyttingen av arbeidsplassen er den lille ekstra tingen som pusher han ut.

Både NIBR-rapporten og Forsvarets kompetansemelding tar for seg noen av de hovedtrendene som har dominert i endringene i flyttemønster de siste årene. Økt sentralisering, regionalisering og urbanisering blir der sett som en særlig utfordring for Forsvaret som legger mange av sine baser og stasjoner utenfor det om sees som regionale sentra. Disse tendensene kan jeg se at blir imøtekommet i de funn gjort i denne undersøkelsen også. Flere av informantene er opptatt av at Ørland er et vesentlig mindre sted enn Bodø. Aller mest peker de på at de mener at Ørland mangler kultur og fritidstilbud, altså noe å gjøre

ut over det å ha et arbeid. Dette ser jeg er helt i samsvar med det Sørli m. fl. peker på som viktige faktorer for hva man vektlegger når man forholder seg til steder.

Både den som har flyttet til Ørland og en av de informantene som bor i Bodø trekker frem at det at de er fra stedet og har vokst opp der, gjør at de trives ekstra godt. Dette gjelder de som bor i Bodø, så vel som den som har flyttet til Ørland. Kvaliteter som tilligger en by, slik som tilgang på mange fasiliteter og korrespondanse, blir også omtalt som positivt, samtidig som tilgang til naturen trekkes frem som en viktig kvalitet. Familien, venner, tilrettelegging for familien, unger i skolen og et organisert hverdagsliv er argumenter for å fortsette å bo, også for den informanten som har flyttet til Ørland. Der er avstanden og kostnaden for å reise, til Trondheim, tatt fram som noe som er mindre bra.

Når intervjuene tar for seg tiltrekkende og mindre tiltrekkende trekk ved Bodø kommer en av informantene inn på et tema som jeg ikke hadde forutsett som mulig push og pullfaktor. Informanten nevner fotballaget (Bodø/Glimt (min kommentar)) som en faktor som trekker både i pluss og minus, som et slags elsk-hat forhold, alt etter hvordan laget gjør det. Dette blir sagt med mye latter og det jeg oppfatter som en lett ironisk tone. Denne kommentaren syns jeg mest er morsom som en parentes, men samtidig understreker den jo på sitt vis hvor mange ulike ting som kan spille en rolle når vi relaterer oss til steder.

5.3.2 Bodø som sted

En av informantene er opprinnelig fra Trøndelag, men omtaler konsekvent Bodø som hjem og hjemsted. «*Det er liksom her jeg har ordnet livet mitt* (3), sies det. Da tenker jeg at vi går rett inn i Brun og Settens (2013) begrepsforståelse om hjemsted som praksis i forhold til hjemsted som geografisk punkt. Det fremkommer av samtalen med denne informanten at det er flere ting ved det praktiske dagliglivet som passer bedre med å bo i Bodø enn å bo på Ørland. Naturen har stor betydning både for informanten og for partneren, en natur de bruker daglig både for egen del og for å lufte hunden. Det blir gjort et poeng ut av at det er den nordnorske naturen som er å foretrekke. Slik jeg forstår informantens vurdering av den nordnorske landsdelens natur, så er den såpass verdifull i bostedsøyemed at den settes foran andre ting.

De som er vokst opp i Bodø eller i omlandet viser også til den faktoren at de er fra stedet og at det har betydning for om de liker stedet eller ikke. Tilhørighet virker som viktigst for de som er bofaste, noe uttalelsen: *Jeg er herfra, det har jo noe å si* (2), langt på vei bekrefter. At man

er vokst opp på stedet, kan ofte også medføre at familietilknytningen kommer som en tilleggsfaktor i forhold til dette med tilhørighet. Rapporten fra Sørliie m.fl. viser at de bofaste som har vokst opp og blitt boende i storbyomland er det som oppgir flest familiebegrunnelser til å bli boende. Hovedtendensen i rapporten er likevel at det er færre familiebegrunnelser for å bli boende enn for å flytte. En slik tendens ser ikke ut til å slå inn for de informantene i denne undersøkelsen, som bor i Bodø i dag. De fleste av dem er fra Bodø og omland og oppgir at familien er en av hovedgrunnene til at det er vanskelig å tenke seg et annet bosted.

De bofaste er de som legger aller størst vekt på sted og miljø og også på stedets betydning. Dette finner jeg grunn til å se i sammenheng med stedsidentitet. Som jeg kom inn på i kapittel 2, så er det et todelt skille i begrepsbruken på stedsidentitet; Identitet med sted (identity with) og identitet for (identity of) sted. I tolkningen av informantenes syn på Bodø, faller det seg naturlig å starte med å se på identitet for sted. Hva slags identitet har vært og er, bygget opp omkring synet på Bodø? Begrepet «Flybyen» henspiller etter mitt syn på en sterk identitet rettet mot aktiviteter på og rundt flyplassen, være seg den sivile luftfarten eller den militærfaglige aktiviteten. Tidligere ordfører snakket også om at Bodø er bygget opp omkring 60 år med Luftforsvaret da han ble intervjuet av Dagbladet, og gikk så langt som å si at Bodø var sviktet, da det ble klart at Ørland var det foretrukne alternativet. Både den sivile og militære luftfarten kan nok ha hatt noe å si for utviklingen av «Bodøs syn på seg selv», og jeg mener det er trygt å si at deler av byens identitet er sterkt knyttet opp til Luftforsvarets tilstedeværelse. Spørsmålet om hva denne identiteten, som jo dermed også er knyttet sterkt opp mot informantenes arbeidsplass, kan ha hatt å si for deres syn på Bodø som bosted og det og flytte derfra? Uansett viser svarene i denne undersøkelsen mye av det samme som kommer frem i Take Offs tall fra Forsvarets Mobilitetsmelding; Folk er bofaste og stedsbudne og flytter ikke veldig villig med selv om jobben gjør det. I et av intervjuene i Take Off møter vi som nevnt en ansatt som blir spurt om hvordan han ser på å flytte. For hans del er det ikke aktuelt og han nevner også at *mange ser nok på oljebransjen som en mulig arbeidsplass i stedet for Forsvaret* (Take Off nr 1). Dette tolker jeg også som et uttrykk for at det å bo i Bodø er å foretrekke at man vurderer å bytte bransje. To andre artikler fra NRK Nordland (25.11.2011) og Avisa Nordland (20.03.2013) viser også en det jeg vil si er et massivt og kraftig nei til flytting. Hele 38 teknikere har takket nei på direkte spørsmål fra Forsvaret, om de kunne tenke seg å flytte til Ørland. Det framkommer ikke av artikkelen om spørsmålet er stilt til hver enkelt individuelt eller om det har blitt stilt til gruppen som en enhet. Svaret er uansett nei.

Jeg mener å kunne si at informantene gir uttrykk for at deres identitet med Bodø ikke skiller seg vesentlig fra den identiteten som er bygget opp omkring byen. Jeg vet ikke om jeg kan trekke det så langt som å si at informantene kan sies å ha tatt byens identitet opp i sin egen, men jeg kan heller ikke finne noe som tilsier at de ikke har det. Kan det være slik, at vedtaket om å flytte flystasjonen, gjør en så stor og «uforenelig» inngripen i informantenes identifisering med Bodø som sted, at det ikke bare skaper motvilje til å ville flytte, men at motstanden i seg selv finner sin forklaring i at det har oppstått et behov for å «beskytte» Bodøs identitetsbilde? I tråd med forståelsen av *sence of place*, kan man si at det å flytte vil representere en handling som i sin ytterste konsekvens er et brudd med Bodøs identitet og slik sett også informantenes identitet. *Sence of place* legger til grunn at mennesker utvikler meningsfulle bindinger til de områdene der de lever livene sine, både som grupper og som individer. I en slik forståelse blir det å flytte til det stedet som har «stjålet» identiteten, mer eller mindre et umulig valg. Jeg vil komme mer inn på disse elementene mot slutten av kapittelet, når jeg blant annet skal behandle temaene sårbart felt og non-representational theory.

5.3.3 Ørland som sted

Stedsidentitet i form av stedets egenidentitet er et tema som er interessant å se nærmere på, også når vi skal diskutere informantenes syn på Ørland. Slik jeg tolker informantenes generelle syn på Ørland så stiller flere av dem seg ganske avvisende til stedet som fremtidig bosted. Og som førsteinntrykk kan man også rent umiddelbart plassere årsakene i en dualitet som alene omhandler urbane vs. rurale steder, der bykvalitetene i Bodø settes opp mot at informantene ser ut til å mene at disse mangler på Brekstad. Dette må også sees sammen med at flere påpeker at Ørland har et betydelig lavere befolkningstall, noe som flere av informantene gir uttrykk for at gir mindre rom for varierte impulser. To uttalelser bygger spesielt opp omkring denne oppfatningen: der informant nr 2 sier at *Ørland er jo bare et veikryss* og fra informant nr. 3 faller følgende kommentar: *Når man er ferdig på arbeid jobb så møter man også arbeidskollegaer, akkurat samme gjengen hele tiden*. Også tillitsvalgte i Bodø legger til grunn at Bodø med de bymessige kvalitetene i Bodø er et slags forsvar for ansatte som ikke ønsker å flytte. I et intervju med NRK Nordland understreker at rurale Ørland ikke kan tilby det en by med alt av tilbud kan. Avisa Nordland har en noe dramatisk overskrift som sier at *Alle sa nei til Ørland*. Artikkelen viser til at 38 ansatte på direkte spørsmål fra Forsvaret, har takket nei til Ørland. En av de som er intervjuet understreker noe

som ser ut til å være en gjengs oppfatning: *Jeg flytter ikke til Ørland. Det er ikke det jobbmessige, men på Ørland finnes det ikke noe tilbud til meg etter jobb* (AN 20.03.2013).

Den av mine informanter som har flyttet til Ørland fokuserer også på at det er langt og for dyrt inn til Trondheim, vanskelig med pendling og at Ørland byr på færre bymessige tilbud. Jeg oppfatter at dette for denne informanten ikke er avgjørende faktorer med hensyn til flytting, men mer en kommentar til påstander om at pendling er lett og Trondheim bare er en time unna. Jeg tolker det slik at man slik sett ikke riktig kan gjøre seg nytte av den forstadsstatusen som lokalsamfunnet gjerne selv fremstiller stedet som. Jeg ser denne informanten som en tilbakeflytter innenfor regionen, et bilde som bekreftes under intervjuet. Da beslutningen om å flytte fra Bodø var fattet, så var det nærheten til venner og familie sammen med muligheten til fast arbeid, som var avgjørende for at Ørland ble valgt foran andre steder. Samtidig oppfatter jeg at informanten er opptatt av alt er veldig nært knyttet til arbeidsplassen, at det er godt miljø, veldig positiv stemning og ikke så stor plass. Slik jeg oppfatter det så ser informanten dette som utelukkende positivt. Fra rapporten om flyttemotiver (Sørliie m. fl 2012) ser man at tilbakeflyttere i langt større grad enn andre, legger vekt på egenskaper knyttet til sted og miljø. Tilbakeflytterne har antageligvis god kjennskap til stedets egenskaper. Denne informanten er også svært positiv til de utviklingsplanene som er lagt fram for kommunesenteret Brekstad, med flere boligfelt, butikker og skoler og understreker at det gjør det *mer og mer attraktivt å bo her*. Vektleggingen av arbeidsmiljø understøttes også av funn i rapporten, da den viser at det sosiale for tilbakeflytterne har større betydning, enn både det fysiske og disse andre faktorene som kultur og fritidstilbud. Noe som er interessant sett opp mot at informanten tydelig er litt irritert på dette med at det fremstilles som lett å reise til Trondheim, og at denne faktoren er en viktig del av informantens forhold til stedet. Arbeidsmiljø, stedets egenskaper som oppvekststed og venner er likevel informantens hovedargument for at valget falt på å flytte fra Bodø til Ørland.

Om man så setter disse ulike inntrykkene av Ørland sammen med den presentasjonen Forsvaret gir og den presentasjonen lokalsamfunnet gir av seg selv, så mener jeg at vi finner noe interessant. Det kan se ut til at stedet ønsker å fremstå med en annen identitet enn det som blir oppfattet av informantene i denne undersøkelsen. En slik brist i identitetsforståelsen, mellom identitet for sted og identitet med sted, kan muligens være medvirkende forklaring til noe av det jeg har oppfattet som en avventende og tilbakeholdende holdning til

flyttespørsmålet. Videre kan dette muligens brukes som en fremtidig forklaringsmodell på hvorfor rekrutteringen har gått litt sakte. I lys av dette blir det interessant å nok en gang stoppe opp ved den informanten som brukte så lang tid på å forklare at det sikkert ikke er noe i veien med plassen, uten at hva som eventuelt sto i veien for å flytte, ble gitt klart uttrykk for. Kan det være at budskapet fra Ørland, om en by i utvikling og en forstad til Trondheim, overdøver det en selv tenker om et bosted, slik at man ikke klarer å uttrykke sitt eget inntrykk av stedet? Etter en stund fremsetter informanten likevel argumenter som handler om muligheten for jobb til partneren og dårlig kvalitet på forsvarsleiligheter på Ørland. Jeg oppfatter en uvilje imot å si noe ufordelaktig om Ørland, at informanten forsøker å undertrykke dette før det som den mener ikke er så bra, likevel bare må sies.

Den lokale utviklingen på Brekstad og i Ørland har i utgangspunktet ikke hatt noen prioritet i min studie. Det er likevel naturlig å dvele ved om lokalutviklingen på noen måte kan ha hatt innflytelse på informantenes bo- og flyttemotiver? På et tidlig stadium i prosjektet ville jeg gjerne også finne ut av lokalbefolkningens holdning til endringsprosesser, stedsutvikling og tilflytning. Dette har frafalt da det både vil involvere langt mer kompleks teori og også ville kunne vanskeliggjøre analysedelen da det blir to svært ulike tilnærminger. Men enda dveler jeg ved en antagelse om at lokalbefolkningens syn og holdning til stedsutviklingen kan påvirke måten stedet sees utenfra.

5.3.4 Spesifikt om tilhørighet og hjemsted i lys av familietilknytning

«Både jeg og kona er herfra, vi hører til her» (1). Denne kommentaren har vi sett på tidligere men det er naturlig og også ta den frem her. Jeg synes at det kommer klart frem at informanten tenker at det er slik. Her hører jeg til og her vil jeg bli, og det blir sagt på en slik måte at det virker både gjennomtenkt og spontant på samme tid.

Informanten som trekker frem at det at den er fra og har vokst opp på stedet har noe å si, kommer ikke noe videre inn på hva det har å si, men da spørsmålet om familiær tilknytning kommer opp senere i intervjuet, og et resonnement omkring flytting og/eller pendling kommer opp, er svaret fra samme informant *aldri i verden (...) det kommer ikke til å skje* (2). Det er naturlig å knytte disse uttalelsene opp mot både Sørliens rapport som peker på at og Brun og Settens definisjon av et hjemsted. Den geografiske plasseringen og tilhørigheten til hjemplassen, der man er fra, kan synes som et element som veier tungt og muligens avgjørende. Denne informanten er også den som i størst grad gir uttrykk for negativ relasjon

til Ørland. De to neste sitatene sier noe om hjemsted som Brun og Setten (2013) betegner som hjemsted som hverdagspraksis: *Det er liksom her jeg har ordnet livet mitt* (3), sier en av informantene, og videre en annen: *det er her jeg har ordnet livet mitt kan man si* (3). Dette kan settes inn i en forståelse av det Brun og Setten understreker om hjem, at det spiller *en viktig rolle for opplevelse av sikkerhet og kontroll* (Brun og Setten 2013:14).

Informantene har flyttet til Ørland, har altså flyttet tilbake til Trøndelag, uten at Ørland er opprinnelig hjemsted. Det kommer ganske klart frem i intervjuet at informanten anser flyttingen som å ha flyttet hjem. Muligens er hjem for denne informanten knyttet mer opp mot en geografisk regionaltilknytning enn den forståelsen av hjem som skjer i dagliglivets praksis. Det opprinnelige hjemstedet, oppvekststedet, er et annet forholdsvis lite sted et stykke utenfor Trondheim. Der opplevde mye mulig informanten en enklere tilgang til byen Trondheim gjennom hyppigere avganger og billigere transport. Informanten er etter mitt syn svært opptatt av akkurat dette, at tilgangen fra Ørland til byen er litt «oppskrytt», det fokuseres på at verken prisen eller rutetidene tilsier at unge mennesker skal kunne reise særlig ofte til byen. Informanten tilkjenner en holdning til Trondheim om at det er dit man reiser for å shoppe eller få opplevelser ut over det daglige. Informanten definerer Ørland som hjem, og jeg forstår det slik at det var dette som var planen hele tiden, å flytte hjem til Trøndelag, etter å ha bodd borte under utdannelsen. Det fantes andre muligheter, andre store norske byer nevnes i forhold til videreutdanning, men i denne omgangen var det Ørland som vant fram som naturlig valg. Det kommer frem at fremtiden ikke nødvendigvis blir på Ørland.

Motivasjonen for å bli uttrykkes slik: *Hvis jeg finner meg en kjæreste på Ørland så (...) blir jeg nok værende. Det er en bra plass for barnefamilier og jeg ønsker meg jo familie* (4). Jeg mener at jeg her finner motivasjon både for flytting til, og til å bli boende, på Ørland i stedets betydning, og at informanten argumenterer med at Ørland som sted har hatt betydning både for valget om å flytte hjem og for å bli boende om det byr seg en anledning til å stifte familie. Take-Offs artikkel *Klare for Ørland – til slutt*, viser også at dette med tilrettelegging for partneren og familien også er viktig for de som flytter fra sentrum til periferi. Paret viser til at det var mange usikkerhetsmomenter knyttet til flyttingen, selv om faktorer som berørte selve arbeidsplassen på flystasjonen var i orden. Det meste så ut til å falle på plass, med en gang partneren hadde fått en fot innenfor i arbeidslivet og at barnehageplassen var sikret. Man kan tolke artikkelen slik at det først da ble slik at paret for alvor ble klar for å flytte. Dette paret har imidlertid ingen av de begrunnelsene som NIBR-rapporten viser til med hensyn til at

steds- og miljøfaktorer er det som vektlegges tyngst, når folk skal forklare hvorfor de har valgt å flytte fra sentrale steder til periferi. Artikkelen fra Fosna-Folket som viser elendig standard på forsvarsboliger på Ørland har også en dimensjon i seg som understrekes fra de tillitsvalgte. Standarden på forsvarsleilighetene kan fort oppfattes som en beskjed til de ansatte om hvordan man tilrettelegger for familiene. Er standarden dårligere på det ene stedet enn på det andre, så kan dette tolkes som om der standarden er dårlig er det også dårligere for familielivet.

Tallmaterialet fra Take Off nr. 2s artikkel om mobilitet internt i Forsvaret viser svært lite som direkte sier meg noe om de som deltok i denne undersøkelsen sitt forhold til stedene som hjemsted. Det som derimot er mulig å forstå, er at det er forholdsvis høye tall på andelen som har mistet motivasjon til å fortsette, som ofte tenker på å slutte og som leter etter ny jobb de neste årene. 11 % sier at de vil flytte med stillingen sin, det anser jeg som et svært lavt tall. Jeg kjenner ikke til hvordan Forsvaret selv vurderer disse tallene annet enn at de i artikkelen som omtaler tallene sier at de anser dem som viktige signaler. Som jeg sa innledningsvis er vel ikke rekruttering noe særlig enklere øvelse for Forsvaret enn for andre store samfunnsaktører. Det er en stadig gjentakende prosess og må foregå hele tiden. Videre kan jeg heller ikke lese meg frem til alder eller hvilken type familie de ulike respondentene i undersøkelsen tilhører. Det er mulig slike sammenhenger kommer mer tydelig frem i den delen av rapporten som er intern i Forsvaret. I denne artikkelen kommenteres de som viktige signaler for Forsvaret. Siden tankene bak tallene ikke fremsettes, blir det en ren gjetning fra min side, at det ikke nødvendigvis er stedene basene legges til som skaper motivasjon til å slutte i forsvaret, men heller mange og lange omstillingsprosesser som skaper usikkerhet fremfor stabilitet. Tallene viser helt klart at flytting kan være en treg prosess, folk er ofte stedsbudne og kvier seg for å bryte opp. Slik jeg tolker denne internmeldingen, så oppsummerer den mye av det samme som også kompetansemeldingen i stortingsproposisjon 14 2012-2013 konkluderer med, nemlig at det i et det fremtidige arbeidsmarkedet blir viktig for Forsvaret å fremstå som en konkurransedyktig arbeidsgiver. Dette kan sees i sammenheng med Forsvarets innsikt i at egne baser og stasjoner ofte er lagt til rural bosetning enn til urban.

5.3.5 Kvinners sted

Kvinnenes forhold til Forsvaret kan man si har endret seg over tid, mest som ansatte men også som partnere. Dette kommer man også inn på i Forsvarets kompetansemelding. Endringen har i hovedsak bestått i at Forsvaret har fått til å øke kvinneandelen av ansatte. En annen endring som er mer aktuell i denne undersøkelsen, er at tidligere var forsvarsansattes partnere i all hovedsak hjemmeværende. I dag forholder de langt fleste seg til en to-karrierefamilie. Forsvarets kompetansemelding legger også til grunn at nettopp to-karrierefamilien og hensynet til en partner karriere hvordan familiene planlegger og beslutter i forhold til begge karriere.

Dermed må man kunne si at det også kan ha endret kvinnenes relasjon til de stedene Forsvaret ønsker at ansatte med partnere skal bosette seg. Massey og McDowells artikkel om kvinners relasjon til steder; *A womans place* (McDowell og Massey 1984) kan sees i mange lys, og jeg har i kapittel 2 sagt noe om hva som er sentrale poenger derfra i min undersøkelse. Fra empirien i min undersøkelse ønsker jeg å løfte ut disse momentene:

- ✓ Undersøkelsen tar for seg et tradisjonelt urbant bymiljø og et mindre sted med mer rural identitet.
- ✓ Undersøkelsen møter ansatte i en stor organisasjon med tradisjoner for å ha en majoritet av mannlige ansatte og at fokus på partnere ofte derfor nødvendigvis må bli fokus på kvinner.
- ✓ Det kan se ut til at informantene har et inntrykk av at det er vanskelig å skaffe jobb til partneren i Ørland.

Alle informantene som bor i Bodø trekker frem hensynet til partneren som en av hovedfaktorene i avgjørelsen om fortsatt å bli boende i Bodø. Det finner vi også i intervjuet med det paret som har flyttet (Take Off 1). For dette paret ble både arbeid til partner og barnehageplass avgjørende for hurtig avgjørelse. Også den kvinnelige ansatte som er intervjuet i Fosna-Folkets artikkel om pendling fra Bodø til Ørland, sier at jobb til partneren vil være utløsende faktor for en seriøs vurdering av flytting til Ørland. En av de bofaste informantene sier at *det er bare jeg som har sjekket ut litt, for kjerringa er det helt uaktuelt* (1). Det blir understreket at denne sjekken har vært foretatt uten at kona har vært involvert. Jeg tolker dette slik at det muligens var en måte å ligge litt i forkant av begivenhetene på,

både i forhold til partneren og til arbeidsgiveren. Jeg kan heller ikke utelukke at informantene ønsket å sjekke mulighetene slik at han åpnet for muligheten at de kunne flytte.

Nå kan det jo se ut til at også Forvaret har gjennomgått noen endringer med hensyn til sammensetningen av arbeidsstokken og mest sannsynlig da også i fokus på en partners behov. Det er ikke lenger gitt at partneren nødvendigvis søker seg inn i tradisjonelle kvinnerelaterte yrker innenfor helse, omsorg og undervisning. Det er likevel stor sannsynlighet for at er det vil være i denne type arbeid de fleste av partnerne søker seg til. Når jeg finner en omforent skepsis til at partnerne finner seg arbeid, finner jeg også grunn til å spørre om informantene kan ha et syn på Ørland at de tolker stedet som mer tilpasset menn enn kvinner? Og at Bodø med sine bymessige kvaliteter blir ansett å ha flere tilbud tilpasset den moderne kvinnen som både ønsker å velge hva hun vil arbeide med, hvor hun vil bo og også gjerne vil ha et utvalg av tilbud på fritiden? Det fremkommer som nevnt som svært viktig for informantene at partneren har en jobb, noe som kan identifiseres som et problem for informantenes relasjon til Ørland. Det er også fremhevet som viktig å ha noe å gjøre etter arbeidstid, som også ser ut til å innebære at man møter på andre mennesker enn de man møter på jobb. Uttalelsen om at man bare møter arbeidskollegaer også etter arbeidstid, samt at det ikke er noe å finne på utenom arbeid, kan tyde på at Ørland for informantene, ikke fremstår som et sted tilpasset kvinner og familier.

5.3.6 Sence of place

Sence of place som begrep blir naturlig berørt under flere av avsnittene i dette kapittelet, men fortjener i kraft av betydning for diskusjonen, også et selvstendig avsnitt. Det er ganske tydelig at informantene mener at Bodø og Ørland hver for seg er steder med svært ulik egenart og med høyst ulike tilbud. Mange av funnene understøtter at begge steder blir fortolket både i en individuell, men også i en kollektiv og gruppeorientert prosessuell tilnærming. Mange av fortolkningene er mulig å sette inn i klassisk dikotomi-tekning, noe jeg gjør i et avsnitt under her. Her finner jeg en særlig grunn til å nevne dikotomien rural-urban, da den fremkommer som selvsagt i sammenligningen av disse stedene. Slik jeg oppfatter funnene i sum er at det eksisterer en kollektiv holdning til Ørland at det er et sted på landet med svært få tilbud til folk utenom arbeidstid. Det er i disse fortolkningene jeg mener at det er mulig å finne at måten informantene ser og fortolker stedene, har noe å si for deres beslutning om å (ikke) flytte. Noen har flyttet, disse ser stedene og da særlig Ørland, helt annerledes enn

de som ikke har flyttet. Her mener jeg at steder som møtepunkt også må få sin plass. De som har flyttet får en annen opplevelse av Ørland fordi de har tatt plass på stedet, de har møtt de andre som bor der og tolker dermed stedet i en ny, men samtidig konstruktivistisk, kontekst. Møtet mellom menneskene og stedene der de som har flyttet til Ørland opplever en annen type *sammenkastethet* enn den som kan oppleves utenfra. I lys av Masseys teori om at steder er i en stadig konstruksjon som foregår i interaksjonen mellom menneskene på stedene og menneskene imellom, så kan man si at både de som bor i Bodø og de har flyttet til Ørland, har rett i sin fortolkning av Ørland som sted. Spørsmålet vi ikke finner svar på er imidlertid hvordan den nye konstruksjonen av Ørland vil kunne påvirke en fremtidig beslutning om å flytte. Med det mener jeg at med de nye tilflytterne vil Ørland som sted jo måtte konstrueres på nytt, noe som i sin tur igjen vil skape nye forhandlinger om både stedets egenidentitet og også menneskenes identitet til stedet. Både de menneskene som bor der men også de som ser det utenfra, være seg som potensielt tilflytningssted eller ikke. Dette er jo også grunnlaget i Masseys tanke om at steder ikke er statiske men dynamiske prosesser (Massey 1997).

5.3.7 Relasjon til steder i lys av globaliseringsteori

Også i lys av globaliseringsteori finnes det også grunnlag for å spørre om rural/urban-dikotomien har hatt noe å si for bo- og flyttemotivasjonen. Denne dualiteten kommer jeg innpå også i neste avsnitt, men kan også få plass her. Det man spør om i globaliseringsteori er om det spiller noe rolle hvor man bor, om steder mister sin egenart i dagens globaliserte samfunn? Bo- og flyttemotivasjonen for de jeg har møtt i denne undersøkelsen, mener jeg med kan forklares med rural-urban-dikotomien også utfra globaliseringsteori. Doreen Massey problematiserer globaliseringsprosesser i den forstand at de kan fremkalle en følelse av usikkerhet, uro og sårbarhet. I en situasjon der alt annet er usikkert (jobb, byutvikling etc.), så kan det at man kan beslutte hvor man selv skal bo, være en utløsende faktor for beslutningen om å flytte. Slik jeg ser det, så må forsvarsansatte helt isolert sett, forholde seg til en global verden der forswarets rolle er emne til debatt. Hvem vi som nasjon og i allianser forsvare oss imot er i stadig endring, og dermed er også globale trusler og internasjonale oppdrag i endring. Dette sett sammen med en arbeidsgiver som ofte må gjennom store omstillinger og dermed også geografiske forflytninger, gjør at Masseys refleksjon omkring behovet for «*permanens og trygg identitet*» (Massey 1997:312), kan ha en relevans her. I en global verden ser man også at menneskene er i ferd med å endre seg. Det forrige århundrets kollektive idealer står etter mitt syn ikke like sterkt i dag. Det kan også være med på å både bygge opp

tanken på at hvor man bor, vil man bestemme selv, uavhengig av det kollektive oppdraget det å ivareta en nasjonal hovedflystasjon for Norges jagerfly må kunne sies å være.

5.3.8 Dikotomier

Jeg mener å kunne si at informantene gir uttrykk for å være opptatt av noen av motsetningene som også geografifaget er opptatt av. I den grad noe er selvsagt i kvalitative studier med steder i fokus, vil jeg tørre å påstå at motsetningen *Rural – Urban*, er nettopp det. Slik jeg ser det, kommer den sterkt til uttrykk gjennom måten informantene betrakter Ørland som et sted med vesentlig færre bymessige kvaliteter, tilbud og innhold, enn det de mener Bodø har å by på.

I relasjonen *Mann – Kvinne* syns jeg ikke å avdekke at det handler så mye om motsetninger mellom kjønn men mer om motsetninger om relasjonen kjønn og sted. Det kan virke som om informantene forholder seg til Bodø som et sted som har tilbud til begge kjønn. De er særlig opptatt av muligheten til arbeid for begge kjønn, og flere av dem gir uttrykk for at det virker vanskeligere på Ørland enn i Bodø.

Fritidstilbudet er også et tema her, og jeg oppfatter at flere av informantene er opptatt av at det må være et godt og jevnt kultur- og fritidstilbud. På den andre side er en av informantene på sin måte opptatt av å formidle at den mener at ungene i all hovedsak er styrt av det foreldrene mener at ungene skal holde på med. Informanten sier at aktivitet i form av idrett er bra og jeg tolker det slik at informanten mener at det kan man jo holde på med uansett hvor man bor. Denne informanten er i det store og hele ikke veldig opptatt av noe særlig bredde i tilbudet ut over arbeid og bosted. Både for kultur og fritidstilbudet oppsummeres det med et: *Coop-cafeen er godt nok* (1).

Slik jeg ser det er det ikke bare for de ansatte dette med kultur- og fritidstilbud er viktig, men også for familiene. Fra Hammerfest har jeg som tidligere nevnt en personlig erfaring som viser at kultur- og fritidstilbud kan være avgjørende for om familiene ønsker å flytte til det nye stedet, eller ikke. Derfor mener jeg at denne undersøkelsen viser at dikotomien *Mann – Kvinne* har noe å si for informantenes relasjon til særlig stedet Ørland, og at denne relasjonen kan ha direkte innflytelse på avgjørelsen på å bo i Bodø eller å flytte til Ørland. Særlig fremtredende er forholdet til arbeid og fritid knyttet til Ørland.

Naturen er et tema som flere er inne på, noen mer spesifikke på dens betydning, enn andre. Er *Fjell – Sjø* egentlig som en motsetning å regne? Begge er natur og det er også slik at jeg oppfatter begge stedene her godt representert med begge deler. Et par av informantene nevner at fjellene i Nord Norge er noe for seg selv og at Ørland ligger så flatt ut mot havet. Hva dette har å si for informantene er jeg ikke sikker på om det er mulig å si noe om, men jeg merker meg at det er et tema og jeg syns også at det virker som om det ikke er positivt med dette flate landet. En av informantene var helt klar på at han ville bo i Nord-Norge pga. naturen og særlig fjellene, men om dette handler om morfologi eller muligheten til rekreasjon, det fikk jeg ikke noen klarhet i. Personlig er jeg fra Nord-Norge og syns jo at informanten har noen poeng. Samtidig syns jeg jo at også Fosen kan by på både mektige fjell, fjellvann og flotte heier til rekreasjon og mulighet til å nyte naturen langt unna folk. Jeg tror jeg skal våge å spørre om det kanskje er en mulighet for at naturen i denne sammenhengen blir framsatt som det uslåelige argumentet som ingen kan si noe på? Ut over argumenter om den nordnorske naturen, kan jeg ikke si at jeg finner at informantene er særlig opptatte av landskap i den mest kjente terminologien. De kommer inn på det man kan betegne som en landskapsrepresentasjon, i form av at media har vist noen bilder av forsvarsleiligheter både på Ørland og i Bodø. Bildene viser som nevnt veldig dårlig standard på leilighetene på Ørland. Denne form for representasjon kan ha hatt innvirkning på hvordan informantene vurderer flytting eller ikke flytting.

Begrepene nærhet og avstand blir nevnt av flere av de jeg snakker med. Motsetningen mellom disse to ser ut til å handle om de bymessige kvaliteter, at man har alt man trenger i relativ nærhet. Dikotomien *Nærhet – Avstand* kan ha betydning for relasjonen gjennom at Bodø trekkes frem som et sted som har nærhet til alt, i motsetning til at det er en oppfatning av at det på Ørland er langt til disse kvalitetene.

To andre dualiteter som det er fristende å gi seg i kast med er for det første *frihet – tvang*, og for det andre *sosiale strukturer – individuelle handlinger* (Iain Hay 2000:4). Jeg hadde kunnet behandlet begge i dette avsnittet, og det ville gitt mening. Det er derimot mer hensiktsmessig å gi begrepene plass i de to neste avsnittene. Der vil jeg ta for meg hvilken betydning disse begrepene kan ha hatt for informantenes relasjon til både Bodø og til Ørland.

5.4 Sårbart felt og non-representational theory

Sarah Mosers forskning i sårbare felt har som nevnt noe langt mer dramatisk over seg enn det tapet av arbeidsplasser i et lokalsamfunn umiddelbart kan virke å ha. Jeg ser det likevel som interessant sett opp mot at jeg i all hovedsak finner at de som bor i Bodø enda, ikke har noe særlig flyttemotivasjon. I flere av intervjuene merket jeg at noen av informantene syntes å ha vanskeligheter med å sette ord på sine vurderinger av stedene. Det kan nesten virke som om informantene leter etter noe å si som ikke gir et fordelaktig bilde av Ørland. Dette er selvsagt min tolkning og noe jeg tok inn over meg i renskrivningen av intervjuene og i gjennomlesingen senere. Det å se alle intervjuene i sammenheng ga meg en tanke om at det at bomotivasjonen så ut til å være større enn flyttemotivasjonen kunne finne sin årsak i andre ting enn de fysiske egenskapene ved stedene. Kan en langvarig hendelse, slik som en mulig flytteprosess eller trussel om flytting, ha vært med på å påvirket informantenes holdning til stedene, både til nåværende bosted og til mulig tilflytningssted? Kan prosessene rundt lokaliseringsspørsmålet i forkant av spørsmålet om flytting ha skapt en stemning både i Bodø og også i relasjonen til Ørland som sted, som gjør at det å ville flytte fordi det er rasjonelt riktig og kanskje ikke så ille som man forestiller seg, kanskje likevel blir et umulig valg, både sosialt og ubevisst?

Det kan også avspeile at stedet i seg selv representerer noe som er vanskelig å si noe om fordi det kan dreie seg om følelser og ubevisste holdninger som ikke lett lar seg formulere i ord. Som nevnt brukte særlig en av informantene mye tid på å egentlig ikke ha noe mening om Ørland. Høylytt tenking førte til at det til slutt kom noen kommentarer omkring noen negative ting den hadde bitt seg merke i. Disse lå, slik jeg oppfattet det, på ingen måte ytterst på tungespissen men ble mer eller mindre føyd på mot slutten av resonnementet. Non-representative theory viser til den delen av relasjonen som ikke blir uttrykt med ord, men best oppfattes gjennom følelser og stemninger. Dette er det ikke gitt at informantene verken er bevisst eller kjenner seg igjen i, men jeg mener at en del av motstanden mot flytting kan forklares i denne teorien.

Sett i lys av disse hendelsene så får stedene betydning i kraft av at de representerer noe ut over «location». Til en viss grad kan sence of place brukes som forklaring fordi denne representasjonen blir en del av det som danner relasjonen mellom menneskene og stedene. Det dynamiske i relasjonene kommer frem gjennom at man både holder fast på beslutningen om at man ikke skal flytte, men likevel sjekker mulighetene for arbeid til partner og boligforhold for forsvarsansatte.

5.6 Arbeiderkollektivet

En av informantene mer enn antyder noe jeg først kjente på en mistanke om, men etter hvert fikk et ganske klart bilde av. Vi snakket om muligheten for pendling, siden flytting var avklart som uaktuelt. Informanten sier at det er både han og partneren enig om at kan være en mulighet, om man ikke får seg noe annet arbeid. I fortsettelsen av dette resonnementet kommer det frem at «*Det liker omgivelsene dårlig men jeg synd det høres helt greit ut, ja kjerringa er positiv, jeg vet nå ikke helt hvordan jeg skal tolke det akkurat da, ha ha. Men de andre syns jo ikke at det er en god ide*» (1). Min mistanke om at det har utviklet seg en kollektiv forståelse av hva som er et «greit» handlingsmønster og hva som ikke vil bli tatt imot like bra av «omgivelsene». Arbeiderkollektivet kan være også være en del av en forklaring på det jeg syns å oppfatte som en uuttalt kollektiv «enighet» om ikke å flytte. «Jeg har vært åpen i forhold til det å kunne pendle. Det liker omgivelsene dårlig, men jeg syns det høres helt greit ut» (1) Med omgivelsene forstår jeg at det vises til arbeidskollegaene og at det eksisterer en kollektiv formening om flytting som det er vanskelig å bryte ut av. Flyttingen av flystasjonen kan forklares med ledelsens, i dette tilfellet Regjeringens, teknisk-økonomiske krav til de ansatte. Jeg tolker det slik at mangelen på innflytelse på beslutningsfasen og på flytteprosessen kan skape et behov for å bestemme selv, et behov man også kan finne igjen både i globaliseringsperspektivet og hos generasjon Y.

I lys av dette er det ikke usannsynlig at det kan ha vokst fram en kollektiv motstand, utenfor forhandlingsrommet og dermed også utenfor arbeidsgivers kontroll. Muligheten til medvirkning kan bidra til å stagge eller avvikle denne type motstand. I menneskenes relasjon til stedene vil en slik kollektiv beslutning, etter min oppfatning, helt direkte og hands on ha noe å si for hvordan man forholder seg til stedene. Og ikke bare det, det får direkte innvirkning på stedenes utvikling og endringsrom. Slik jeg forstår Arbeiderkollektivet er det nemlig ikke bare å foreta individuelle valg på siden av den oppfatningen kollektivet har på saken. Derfor undrer jeg på om spørsmålet til de 38 teknikerne som ifølge Avisa Nordland alle takket nei til Ørland, fikk spørsmålet individuelt eller som gruppe. Det kan i lys av Arbeiderkollektivet ha hatt noe å si for hvilket svar de ga.

Arbeiderkollektivet finnes noen ganger i det formelle og synlige forhandlingsrommet, men ganske ofte ikke. Det kan like gjerne være en ubevisst form for beslutning som blant arbeiderne oppfattes som det man forholder seg til. På en eller annen måte vet man hva man skal si, derav: *de andre liker jo ikke det så godt*, som kommentar på at man vurderer å pendle en stund. Det er ikke populært, og det vet man uten at noen egentlig trenger å si det. Poenget

med å se de ulike informantenes tilnærmingene med Giddens sine briller, er at jeg mener at han kan forstås slik at selv om handling ikke er utført med en bevisst intensjon så kan den være intensjonell. Informantene kan uten tvil fornuftsbegrunne sine egne valg og valget om ikke å flytte kan det meget godt være mening i for informanten.

5.7 Flytte eller bo? Oppsummering av diskusjonen

Oppsummert vil de fleste av de spurte foretrekke å bli boende i Bodø, og de vurderer å slutte i Forsvaret i stedet for å flytte til Ørland. Årsaken kan i all hovedsak finnes i forståelse av Ørland som et ruralt samfunn og Bodø som et urbant samfunn. Som denne undersøkelsen viser er vi mennesker imidlertid langt mer kompliserte enn at handlingene våre kun finner mening gjennom en forklaring.

Den teoretiske plattformen jeg har stått på, har vært Doreen Masseys relasjon til sted som et unikt møtested, dannet i en sammenkastethet i møtene mellom mennesker og steder, og også mellom menneskene på stedene. I dette rommet har jeg tatt for meg empiri og sekundærkilder for å svare på spørsmålet om hvordan forsvarsansatte i Bodø vurderer det å flytte til Ørland? Det underliggende spørsmålet har vært hvilken betydning stedene i seg selv har hatt for beslutningen om å flytte eller å bo? Jeg mener at jeg har funnet noen svar som gir grunnlag til den ovenstående oppsummeringen.

Sekundærkildene sier en del om det generelle i menneskenes relasjon til steder, at de er relativt bofaste, mer tilknyttet til hjemsted enn andre steder. Videre at familien har betydning for bo- og flyttemotivasjon og at bykvaliteter er et gode de fleste velger foran steder med mer rurale egenskaper. I det empiriske materialet finner vi også mye om menneskers relasjon til steder generelt. Her har informantene også avgitt et tydelig avtrykk på hvilken relasjon de har til Bodø og til Ørland. Familietilknytning, venner og at man er vokst opp på et sted, har for omtrent samtlige hatt en betydning for hvordan de relaterer seg til de aktuelle stedene. Jobb til partner og noe å bruke tiden på ved siden av arbeidet har også vært viktig for de jeg har snakket med. Videre også gode kommunikasjonsmidler og nærhet til de viktigste tingene i hverdagen. Dette gjelder de bofaste så vel som tilbakeflytterne som det er sett på i denne undersøkelsen.

Dette er en kvalitativ undersøkelse med et lite utvalg. Det betyr at andre informanter hadde kunnet kommet med helt annerledes svar og at generalisering verken er mulig eller forsvarlig.

Bruken av sekundærdata i form av medieartikler, faglige rapporter og kvantitative undersøkelser som har spurt om mye av det samme jeg har lurt på, er ment å skulle gi større tyngde til empirien, noe jeg mener at jeg har lyktes med. Selv med et lite utvalg, så kan man ikke se bort fra at disse informantene svarte akkurat det de gjorde. Deres relasjon til steder og årsaken til den er like virkelig og må sees i den sammenhengen de har svart i. Derfor mener jeg at det ble relevant å se svarene i lys av tankene bak post-katastrofesyndromet, non-representational theory og Arbeiderkollektivet. Når man ser mobilitet, eller mangelen på mobilitet, som handling med mening (Cresswell, referert i Berg og Dale 2015), så er det interessant å se hvilken mening informantene legger i beslutningen om å flytte eller ikke. Jeg mener disse teoriene kaster et godt lys over i hvilket rom informantenes relasjon til Bodø og Ørland har oppstått. Måten disse informantene ser på disse stedene kan etter mitt syn ikke sees løsrevet fra verken sence of place eller fra et økonomisk og rasjonelt perspektiv.

Analysen viser at mange av de spørsmål jeg gikk inn i feltet med, fant sine svar i lys av de valgte teoriene. Informantenes svært ulike relasjoner til de to stedene er forklart med ulike teorier, noe som også understøttes av Masseys ståsted om at vi både ser steder ulikt og forholder oss ulikt til dem. Underveis i behandlingen av empirien fant jeg også grunn til å utvide det teoretiske perspektivet. Et spørsmål som melder seg er jo dette: Hva vil skje når noen flytter fra Bodø til Ørland og noen blir igjen? Etter Masseys forståelse av steder så vil en slik endringen av hvem som bor et sted, føre til endringer av selve stedet. Men vil det endre holdningene de som bor i Bodø har til Ørland, når venner og kollegaer plutselig bor der? Kan det til slutt vise seg at menneskers relasjon til steder faktisk kan knyttes mer til økonomisk rasjonalitet og mindre til andre egenskaper ved stedene? Mye forskning i økonomisk geografi har hatt fokus på akkurat det. Informantenes fokus på behov for arbeid til partneren representerer flere aspekter vi har vært innom, men inneholder etter mitt syn også en slik økonomisk rasjonalitet. Dette veier nok tungt, men jeg er usikker på om det veier tyngre enn tanken på å flytte til et sted som ser ut til å representere en annen identitet og livsstil enn det ser ut til at blir foretrukket ved Bodø.

6 KONKLUSJON

Ben Andersons (2005) innledning på sin artikkel om Doreen Masseys er ord jeg mener kan passe godt inn i den videre tenkingen om problemstilling og tilnærming i min masteroppgave:

For the future to be open, space must be open too (Anderson 2005:1)

I lys av en slik påstand så har jeg spurt om hvilke vurderinger som ligger til grunn hos informantene når de tolker stedene Bodø og Ørland som bosteder? Fremstår stedene som åpne og tilgjengelige for dem og det livet de ser for seg sammen med familien? Eller fremstår stedene som lukket i den form at de ikke appellerer til informantene ut over det rasjonelle og økonomiske som tross alt ligger i det faktum at arbeidsplassen flytter.

Jeg har vært innom mitt geografiske utgangspunkt, hvordan jeg ser geografifaget som vitenskap og jeg har vært innom *stedsidentitet* og *sence of place* som hovedpilarer i min tilnærming. Jeg gikk inn i prosjektet med særlig fokus på steder som relasjonell kontekst og i en stadig konstruksjon. I lys av teoriene mener jeg at jeg har jeg funnet svar på mye, men det er vel heller ikke til å komme bort i fra at også denne forskningen har skapt nye spørsmål.

Intervjuene av informantene ble gjennomført høsten 2014. På det tidspunktet var det enda en del som var uavklart med hensyn til flyttetidspunkt. Det kom blant annet et vedtak som sa at endelig flytteår ville bli 2022. Det var fremdeles ikke helt klart hvor mange det vedtaket ville gjelde, eller hvor mange som måtte flytte i tiden frem mot endelig flytting. Det som er sikkert, er at et slikt vedtak betød at problemstillingen for noen av de ansatte, ikke ville være aktuell. I 2022 vil en del av dem ha gått av med pensjon, da pensjonsalder er 57 år for militært personell i den type stillinger. For de yngste ansatte vil jeg også anta at 7-8 år frem i tid er ganske lang tid og at det ikke er slik at det føles som om man har kniven på strupen sett opp mot å ta beslutningen om å flytte eller slutte.

Vil Ørland alltid være uaktuelt? Det er et spørsmål jeg ikke har stilt informantene og det er heller ikke en del av problemstillingen. Det er likevel fristende og kunne kaste et lite blikk inn i framtiden. Hva skjer med flyttelysten nå når arbeidsledigheten ser ut til å stige? Flere av informantene nevner «olja» som en mulig arbeidsplass. Allerede høsten 2014 var det tendenser til at oljebransjen sa opp folk og i skrivende stund ser det ut til å være ansettelsesstopp. Vil Ørland som alternativt bosted endre seg for informantene når de økonomiske og rasjonelle alternativene minker? Det får vi jo se, når tiden for flytting nærmer

seg. Videre vil det vært spennende å se hva som skjer med relasjonen til Ørland når de som fortsatt er i Bodø blir bevisst at der er det kjente arbeidsoppgaver i et kjent miljø, at der bor og jobber det mennesker man kjenner til og at man vet at der er det tilrettelagt for nettopp min arbeidsplass og min familie. Ørland vil jo på et eller annet vis endre seg de neste årene. For det første så er vel ikke menneskene som bor på Ørland i dag, statiske eller uforanderlige. For det andre så antar jeg at Forsvaret uansett skal rekruttere ansatte til de nye oppgavene ved flystasjonen på Ørland, og det tenker jeg at de finner rom for på et eller annet vis.

Og så, hva vil skje med relasjonen til Bodø? Hva skjer når kollegaene flytter, «flybyen» forvitrer og både gamle kollegaer samt fagmiljøet har flyttet? I lys av Massey så er det liten tvil om at disse endringene vil føre til at menneskenes relasjonen til stedene også vil endres. Jeg syns også at det er på sin plass å spørre om jeg kanskje ville fått andre svar om jeg hadde møtt de samme informantene om noen år, da den politiske kampen hadde blitt et minne? Som nevnt så har post-katastrofesyndromet fått mer oppmerksomhet her, enn det jeg antok at det ville da jeg gikk inn i felt. I den forbindelse tenker jeg også at jeg hadde kunnet beveget meg inn i feltet på en annen måte. I stedet for å bruke nettverk hadde jeg kunnet gått formelt og konkret rett til de formelle beslutningstakerne. Muligens ville en henvendelse direkte i toppen gitt et annet resultat i felt. Jeg anser det som ganske åpenbart, til tross for at feltet må sees på som sårbart, at det også er i Forsvarets interesse å finne mer direkte svar på hvordan de skal få ønsket kompetanse til å velge å bosette seg der forsvarer velger å legge basene sine. Opplevelsen av å ikke nå ordentlig inn i feltet, har preget deler av arbeidet. Jeg har likevel funnet mening i å analysere det innsamlede datamaterialet og å se de ulike utsagn og meninger i lys av de valgte teoriene, uavhengig av antallet informanter.

Tanken om at steder aldri er ferdig konstruert, men foregår i en evig forhandling mellom mennesker på stedene og menneskene imellom, legger også til grunn at verken stedene eller menneskene på stedene er statiske. Alt er i forandring. Dette er jo ikke nye tanker men likevel ganske overveldende. Denne undersøkelsen viser at forhandlingene om identitet kan handle like mye om forhandling mellom menneskenes identitet til sted og stedets egenidentitet. En gang spurte en slektning meg om jeg kom til å flytte tilbake til Bodø. Jeg svarte at jeg ikke trodde det, da jeg syntes Bodø hadde forandret seg. Venner hadde flyttet, gamle arbeidsplasser hadde forsvunnet og jeg hadde forandret min relasjon til byen på mange områder. Den jeg snakket med dvelte litt ved det jeg sa før hun repliserte: Eller er det kanskje

du som har forandret deg? Den gang fant jeg ikke for godt å skulle finne svaret på akkurat det. Nå forekommer det meg at det muligens ikke finnes et entydig svar for hvem av oss, byen eller meg, som har forandret seg. Forhandlingen med Bodø foregår enda den dag i dag, 15 år etter at jeg flyttet derfra. Hver gang jeg er *heime* (Fjær 2013) så møter jeg alltid meg selv i enten en bekreftende glede over det jeg kjenner igjen, eller i en sorg for det jeg opplever som er tapt. Hva som er Bodøs egenidentitet ligger muligens da ikke i stedet selv men i den enkelte som forholder seg til stedet.

For meg som menneske er det likevel vakkert å tenke på, at heller ikke stedene vi bor, besøker eller ser på TV, er slik de var i går, eller likedan i morgen. Nettopp fordi det er vi som mennesker som forandrer dem. På den måten kan man si at steder ikke er verken statiske eller lukkede men en dynamisk relasjonell konstruksjon basert på sosiale, strukturelle og naturlige kontekster. Denne undersøkelsen viser både det at mennesker forholder seg ulikt til de samme stedene, og at vi legger ulik vekt på de samme egenskapene ved steder. Men det den først og fremst viser er at menneskers relasjon til steder ikke nødvendigvis kan forhandles om i det åpne rom. Relasjoner skapes i møtet med mellom mennesker og steder og menneskene imellom. Disse møtene kan fremkalle følelser basert på helt andre faktorer enn stedenes åpenbare, synlige og fysiske egenskaper.

Bøker

Anderson Ben, 2005: *For Space: (2005) Doreen Massey*. In Hubbard et.al (red) *Key Texts in Human Geography*. Sage: London

Aure M., Berg, N. G., Cruickshank, J. og Dale, Britt (red.) 2015: *Med sans for sted – nyere teorier*. Fagbokforlaget. Bergen

Berg N. og Dale B. 2015: *Med sans for sted – nyere teorier*. Fagbokforlaget. Bergen.

Berg N. og Dale B. 2013: *Hva er stedsidentitet, og hvordan fanger vi den opp?* i Førde, A., Kramvik, B., Berg N.G. & Dale, B. red 2013: *Å finne sted. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser*. Akademika forlag, Trondheim, s. 205-219.

Berg N.G., Dale B., Lysgård H. K. og Løfgren A. 2004: *Mennesker, steder og regional endringer*. Akademisk forlag, NTNU, Trondheim, Norge.

Berg N.G og Dale B., 2004: Sted – begreper og teorier. In Berg, N.G., Dale B., Lysgård H.K. og Løfgren A. *Mennesker, steder og regionale endringer*. Trondheim: Tapir forlag.

Brun C. og Setten G. (red) 2013: *Hus, hjem og sted. Geografiske perspektiver på vår samtid*. Akademisk forlag. NTNU. Trondheim, Norge

Brun C. og Setten G. 2013: *Om hus, hjem og sted*. I *Hus, hjem og sted, Geografiske perspektiver på vår samtid* s 9-24. Akademisk forlag. NTNU. Trondheim, Norge

Castree Noel. 2001: *Socializing Nature: Theory, Practice, and Politics*. I Castree, Noel & Bruce Braun eds.: *Social Nature. Theory, Practice, and Politics*. Malden: Blackwell

Clifford N, Holloway S, Rice S og Valentine G. 2009: *Key Concepts in Geography*. Sage. London

Crang, M. & Cook, I. 2007: *Doing ethnographies*. Sage: London

Gadamer Hans-Georg 1990: *Sannhet og metode, grunntrekk i en filosofisk hermeneutikk*, Norsk utgave Pax forlag 2010. Oslo.

- Giddens Anthony** 1984: *The constitution of society : outline of the theory of structuration*. Polity Press. Cambridge.
- Falzon Mark Anthony** 2009: Introduction: Multi-sited Ethnography: Theory, Praxis and Locality in Contemporary Research. In Falzon, M-A. (red) *Multi-sited Ethnography. Theory, Praxis and Locality in Contemporary Research*, Ashgate: Farnham/Burlington, pp. 3-23.
- Fjær Olav** 2013: *Eg skal heim. I Hus, hjem og sted*, Brun og Setten 2013 side 23-44, Akademisk forlag. NTNU. Trondheim.
- Førde, A., Kramvik, B., Berg N.G. & Dale, B.** (red) 2013: *Å finne sted. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser*. Akademika forlag, Trondheim.
- Hammersley M. & Atkinson P** 1996: *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Ad Notam Gyldendal
- Hay Iain** 2000: *Qualitative research methods in human geography*, Oxford University Press
- Hjerm M. og Lindgren S.** 2011: *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig analyse*. Gyldendal Akademisk. Oslo
- Holt-Jensen Arild** 2007: *Hva er geografi*, Universitetsforlaget: Oslo
- Hubbard, P, Kitchin R., Bartley B., og Fuller D.** 2005: *Thinking Geographically. Space, theory and contemporary geography*. London: Continuum.
- Kitchin R. og Tate N.J.** 2000: *Conducting Research in Human Geography*. Pearson Education Limited, Essex, England.
- Krogh Thomas** 2014: *Hermeneutikk. Om å forstå og fortolke*. Gyldendal Akademisk, Oslo
- Lysgaard Sverre** 1960: *Arbeiderkollektivet*. Universitetsforlaget. Oslo
- Moser, Sarah.** 2008: *Personality: a new positionality?* Arena Vol. 40 No. 3.
- Massey Doreen** 2005: *For Space*. Sage London
- Massey Doreen** 1997: *En global stedsfølelse*. I *På sporet av byen* av Aspen Jonny og John Pløger (red). Spartacus Forlag, Oslo.
- Massey D. and Allen J.** 1984 (red): *Geography Matters*. University of Cambridge

McDowell L. og Massey D. 1984: *A womans place*. I *Geography Matters* av John Allen og Doreen Massey (red). University of Cambridge

Parkes Eleanor 2011: *Wait I'm Not a Journalist: Conducting Qualitative Field Research in Post-Disaster Situations*. Graduate Journal of Asia-Pacific Studies, 7-2 (2011)

Sørli K., Aure M. og Langset B. 2012: *Hvorfor flytte? Hvorfor bli boende? Bo- og flyttemotiver de første årene på 2000-tallet*. NIBR-rapport 2012-22. Norsk institutt for by- og regionforskning.

Røe G. og Vestby G.M. 2013: *Sosiokulturelle stedsanalyser: teorigrunnlag og metodologi* i Førde, A., Kramvik, B., Berg N.G. & Dale, B. red 2013: *Å finne sted. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser*. Akademika forlag, Trondheim, s.44-58.

Wollan Gjermund 1996: *Om det vitenskapelige grunnlaget for å forstå den menneskelige handlings natur. En gjennomgang av sentrale teorier hos Anthony Giddens*. Arbeidsnotat nr. 15. Høgskolen i Nord-Trøndelag.

Andre utgivelser:

Take Off 01/2014 Luftforsvarets internmagasin, Luftforsvaret, Forsvarets mediesenter

Take Off 02/2014, Luftforsvaret internmagasin, Luftforsvaret, Forsvarets mediesenter

Fossland; Heidi 2014; *Ti bud for bolyst*, Signert, Adresseavisen 05.06.2014

Personlige meddelelser og forelesninger:

Fossland, Heidi (2014); Leder prosjektorganisasjonen for samfunnsutvikling i Ørland og Bjugn. Samtale om problemstilling 25. januar 2014.

Setten Gunhild (2013); Professor ved Geografisk Institutt, NTNU, Trondheim. Forelesning august 2013

Nettsteder:

Avstand hentet 05.10.2015

<http://no.avstand.org/Bod%C3%B8/Orland%20Kommune>

Bisnode: illustrasjonsbilde Kan man flytte et hjemsted hentet 10.11.2015

<http://blogg.bisnode.no/wp-content/uploads/2013/10/flytting2.jpg>

Dagbladet hentet 09.02.2015

<http://www.dagbladet.no/2011/11/24/nyheter/innenriks/forsvaret/flybase/19151734/>

Forskning Generasjon Y – klar til innsats (hentet 26.10.15)

<http://forskning.no/arbeid-naeringsliv-psykologi-sosiale-relasjoner/2008/10/generasjon-y-klar-til-innsats>

Forsvaret/Bodø Hovedflystasjon (forsvaret.no) hentet 10.04.2014

<http://forsvaret.no/om-forsvaret/organisasjon/luftforsvaret/avdelinger/Sider/Bodø-flystasjon.aspx>

Forsvarets fagmilitære råd hentet 10.11.2015

<https://forsvaret.no/fmr>

Forsvaret/Ørland Hovedflystasjon (forsvaret.no) hentet 27.11.2014)

<http://forsvaret.no/om-forsvaret/fakta-om-forsvaret/kart-tjenestesteder-i-norge/alle-tjenestesteder/orland/Sider/orland.aspx>

Forsvaret Ørland Hovedflystasjon hentet 16.11.15

<https://forsvaret.no/fakta/tjenestesteder/orland>

Fosenportalen hentet 07.11.2015

<http://www.fosenportalen.com/portal/sites/default/files/u1/kart.jpg>

Fosna-Folket Her har det første pendlerflyet landet hentet 07.11.2015

<http://www.fosna-folket.no/Forsvaret/article9985957.ece>

GOOGLE Bodø + omstilling 06.11.2015

<https://www.google.no/#q=bod%C3%B8+%2B+omstilling>

Harstad Tidende Streiker på Melkøya nå: hentet 20.10.2015

<http://www.ht.no/incoming/article146144.ece>

Norsk Automobilforbund (NAF) hentet 05.10.2015

https://www.naf.no/tjenester/ruteplanlegger#!/rute?wp=i:ChIJffFjW_UQ30URUzxdspNbeI4~i:ChIJxesb9-aUEkYRJRdxO_nyyM&tab=directions

NRK Nordland Fylkesleksikon hentet 19.11.2014

http://www.nrk.no/nordland/fylkesleksikon/index.php/Bombingen_av_Bod%C3%B8_under_2._verdenskrig

NRK Nordland hentet 19.11.2014

<http://www.nrk.no/nordland/dette-er-innbygger-nummer-50.000-1.11784121>

Nordlandsmuseet hentet 19.11.2014

<http://nordlandsmuseet.no/skolebarn/skoletjeneste/bodo-1940-1945/>

Regjeringen St.prop.73:2012 hentet 28.11.13

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop-73-s-20112012/id676029/?ch=1&q=>

Regjeringen Kompetansemelding for forsvaret St.mld. nr. 14 2012-2013 hentet 26.10.2015

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-14-20122013/id715809/?ch=1&q=>

Regjeringen: St.prop.73:2012 (hentet 29.11.2014)

http://www.regjeringen.no/nb/dep/fd/dok/regpubl/prop/2011-2012/prop-73-s-20112012.html?regj_oss=1&id=676029

Fosna-Folket 04.08.2014: her har det første pendlerflyet landet, hentet 29.11.2014

<http://www.fosna-folket.no/Forsvaret/article9985957.ece>

Fosna-Folket 22.08.2014: *Rystet over elendige standard på forsvarsboliger*, hentet 06.10.2015

<http://www.fosna-folket.no/Forsvaret/article10044506.ece>

Fosna-Folket 22.08.2014: *Vi satse på gode boforhold*

<http://www.fosna-folket.no/Forsvaret/article10047473.ece>

Gulesider 30.11.2014: *Veibeskrivelse fra Botngård til Brekstad* hentet 30.11.2014

<http://kart.gulesider.no/veibeskrivelse>

SocialScienceSpace hentet 27.10.2015

<http://www.socialsciencespace.com/2013/02/podcastoreen-massey-on-space/>

Statistisk SentralByrå (*ssb.no*) hentet 10.04.2014

<http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/folkemengde/aar/2014-02-20?fane=tabell&sort=nummer&tabell=164156>

Store Norske Leksikon *Bodø Hovedflystasjon* hentet 28.11.2014

https://snl.no/Bod%C3%B8_hovedflystasjon

Store Norske Leksikon *Ørland Hovedflystasjon* hentet 05.10.2015

https://snl.no/%C3%98rland_hovedflystasjon

Store Norske Leksikon, *Ørland og Bodø Kommunevåpen* hentet 08.11.2015

<https://snl.no/%C3%98rland>

<https://snl.no/Bod%C3%B8>

Ørland: Best for forsvaret, Norge og Nato hentet 08.04.2014

www.youtube.com/watch?v=ubz53oUPNF8

INTERVJUGUIDE

Hvordan vurderer forsvarsansatte i Bodø det å eventuelt måtte flytte til Ørland?

Du har takket ja til deltagelse i dette forskningsprosjektet, som skal ende i en masterbesvarelse for meg 2015. Det takker jeg for! Uten din tid og velvilje hadde det blitt vanskelig å finne materiale til hjelp i dette i analysearbeidet.

Du er sikret full anonymitet. Ved behov for gjengivelse av svar vil ingen navn fremkomme og det vil bli bestrebet at ingen skal kunne se sammenhenger mellom ulike uttalelser.

Du kan når som helst, uten begrunnelse, trekke deg fra prosjektet uten at det vil få noen konsekvenser.

Innledningsvis vil jeg at du svarer på noen generelle spørsmål som går direkte på ditt forhold til et sted:

- ✓ **Hva finner du tiltrekkende ved steder på generelt grunnlag?**
- ✓ **Hva synes du er best med å bo akkurat der du bor i dag?**
- ✓ **Hva har du hørt positivt om Ørland?**
- ✓ **Hva har du hørt som er mindre bra om Ørland?**

La oss si at det finnes noen push/pull mekanismer som gjør at vi vurderer steders attraktivitet ut fra hva som tiltrekker oss og hva som skyver oss vekk.

- ✓ **Hva vil du si er mest tiltrekkende ved Ørland? Hva er minst tiltrekkende ved Ørland?**
- ✓ **Hva er mest tiltrekkende ved Bodø? Hva er minst tiltrekkende ved Bodø?**

Noen vil si at hovedforskjellen på Bodø og Ørland er at Bodø er midtpunktet i en region mens Ørland er pendlerkommune. Under vil jeg stille deg noen spørsmål som handler om forskjellen på denne type steder:

- ✓ **Hva slags servicetilbud er du opptatt av at skal være på ditt bosted?**
(Kjøpesenter, fritidsaktiviteter, hardware (type bilverksted etc.))
- ✓ **Hva slags kulturtilbud er du opptatt av at skal være på ditt bosted?**
- ✓ **Hva slags fritidstilbud er du opptatt av at skal være på ditt bosted?**

Så vil jeg gjerne at du svarer på noen spørsmål om deg og din familie:

- ✓ **Hva er din og din families tilknytning til Nordland?**
- ✓ **Hva er din og din families tilknytning til Trøndelag?**
- ✓ **Hva tenker familien din om en eventuell flytting?**
 - OM negativt: Hva slags faktorer er viktigst for familien? (Jobb, fritid, familietilknytning, sosialt, geografiske forhold?)
 - OM negativt: Er pendling en del av din families vurdering?
 - OM positivt: hvordan påvirker det din totalvurdering av en eventuell flytting?
- ✓ **Nevn det du vil betegne som en avgjørende faktor i vurderingen av en eventuell flytting (familien, jobb, bolig, barnehage/skole, fritid eller andre ting)**

Så til de siste spørsmålene;

- ✓ **Har du vurdert andre alternativer til det å fortsette å arbeide i forsvaret?**
Hvilke?
- ✓ **Har du vurdert andre alternativer til å flytte til Ørland? Hvilke**
- ✓ **Hva skal til for at du skal velge å flytte til Ørland?**
 - **Kan forsvarsmiljøet gjøre noe?**
 - **Kan kommunene gjøre noe?**

Til slutt:

- ✓ **Er det noe du vil legge til, kommentere eller syns må med?**

NB: Tusen takk for deltagelsen. Du har vært til stor hjelp for det videre analysearbeidet.